

ANTIRASISTISK ORDBOK

ANTIRASISTISK ORDBOK

ARA
Antirasistiska Akademien

REDAKTÖR

Adrián Groglopo

BILDER

Amalia Alvarez

OMSLAGSBILD

”A periodic Voronoi tessellation.” av Lerichard
Creative Commons, Attribution-ShareAlike 3.0 Unported
(CC BY-SA 3.0)

TRYCK

Printon

ISBN

978-91-87679-98-8

Antirasistiska Akademin

www.antirasistiskaakademin.se

Innehåll

	Inledning	9
I	Afrofobi	13
II	Antisemitism	19
III	Antiziganism	25
IV	Assimilering	33
V	Det mångkulturella samhället	37
VI	Diaspora	41
VII	Etnicitet	47
VIII	Etnisk boende segregation	53
IX	Etnisk diskriminering	61
X	Etnisk identitet	67
XI	Etnocentrism	71
XII	Etnonationalism	77
XIII	Främling	81
XIV	Främlingsfientlighet	85

xv	Fördomar	93
xvi	Globalisering	97
xvii	Hatbrott	101
xviii	Homofobi	107
xix	Integration	113
xx	Intersektionalitet	119
xxi	Invandrare	123
xxii	Islamofobi	131
xxiii	Kolonialism	137
xxiv	Kultur	143
xxv	Kulturell identitet	149
xxvi	Kulturrasism	155
xxvii	Mångfald	161
xxviii	Nation	167
xxix	Nationalism	171
xxx	Nationalsocialism	175
xxxi	Nationalstat	181
xxxii	Nationell identitet	185
xxxiii	Nazism och nynazism	189
xxxiv	Ras	193

xxxv	Rasifiering	199
xxxvi	Rasism	205
xxxvii	Stereotyper	215
xxxviii	Stigmatisering	221
xxxix	Strukturell rasism	227
xl	Vardagsrasism	233
xli	Vi och dem	239
xlII	Vit makt	245
xlIII	Vithet	249

Inledning

SYFTET MED denna bok är att presentera ett antal begrepp som vi – Antirasistiska Akademien (ArA) – anser är viktiga för den antirasistiska kampen som förs i Sverige. Det är en samling av begrepp som har definierats och förklarats av ett flertal antirasistiska forskare i Sverige där många av oss är verksamma och anknutna till föreningen ArA. Historien bakom denna samling tar sin sats under Integrationsverkets tid – mellan år 2001 och 2003 – då ett projekt om en kunskapsbank om frågor om rasism och diskriminering skulle byggas. I det projektet beställde jag textunderlag från flera olika forskare, vilka jag sedan bearbetade och sammanställde. Texterna publicerades på dåvarande hemsidan Sverige mot rasism. Dessa begrepp har nu reviderats och några andra har lagts till för att skapa ett mer komplett material. Även litteraturhänvisningar till respektive begrepp har lagts till och uppdaterats för att den som vill ska kunna fördjupa sig i dessa.

I vårt arbete utgår vi ifrån att språk och kunskap är ett maktmedel och begrepp är således viktiga instrument för sättet som vi förstår omvärlden, men de är också viktiga politiska instrument. Det betyder att bristen på medvetenhet om deras betydelse lätt kan försvåra vår förmåga att förstå var vi står inför politiska förändringar, sociala händelser och ekonomiska villkor. Begrepp är med andra ord centrala för konstituerandet av sociala relationer. Begrepp är också en del av den politiska och ideologiska kampen som förs i Sverige mot ett individualistiskt sätt att förstå omvärlden och för en förståelse av omvärlden och oss själva som en helhet.

Detta kan illustreras med de olika definitioner av rasism som cirkulerar, som till exempel begreppet främlingsfientlighet som fyller den funktion att antingen radera bort medvetenheten om rasismen eller att gradera nivåer av rasism. Rasism som begrepp begränsas därmed till en individuell ideologi eller handling som bara ”riktiga” rasister och nazister håller på med. Främlingsfientlighet, å andra sida, förblir en beteckning på enskilda individer som antingen har psykiska problem eller, ännu värre, inte vet vad de gör eller säger. Sålunda osynliggörs de politiska och ekonomiska effekter som rasism, som ett system av ojämlikheter som organiserar samhällets resurser längs hierarkier av ras/etnicitet/religion, har för sociala relationer generellt och för människornas liv i synnerhet.

Rasismen tillhandahåller privilegier till vissa grupper, men tvingar också andra till underordning. Rasismen skapar ojämlika maktrelationer på basis av rasföreställningar, i vilka den vita kroppen får privilegiet att bestämma över vilka som ska accepteras som vita, och som tillhörande nationen, platsen eller kontinenten. På så sätt kan debatter om vilka som är värda att integreras, segregeras, repatrieras, osynliggöras och även utsättas för våld föras av politiker, skribenter och debattörer (de som besitter maktpositioner i media och politiken). De kontrollerar vilka begrepp och tolkningar som ska gälla i offentligheten och i politiken; vilka frågor som ska ställas och vilka som ska uteslutas. Det är därför viktigt att problematisera och skapa klarhet kring vilka begrepp som används och hur de förstås i en social och politisk kamp. En kamp som förs över ett komplext maktsystem som samlar rasism, sexism och kapitalism som grundläggande villkor för sociala relationer. Det är ett system som kräver underordning och överordning, lojalitet och lydnad under parollen av demokratiska värderingar och principer.

På senare år har utvecklingen av svensk politik verkat glida mot en markant anpassning till rasismens logik. Det handlar inte bara om det faktum att det nazist-grundade partiet Sverigedemokraterna intog plats i riksdagen och i många kommuner och blivit landets tredje största parti. Det som är mest allvarligt är att de etablerade och traditionella politiska partierna har anammat ett rasistiskt

tänkande som uttrycks genom att hierarkisera olika frågor om rättigheter och rättvisa. För de etablerade och traditionella partierna är frågor som berör ras/etnicitet, segregation, diskriminering, mångfald etcetera frågor som adderas vid sidan av de ekonomiska och politiska analyserna och besluten. Det är som att det finns en särskild politik för oss migranter och våra barn, och en annan sorts politik för dem som vitheten har accepterat som medlemmar av den nationella gemenskapen med självklara privilegier, rättigheter och möjligheter. Så länge politiken hålls inom ramarna för en vit och liberal tolkning, oavsett politisk färg, kommer denna särskiljandets politik att fortsätta verka.

Ett stort problem är den stora mängden människor som positionerar sig utanför denna politiska debatt och blundar inför den växande rasismen och fascismens återkomst till maktens korridorer, det vill säga i media och beslutande politiska organ. En politik som hierarkiserar orättvisor i den praktiska handlingen kan inte längre förstås som antirasistisk eller feministisk eller som strävande efter social jämlikhet. Vi är i ett läge där kategorierna kön, klass och ras/etnicitet koopteras i politiska analyser för att upprätthålla ras/etnisk segregerade områden, ras/etnisk diskriminering på arbetsmarknaden, symboliskt våld på icke-vita kvinnliga migranter och demonisering av manliga icke-vita migranter, social utsatthet och skapande av en underklass för att istället kräva lägre skatter åt stora företag, bättre villkor för kvinnor och män från medel- och överklass (de flesta vita) som sitter i bolagsstyrelser och höjda hyror för migrantbostadsområden. Samtidigt normaliseras de sämre villkor som gäller för arbetarklassen och ett polisiärt åtgärds paket för den befolkning som är i majoritet i icke vita svenska bostadsområden. När kön och klass står högre än ras/etnicitet är det för att något har gått snett i rättvisans politik.

Det är därför vi behöver en politisk kompass som via begrepp, definitioner och perspektiv hjälper oss att navigera. Det är en kamp över idéer som måste föras både i Sverige och globalt. Vi hoppas att denna ordbok kan utgöra ett litet bidrag till den fortsatta kampen över idéerna för att bygga ett mer jämlikt samhälle.

Vi vill tacka alla de antirasistiska forskare som har bidragit med underlag till denna ordbok. Vi vill också tacka *Centrum mot Rasism* och alla andra som på olika sätt varit inblandade i detta samarbete. Och ett särskilt tack till illustratören Amalia Alvarez.

Göteborg, september 2015

Adrián Groglopo
Ordförande för Antirasistiska Akademin

Afrofobi

TERMEN AFROFOBI syftar på en fientlighet mot människor som har sitt ursprung i subsahariska Afrika inklusive de som tillhör den afrikanska diasporan. Denna fientlighet kan ta sig uttryck i alltifrån verbala kränkningar och rumsliga utestängningar till hot och fysiska angrepp liksom i en mer eller mindre systematisk rasdiskriminering inom utbildningssektorn och på arbets- och bostadsmarknaden.

I den engelsktalande världen används även begrepp som ”antiblack racism”, ”antiblackism” eller ”antiblackness” och det mer vardagliga uttrycket ”antiblack” för att beteckna fientlighet mot svarta människor. Afrofobitermen föregår i sin ursprungsversion, på engelska ”negrophobia” och på franska ”nérophobie”, homofobitermen då den uppträder redan vid mitten av 1800-talet i samband med abolitionist- och antislaverirörelsen.

I internationella sammanhang har afrofobitermen alltmer kommit att bli en etablerad och institutionaliserad term, särskilt efter *Civil Society Forum for the Durban Review Conference* som ägde rum i Geneve 2009 och som var en uppföljning på FN:s historiska världskonferens mot rasism i Durban i Sydafrika 2001. Afrofobitermen har exempelvis använts i en officiell resolution antagen av FN:s råd för mänskliga rättigheter, och används även av FN:s *Working Group of Experts on People of African Descent* liksom i relation till FN:s pågående *Decade for People of African Descent (2015-24)*. Det är framför allt genom Durban-processens uppföljningsarbete som

afrofobibegreppet har kommit att slå igenom internationellt.

I Sverige har afrofobibegreppet brukats sedan 2006 då termen introducerades på svenska av afrosvenska aktivister tillhörande Afrosvenskarnas riksförbund. Fram till 2009 fanns en arbetsgrupp tillsammans med paraplyorganisationen Centrum mot rasism som drev afrofobifrågan och medvetet försökte lansera termen i både svenska och internationella sammanhang.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) var den myndighet i Sverige som först anammade termen afrofobi i relation till myndighetens årliga redovisning av hatbrottsstatistik. När begreppet introducerades i den rapport som redovisade 2008 års hatbrottsstatistik definierade BRÅ afrofobi som: "Rädsla för, fientlighet eller hat mot svarta personer och som aktiverar en afrofobisk reaktion mot afrosvenskar, deras egendom, institutioner eller den eller dem som är, eller uppfattas vara, afrosvenskar eller representanter för afrosvenskar."

Denna definition använder BRÅ fortfarande. Förutom BRÅ har också Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor använt sig av termen afrofobi sedan 2008. Det räknas inom myndigheten som ett av de så kallade "intoleransuttryck" som det går att söka bidrag för att motverka.

Afrofobin är direkt relaterad till den transatlantiska slavhandeln och det systematiska bortrövandet och förslavandet av afrikaner som pågick i närmare ett halvt årtusende inräknat även den transsahariska slavhandeln i den muslimska världen och i Mellanöstern liksom till den europeiska kolonisationen av den afrikanska kontinenten. I båda fallen deltog även Sverige aktivt både som stat och genom svenska entreprenörer och enskilda aktörer. Tillsammans med det vetenskapliga rastänkangets framväxt har denna historia resulterat i en både juridiskt, politiskt och ekonomiskt präglad rasdiskriminering och rassegregation riktad mot svarta slavättlingar i framför allt Nord- och Sydamerika.

Inom Europa finns också en lång tradition av ett religiöst, vetenskapligt och kulturellt sanktionerat rastänkanke som regelmässigt har placerat afrikaner liksom den afrikanska diasporan lägst i rashierarkin. Detta är märkbart även i Sverige där rasstereotyper

av svarta människor och koloniala föreställningar om Afrika överflödar i bland annat läromedel och skolböcker, inom litteraturen och i kultur-, medie- och filmvärlden, och i dagens svenska samhälle är invånare med bakgrund i subsahariska Afrika en av de mest marginaliserade minoriteterna.

Litteratur

- Ajagán-Lester, L. (2000). "De Andra". *Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. Doktorsavhandling. Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande.
- Beshir, S. (red.). (2013). *Alternative report to Sweden's 19th, 20th and 21st periodical reports to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination*. Opublicerad rapport. Stockholm: Afro-Swedish National Association.
- Catomeris, C. (2004). *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Fornäs, J. (2004). *Moderna människor. Folkhemmet och jazzen*. Stockholm: Norstedt.
- Granqvist, R. (2001). "'Virvlande svarta lemmar' och 'goda svenskar' i Kongo i hundra år. Om svensk rasism i vardande". I Michael Mc Eachrane & Louis Faye (red.), *Sverige och de Andra. Postkoloniala perspektiv*, 107–131. Stockholm: Natur och kultur.
- Gärding, C. (red.). (2009). *Afrosvensk i det nya Sverige*. Malmö: Notis.
- Habel, Y. (2010). "Svarthet på vita duken". *Invandrare & minoriteter* 37 (3): 29–32.
- Hübinette, T., Beshir, S. & Kawesa, V. (2014). Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

- Jahoda, G. (1998). *Images of savages. Ancient roots of modern prejudice in Western culture*. London: Routledge.
- Kalonaityté, V., Kawesa, V. & Tedros, A. (2007). *Att färgas av Sverige. Upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Klingspor, K. & Molarin, A. (2009). *Hatbrott 2008. Polisanmälningar där det i motivbilden ingår etnisk bakgrund, religiös tro, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck*. Rapport 2009:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- McEachrane, M. (red.). (2014). *Afro-Nordic landscapes: Equality and race in Northern Europe*. New York & London: Routledge.
- Motsieloa, V. (2003). "Det måste vara någonting annat". *En studie om barns upplevelser av rasism i vardagen*. Stockholm: Rädda barnen.
- Mudimbé, V. (1988). *The invention of Africa. Gnosis, philosophy, and the order of knowledge*. Bloomington: Indiana University Press.
- Nederveen Pieterse, J. (1992). *White on black. Images of Africa and blacks in Western popular culture*. New Haven: Yale University Press.
- Nilsson, D. (2013). *Sweden-Norway at the Berlin Conference 1884–85: History, national identity-making and Sweden's relations with Africa*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Nováky, G. (1990). *Handelskompanier och kompanihandel: Svenska Afrikakompaniet 1649-1663. En studie i feodal handel*. Doktorsavhandling. Uppsala universitet: Historiska institutionen.
- Ojo-Ade, F. (2001). "Africans and racism in the new millenium". *Journal of Black Studies* 2 (32): 184–211.
- Palmberg, M. (2000). *Afrikabild för partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Polite, O. (2007). *"White like me". Utvalda texter om rasism 1992–2007*. Stockholm: Danger Bay Press.

- Pred, A. (2004). *The past is not dead. Facts, fictions, and enduring racial stereotypes*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sabuni, K. (2006). "Låt oss tala om afrofobi". *Mana* 2-3 (9): 10–12.
- Sawyer, L. (2000). *Black and Swedish: Racialization and the cultural politics of belonging in Stockholm*. Doktorsavhandling. University of Santa Cruz: Department of Cultural Anthropology.
- Sawyer, L. & Habel, Y. (2014). "Refracting African and Black diaspora through the Nordic region". *African and Black Diaspora: An International Journal* 7 (1): 1–6.
- Schmauch, U. (2006). *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Doktorsavhandling. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Skytte, G. (1986). *Det kungliga svenska slaveriet*. Stockholm: Askelin & Hägglund.
- Stephens, K. (red.). (2009). *Afrikansksvenska röster. En antologi om afrikansksvenskars situation i och tankar om Sverige*. Malmö: Notis.
- Sylvan Henriksson, C. & Gibson, G. (2012). *Svart i Sverige. Om svart kulturhistoriskt inflytande i Sverige*. Stockholm: Bladh by Bladh.
- Thomasson, F. (2013). "32 piskrapp vid Quatre Piquets. Svensk rättvisa och slavlagar på Saint Barthélemy". *Historielärarnas förenings årsbok* 2013 (72): 7–29.
- Wigerfelt, B., Wigerfelt, A. & Kiiskinen, J. (2013). *When colour matters: Racial hate crime and everyday violations in Sweden*. Malmö högskola: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare.

Antisemitism

ORDET ANTISEMITISM kommer av grekiskans *anti*, som betyder mot, och *semit*, som i just den här sammansättningen betyder jude. Den som är antisemit är således fientlig mot judar och judendomen. Ordet antisemitism uppfanns 1879 av den tyske agitatorn Wilhelm Marr som en beteckning på den tidens judefientliga kampanjer. Men judehatet har en betydligt äldre historia.

Varför just ordet antisemitism kom att beteckna hat mot judar är inte helt lätt att förklara. Semiter kallades de släkter eller folk som nämns i första Moseboken 10:21-31 som ättlingar till Noas son Sem. Dessa folk hade skilda ursprung och talade många olika språk. Idag lever så väl judar som araber i den här regionen.

Ordet *semit* förekommer i övrigt i stort sett bara i sammansättningen *semitiska språk*. Denna språkgrupp har sitt ursprung i Mellanöstern och är en gren av den afro-asiatiska språkfamiljen. 200 miljoner människor talar idag *semitiska språk*, det största och mest utbredda är arabiskan i alla sina olika former som talas av 170 miljoner människor. Hebreiska, det språk som judarna talar, kommer först som det fjärde språket i storleksordningen bland de *semitiska språken*.

Antisemitismens historia

Flera av antikens författare (t ex Cicero, Tacitus och Juvenalis) kritiserade judiska seder som *sabbaten*, omskärelsen och den

speciella dieten som gör att många judar bland annat inte äter griskött. Men man kan inte säga att det rörde sig om någon särskilt utbredd och av staten sanktionerad antisemitism. De verkliga allvarliga förföljelserna började i samband med kristendomens födelse. De första kristna var ju själva judar som såg Jesus som den Messias som utlovats i Gamla Testamentet. Men flertalet judar blev aldrig kristna och snart uppstod konflikter som handlade om att de kristna inte erkände judarna som Guds utvalda folk. Så småningom började en del kristna att peka ut judarna som "kristusmördare".

Åren 38-41 efter Kristus förekom en omfattande massaker på judar i Alexandria som anses vara historiens första exempel på antisemitiska förföljelser. Förföljelserna av judar var omfattande exempelvis i Spanien på 5-600-talet liksom under korstågstiden på 1000-1200-talet. Redan i romarriket skapades lagar som riktade sig mot judarna. De hade inte rätt att bygga synagogor, fick inte ha statliga ämbeten och fick inte gifta sig med kristna. Liknande judelagar förekom sedan i många länder. Dessa kunde slå fast att judar inte fick äga jord och att de stängdes ute från de flesta yrken. Från den tidiga medeltiden fick judar i stort sett bara ägna sig viss handel och att låna ut pengar mot ränta (något som Bibeln förbjöd de kristna att ägna sig åt). Ännu senare förekom det att judarna tvingades att bo i särskilda stadsdelar, s.k. getton. Det första gettot skapades i Venedig 1516.

Samtidigt som judarna stöttes ut ur det kristna samhället började myter spridas. Under medeltiden spreds exempelvis rykten om att de dödade kristna barn och använde blodet vid påskfesten. Under digerdöden på 1300-talet beskyldes judarna för massmord genom att ha förgiftat brunnarna. I rättsprocesserna som följde förekom falska bevis och ett stort antal judar avrättades eller fördrevs över hela Europa. Judehatet minskade påtagligt i Västeuropa i samband med upplysningen på 1700-talet. Den franska revolutionen på 1800-talet gav judarna full medborgarrätt och flera andra länder följde det franska exemplet. Men antisemitismen levde kvar i vissa kretsar i Västeuropa och fick ett nytt uppsving kring slutet av 1800-talet. Den växte även i Östeuropa dit många judar flytt undan förföljelser

under tidigare århundraden. Mot slutet av 1800-talet uppstod den rasbiologiska antisemitismen och myten om en judisk ras som ansågs vara ute efter att förintta den vita "ariska" rasen. I Ryssland föddes myten om en judisk sammansvärjning som hotar att ta över världen. Den odlades bland annat i boken "Sion vises protokoll".

Antisemitismen i tredje rikets Tyskland

Nationalsocialismen i Tyskland såg som sin uppgift att rensa landet från judar. När Hitler blev rikskansler 1933 började judiska böcker brännas på bål och judiska affärer och företag försågs med en särskild märkning. 1935 infördes de s k Nürnberglagarna som berövade judarna medborgerliga rättigheter och förbjöd äktenskap mellan judar och arier (det ord som nazisterna använde för vita kristna). Den 9 november 1938 inleddes den s k Kristallnatten då hundratals synagogor förstördes och 30 000 judar fördes till koncentrationsläger. Staten tog över all judisk egendom och 1942 gav Hitler order om att judefrågan måste få en "slutgiltig lösning". Mellan fem och sex miljoner judar beräknas ha satt livet till i Förintelsen (därutöver förintades mellan 4-5 miljoner zigenare, politiska fångar, krigsfångar och andra).

Antisemitismen efter andra världskriget

Antisemitismen är även en del av efterkrigstidens historia. Mest framträdande har den varit i Sovjetunionen och Polen. Men även i Västeuropa och USA har det vuxit fram olika typer av rörelser som väckt judehatet till liv och som sprider urgamla myter och föreställningar. En del av efterkrigstidens antisemiter har inriktat sig på att förneka Förintelsen eller misstänkliggöra de judiska organisationer eller individer som försökt utkräva skadestånd och upprättelse. Kraven på ekonomisk kompensation ses som ytterligare ett tecken på det judiska folkets fixering vid pengar, vissa hävdar att hela Förintelsen är en bluff iscensatt just för att få till stånd gigantiska skadestånd.

Antisemitismen är en viktig del av propagandan i den moderna naziströrelsen och förekommer flitigt så väl i amerikanska rörelser som *Ku Klux Klan* som i nazistpartier i Sverige. Dagens nazister talar ofta om ett stundande raskrig, *Racial Holy War* (förkortat RAHOWA), där de vita tvingas ta till vapen för att försvara sig mot judarna som anklagas för att ha skapat dagens mångkulturella samhälle. Myten om en judisk sammansvärjning lever kvar, men den har fått ett nytt namn: *Zionist Occupation Government* (förkortas ZOG). ZOG anses kontrollera bland annat bankerna och den ekonomiska makten. Många nazistiska grupper försvarade angreppet på *World Trade Center* den 11 september 2001 som sågs som ett attentat mot ZOG.

Antisemitismen har blivit mindre öppen. Emellanåt kan exempelvis kritik av staten Israels politik framföras på ett sådant sätt att de erinrar om antisemitiska föreställningar. Men all sådan kritik behöver självklart inte vara antisemitism. En särskild form av antisemitism är den som förekommer i arabvärlden och som också delvis tar sin utgångspunkt i Israel-Palestina-konflikten.

Litteratur

- Ahlmark, P. (red.) (1993), *Det eviga hatet. Om nynazism, antisemitism och Radio Islam*. Stockholm: Bonnier.
- Andersson, L.M. (2000), "En jude är en jude är en jude". *Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bachner, H. (1999), *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bachner, H. (2009), "Judefrågan". *Debatt om antisemitism i 1930-talets Sverige*. Stockholm: Atlantis.
- Beller, S. (2009), *Antisemitism. En aktuell genomlysning*. Stockholm: Hillelförlaget.

- Berggren, L. (2014), *Blodets renhet. En historisk studie av svensk antisemitism*. Malmö: Arx.
- Blomberg, G. (2003), *Mota Moses i grind. Ariseringsiver och antisemitism i Sverige 1933-1943*. Stockholm: Hillelförlaget.
- Blomqvist, H. (2006), *Nation, ras och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen*. Stockholm: Carlsson.
- Blomqvist, H. (2013), *Myten om judebolsjevismen. Antisemitism och kontrarevolution i svenska ögon*. Stockholm: Carlsson.
- Bruchfeld, S. (1996), *Förnekandet av förintelsen. Nynazistisk historieförfälskning efter Auschwitz*. Stockholm: Svenska kommittén mot antisemitism.
- Bruchfeld, S. & P. Levine (1997), "Om detta må ni berätta". *En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Jansen, H., J. Boonstra & J. Kniesmeyer (1991), *Antisemitismen. En historisk skildring i ord och bild*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kvist Gevers, K. (2008), *Ett främmande element i nationen. Svensk flyktingpolitik och de judiska flyktingarna 1938-1944*. Uppsala universitet: Historiska institutionen.
- Norin, S. (red.) (2004), *Bibeltolkning och antisemitism*. Uppsala: Uppsala exegetiska sällskap.
- Tossavainen, M. (2003), *Det förnekade hatet. Antisemitism bland araber och muslimer i Sverige*. Stockholm: Svenska kommittén mot antisemitism.
- Tydén, M. (1986), *Svensk antisemitism 1880-1930*. Uppsala universitet: Centrum för multietnisk forskning.
- Valentin, H. (1962), *Antisemitismen. Historisk verklighet och psykologisk bakgrund*. Stockholm: Svenska bokförlaget.

III

Antiziganism

ANTIZIGANISM ÄR idag den vanligaste termen som används på svenska för att beteckna fientlighet mot romer. På engelska förekommer begreppet "antiziganism" såväl som "antigypsyism" liksom "antiromanyism". Antiziganismbegreppet skapades inom forskningen efter modell från antisemitismtermen och har kommit att få en större spridning i samband med att de europeiska romernas rörelse växte fram på 1970-talet. Termen är idag erkänd inom exempelvis EU och Europarådet liksom att den hittas i namnet på den statliga Kommissionen mot antiziganism som bildades 2014 i samband med att vitboken om rasismen mot romer och resande publicerades (Arbetsmarknadsdepartementet 2014). 2015 erkände EU-parlamentet antiziganism eller "antigypsyism" som en särskild form av rasism riktad mot romer utifrån en resolution som Feministiskt initiativs europaparlamentsledamot Soraya Post föreslagit.

Det är dock viktigt att notera att både den svenska termen antiziganism och dess engelska motsvarighet "antigypsyism" båda innehåller beteckningar som majoritetssamhället använt och fortfarande använder för att benämna romer, och därför finns även begreppet antiromanism även om det är mer sällan frekvent använt än de båda förstnämnda termerna. Antiziganism kan också riktas mot individer och grupper som tillhör olika resandefolk. Forum för levande historier skriver följande om antiziganism, och understryker det faktum att det i huvudsak har varit den framväxande

moderna staten som varit huvudaktör i rasismen mot både romer och resande:

”Statligt sanktionerad förföljelse av romer och direkt diskriminerande lagstiftning har idag upphört i Sverige, men förhållningssätt med fördomar om och negativa attityder till romer har fortlevt och kan benämnas antiziganism. Statens åtgärder och lagstiftningen genom historien i förhållande till romer har en motsvarighet i de tanke-mönster med antiziganistiskt innehåll som vuxit fram i majoritets-samhället. Uttryck för sådana tankemönster kan märkas i filmer, skönlitterära verk samt massmediernas rapportering ända fram till nutid.” (Lindgren 2011: 7-8).

Antiziganismen går tillbaka ända till den tid i historien då romerna anlände till Europa och dåvarande Östromerska riket på 1000-talet. Det faktum att romer misstänkliggjordes religiöst då de härstammade från Asien och mestadels inte har tillåtits att bosätta sig permanent på en viss plats är också själva orsaken till den misstänksamhet och fientlighet som gruppen har bemötts med genom historien när de allra flesta européer var kristna och bundna till sin jord, till sin by eller till sin stad i generation efter generation, och senare också till sin nationalstat. Här finns paralleller till antisemitismen: både judar och romer misstänkliggjordes ständigt genom århundradena och sades i båda fallen förorsaka allsköns sjukdomar och olyckor samt röva bort kristna barn vilka de sades utföra ritualmord på. Fram till 1800-talet var de flesta romer i Europa bosatta i de central- och östeuropeiska imperierna, det vill säga i Österrike, Turkiet och Ryssland. Stundom utsattes romer för ett hårt förtryck, och majoritetssamhällets praktik att systematiskt tvångsomhändertaga romska barn ägde exempelvis rum i Österrike redan på 1700-talet. På Balkan, och särskilt i nuvarande Rumänien var romerna i det närmaste slavar ända in till mitten av 1800-talet och bundna till de adelsmän och godsägare på vars mark de var bosatta.

Till Sverige anlände de första romerna 1512, och redan under

samma århundrade tycks de flesta romer som befann sig i den västra rikshalvan, det vill säga i nuvarande Sverige, ha förvisats till Finland. År 1637 landsförvisades alla romer från riket under hot om dödsstraff. Från och med slutet av 1800-talet invandrar den kelderash-grupp som idag kallas svenska romer från i huvudsak Ryssland även om de ursprungligen härrörde från Balkan och Rumänien. Vid samma tidpunkt blir också den svenska politiken gentemot romer och resande (som vid den här tiden nedsättande benämndes som "tattare") allt hårdare för att kulminera under första hälften av 1900-talet då det svenska rastänkandet nådde sin kulmen. Både romer och resande registrerades, förföljdes och stereotypiserades, blev föremål för den svenska rasforskningen och tvingades antingen till tvångsassimilering eller var tvungna att ständigt flytta runt och de romska barnen förvägrades skolgång. Både romer och resande utsattes även för tvångsomhändertagande av barn och för steriliseringar.

Mellan 1914-54 rådde även invandringsförbud mot romer på grund av rasbiologiska skäl, och förbudet upphävdes först då den nordiska arbetsmarknaden infördes och finska romer kunde börja invandra till landet som finska medborgare. Detta invandringsförbud rådde även under Andra världskriget när mellan 250 000-500 000 kontinentaleuropeiska romer mördades av nazisterna i det folk mord som på romani kallas Porajmos.

På 1960- och 70-talen blir de svenska romerna successivt en del av det svenska samhället i stort och erhåller bostäder och erbjuds skolgång som ett resultat av den politiska kamp som framför allt Katarina Taikon och de som var allierade med henne drev för romernas rättigheter, och som vid denna tid jämfördes med de svarta amerikanernas kamp i USA. Därefter började även nya grupper av romer från framför allt Central- och Östereuropa att anlända till Sverige som invandrare, och efter EU-utvidgningen 2004 har antiziganismen återigen blossat upp i samband med de romska tiggare som officiellt benämns som EU-migranter. Vad beträffar situationen för dagens romer i Sverige generellt så är diskrimineringen inom utbildningsväsendet och på bostads- och

arbetsmarknaden fortfarande massiv liksom olika former fysiska utestängningar i det offentliga rummet.

År 2000 var romerna en av de fem minoriteter som tillerkändes minoritetsstatus i Sverige, och därefter har regeringen sjösatt en strategi för romsk inkludering som pågår ända fram till 2032 (Delegationen för romska frågor 2010). År 2014 publicerade den svenska regeringen en vitbok om alla övergrepp och allt förtryck som den svenska staten och svenska myndigheter stått bakom gentemot romer och resande och bad om ursäkt för dessa, men avslöjandet av existensen av Skånepolisens register över svenska romer året dessförinnan påminde än en gång om att antiziganismen fortfarande är stark inom den svenska statsapparaten och myndighetsvärlden. Även andra aktörer som spelade en avgörande roll för att upprätthålla rasdiskrimineringen och rassegregeringen av romer under 1900-talets första hälft såsom Svenska kyrkan och Socialstyrelsen har publicerat vitböcker, och på sistone har även ny forskning sett dagens ljus om den svenska antiziganismen som fortfarande är ett underbeforskat område.

Litteratur

- Arbetsmarknadsdepartementet. 2014. *Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Ds 2014: 8. Stockholm: Fritze.
- Caldaras, H. (2002). *I betraktarens ögon*. Stockholm: Prisma.
- Catomeris, C. (2004). *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Delegationen för romska frågor. (2010). *Romers rätt. En strategi för romer i Sverige. Ett lands behandling av dess romska befolkning är ett lackmustest för det civila samhället och dess demokrati*. SOU 2010: 55. Stockholm: Fritze.

- Demetri, M., Dimiter-Taikon, A. & Rodell Olgaç, R. (2010). *Kelderashgruppens historia och kulturarv i Sverige – en intervjustudie för Delegationen för romska frågor*. Stockholm: Delegationen för romska frågor.
- Diskrimineringsombudsmannen. (2004). *Diskriminering av romer i Sverige. Rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Diskrimineringsombudsmannen. (2011). *Romers rättigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Ericsson, M. (2015). *Exkludering, assimilering eller utrotning? Tattarfrågan i svensk politik 1880-1950*. Doktorsavhandling. Lunds universitet: Historiska institutionen.
- Hazell, B. (2002). *Resandefolket. Från tattare till traveller*. Stockholm: Ordfront.
- Integrationsverket. (2007). *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Antisemitism, antiziganism och islamofobi 2006*. Norrköping: Integrationsverket.
- Johansen, J. (1990). *Zigenarnas Holocaust*. Stockholm: Symposion.
- Kenrick, D. & Grattan P. (1972). *The destiny of Europe's Gypsies*. London: The Columbus Centre series.
- Lindgren, L. (2011). *Romers språkliga och kulturella rättigheter. Vägar mot ett förverkligande*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Mohtadi, L. (2012). *Den dag jag blir fri. En bok om Katarina Taikon*. Stockholm: Natur & kultur.
- Montesino Parra, N. (2002). *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Doktorsavhandling. Lunds universitet: Socialhögskolan.
- Montesino Parra, N. (2010). *Romer i svensk myndighetspolitik*. Lunds universitet: Socialhögskolan.

- Ohlsson Al Fakir, I. (2013). *Svenska kyrkans förhållande till romer och resande ca 1900-1950*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Ohlsson Al Fakir, I. (2015). *Nya rum för socialt medborgarskap. Om vetenskap och politik i "Zigenarundersökningen" – en socialmedicinsk studie av svenska romer 1962-1965*. Doktorsavhandling. Växjö: Linnaeus University Press.
- Palosuo, L. (2008). *En inventering av forskning om romer i Sverige. Ett uppdrag från Delegationen för romska frågor*. Uppsala universitet: Centrum för multietnisk forskning.
- de los Reyes, P. (2010). *Unga romers situation– en intervjustudie*. Stockholm: Fritze.
- Rodell Olgaç, C. (2006). *Den romska minoriteten i majoritets-samhällets skola. Från hot till möjlighet*. Stockholm: HLS Förlag.
- Selling, J. (2013). *Svensk antiziganism. Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. Limhamn: Sekel Bokförlag.
- Selling, J., End, M., Kyuchukov, H., Laskar, P. & Templer, B. (red.). (2015). *Antiziganism: What's in a word?*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Svenska kyrkan. 2013. Inkludering och försoning. En rapport om romer och resande i Svenska kyrkan. Uppsala: Enheten för flerspråkighet, Kyrkokansliet.
- Taikon, K. (1963). *Zigeneriska*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Tervonen, M. (2010). "Gypsies", "travellers" and "peasants": *A study on ethnic boundary drawing in Finland and Sweden, c.1860-1925*. Florence: European University Institute.
- Tydén, M. (2000). *Från politik till praktik. De svenska steriliseringslagarna 1935-1975*. SOU 2000: 22. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Westin, N., Wallengren, S., Dimiter-Taikon, K. & Westin, C. (2014). *Antiziganism i statlig tjänst. Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet*. Stockholm: Socialstyrelsen.

ASSIMILERING

Snack om Integration

Föreläsare: A. Svensson

Migration: T. Svensson

Asyl: T. Svensson

Diskriminering: E. Svensson

Feminism: A. Svensson

Papperslösa: T. Svensson ■

Kultur o integration:

E Svensson

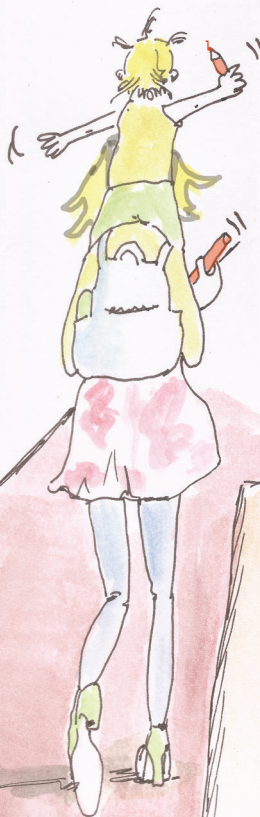
Allt om invandrarfrågor:

B. Svensson

Projektledare:

Svensson&Svensson

Fika serveras gratis till
invandrarna och Svensson.

Assimilering

BEGREPPEN ASSIMILATION eller assimilering används för att beskriva den process genom vilken en grupps kulturella särart försvinner eller överges i mötet med majoritetssamhället. Till skillnad från integration, där olika gruppers särart inte betraktas som ett hinder för inträdet i samhällslivet, är assimileringen framtvingad av hårda krav på anpassning till dominerande normer för socialt beteende. En annan skillnad mellan dessa begrepp är att assimilering i första hand syftar på beteendemässiga, språkliga och religiösa förändringar medan integration berör sociala, ekonomiska och politiska villkor för olika grupper. Med andra ord beskriver begreppet assimilering identitetsförändringar medan begreppet integration är uttryck för samhälleliga förändringar.

Assimileringen kan vara resultat av antingen individuella val eller påtvingade av politiska beslut som syftar till kulturell, språkligt eller religiös likriktning. I det senare fallet är assimileringen framtvingad av politiska beslut och sociala normer som ger mycket lite utrymme för variationer eller avvikelser i dessa områden. Även den assimilering som är resultat av individuella beslut bör ses i relation till majoritetssamhällets direkta och/eller indirekta krav på anpassning och likriktning.

Assimilation, integration eller ojämlikhet?

Många forskare har påpekat en rad problem förknippade med begreppet assimilering. Ett problem är att skillnaden mellan integrering och assimilering inte alltid är tydlig. Detta kan bland annat leda till outtalade krav eller förväntningar på assimilering bakom integrationsretoriken. Det är inte ovanligt till exempel att integrationssvårigheter eller graden av integration definieras utifrån hur mycket minoritetsgruppen avviker från majoriteten. I sådana fall finns det ett implicit antagande att det är majoritetsbefolkningens beteendeformer som är måttet för en lyckad integration. I och med att kraven på likriktning mer omfattar beteende än sociala, politiska och ekonomiska resurser kan man säga att assimilering är mer ett uttryck för social och politisk kontroll än en strävan efter jämlikhet. Därför är språklig, religiös och beteendemässig assimilering förenlig med segregerade boendeförhållanden eller arbetsvillkor. En konsekvens av detta är att även om assimilering kan leda att kulturella särdrag utplånas, kvarstår den sociala, politiska och ekonomiska ojämlikheten mellan olika samhällsgrupper.

Tolkningsföreträde och makt

Tolkningsföreträde, det vill säga makten att definiera och tolka verkligheten, är en central aspekt när det gäller att namnge och beskriva sociala relationer. Det gäller särskilt relationer som innebär en ojämlik maktfördelning, som den som finns mellan olika befolkningsgrupper. Vissa studier har visat att bakom assimileringstänkandet finns en föreställning om möten mellan homogena och oföränderliga kulturer där den ena gruppen, oftast majoritetskulturen, har makt och möjligheter att diktera villkoren för minoritetsgrupperna. Denna föreställning utgör ofta grogrund för kulturalistiska förklaringar (att sociala fenomen bygger på en oproblematiserad syn på begreppet kultur) till segregering och social ojämlikhet.

Litteratur

- Aly, R.M.K. (2015), *Becoming Arab in London. Performativity and the undoing of identity*. London: Pluto Press.
- Barry, B.M. (2001), *Culture and equality. An egalitarian critique of multiculturalism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Benet-Martínez, V. & Hong, Y.-y. (red.) (2014), *The Oxford handbook of multicultural identity*. New York : Oxford University Press.
- Fangen, K., T. Johansson & N. Hammarén (red.) (2012), *Young migrants. Exclusion and belonging in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gordon, M. (1964), *Assimilation in American Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Luostarinen, S.-L. & M. Roitto (1974), *Från assimilering till flerkultursprincipen i undervisning av invandrarbarn*. Lunds universitet: Pedagogiska institutionen.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregering i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Plüss, C.B. & Chan, K.B. (red.) (2012), *Living intersections. Transnational migrant identifications in Asia*. Berlin: Springer.
- Solomo, J. & J. Wrench (red.) (1993), *Racism & Migration in Western Europe*. Oxford: Berg.
- Stroubouli Lanefelt, L. (2012), *Multiculturalism, liberalism and the burden of assimilation*. Stockholms universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Svanberg, I. & M. Tydén (1999), *I nationalismens bakvatten. Om minoritet, etnicitet och rasism*. Lund: Studentlitteratur.
- Thomas, K.J.A. (2014), *Diverse pathways. Race and the incorporation of Black, White, and Arab-origin Africans in the United States*. East Lansing: Michigan State University Press.
- Ålund, A. & C.-U. Schierup (1991). *Paradoxes of Multiculturalism. Essays on Swedish Society*. Aldershot: Avebury.

Det mångkulturella samhället

DET FINNS idag ingen enande etablerad definition av *det mångkulturella samhället*. Det är dock möjligt att urskilja tre definitioner som ofta används i forskning och debatt. Utifrån en *pragmatisk* definition kan det mångkulturella samhället ses som ett samhälle med en mångfald av kulturer, religioner, språk och etniciteter. En *utopisk* definition är när det mångkulturella samhället också kan ses som ett ideal – det samhälle som förmår låta alla kulturer leva med lika rättigheter och på lika villkor. Ett sådant samhälle har vi då ännu inte sett.

Filosofen Charles Taylor (1994) pekar på en *politisk* definition när han menar att samhällen kan ses som mångkulturella när de rymmer mer än en gemenskap som vill överleva kulturellt. Det mångkulturella samhällets dilemma är, enligt Taylor, huruvida det skall erkänna sina medborgare såsom individer eller genom deras kollektiva identiteter. "Det mångkulturella samhället" är numera en het politisk fråga i västvärlden. En viktig roll i denna utveckling har de identitetspolitiska rörelserna spelat sedan 1960-talet. De har arbetat för erkännandet av bland annat kvinnors och svartas rättigheter.

Begreppet *mångkultur* är inte helt oproblematiskt. För det första inbegriper det ofta en föreställning om att kulturer är homogena, stabila över tid och skiljer sig på ett distinkt sätt ifrån varandra. Denna föreställning, som ibland betecknas som kulturell *essentialism*, är problematisk eftersom kultur enligt aktuell kulturforskning snarare

skall ses som något som alltid förändras, skapas och omskapas i relation till varandra. För det andra diskuteras mångkultur ofta som en "invandrarfråga" – där invandrare, till skillnad från svenskar, framställs som "etniska". Invandrarnas kultur kan sedan framställas som både exotisk och spännande men också som ett problem som är orsaken till s.k. "kulturkrockar" och konflikter.

Enligt en teori som formulerats av den postkoloniala tänkaren och kulturforskaren Homi Bhabha (1999) finns det idag två olika ideologier om det "mångkulturella", en *partikularistisk* och en *universalistisk*. Den partikularistiska ideologin lyfter fram en bild av kulturell mångfald som ger sken av att vi lever i samhällen med flera olika kulturer som är homogena och helt åtskilda från varandra. Denna ideologi lyfter fram skillnaderna *mellan* olika kulturer och antar att så länge kulturer inte blandas så kan de leva i harmoni. Den universalistiska ideologin om mångkultur hävdar istället att det finns *en* universell kultur och ett antal olika särartskulturer. Denna ideologi utgår från att den dominerande kulturen är normen, i förhållande till vilken alla andra kulturer skall mätas, anpassas eller integreras. De som inte lever enligt normen tenderar att ses som *de Andra* och riskerar diskriminering och/eller marginalisering, både ekonomiskt och kulturellt.

Båda dessa ideologier kan samexistera i offentliga debatter om det mångkulturella samhället. T.ex. har det svenska samhället framställts *både* som "etnokulturellt", dvs som ett samhälle där mötet mellan olika kulturer ses som ett problem och där "svenskar" ställs mot "invandrare"; *och* som "monokulturellt", där den svenska (och i viss mån också den "västerländska") kulturen ligger som en underförstådd norm. Det gäller t. ex. i utbildningsväsendet. Begreppet *mångkulturellt samhälle* kan alltså vara missvisande, eftersom Sverige inte är ett samhälle som består av kulturer som är helt åtskilda från varandra. Snarare kan vi säga att vi lever i ett samhälle där det finns kulturella skillnader. Dessa skillnader finns både *inom* och *mellan* det som brukar kallas för t.ex. "det svenska", "det muslimska" eller "det finska".

Litteratur

- Azar, M. (2006), *Den koloniala bumerangen. Från schibbolet till körkort i svenskhet*. Eslöv: Östlings bokförlag Symposion.
- Benhabib, S. (2005), *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos.
- Bhabha, H. (1999), "Det tredje rummet" i M. Eriksson, M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Blanck, D. (red.) (1999), *Migration och mångfald. Essäer om kulturkontakt och minoritetsfrågor tillägnade Harald Runblom*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Eriksson, M., M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (1999), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Gerle, E. (1999), *Mångkulturalism – för vem? Debatten om muslimska och kristna friskolor blottlägger värdekonflikter i det svenska samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Hall, S. (1999), "Kulturell identitet och diaspora" i M. Eriksson, M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Kymlicka, W. (1998), *Mångkulturellt medborgarskap*. Nora: Nya Doxa.
- Lidskog, R. & F. Deniz (2009), *Mångkulturalism. Socialt fenomen och politisk utmaning*. Malmö: Liber.
- Lunneblad, J. (2013), *Den mångkulturella förskolan. Motsägelser och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Moller Okin, S. (2002), *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?*. Göteborg: Daidalos.

- Nejadmehr, R., S.-E. Liedman & D. Moaven Doust (red.) (2008), *Befria oss från mångkulturalism*. Stockholm: Natur och kultur.
- Olsson, Erik. (red.) (2000), *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson.
- de los Reyes, P. & L. Martinsson (red.) (2005), *Olikhetens paradigm. Intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur.
- Roth, H.I. (1996), *Mångfaldens gränser*. Stockholm: Arena.
- Roth, H.I. (1998), *Den mångkulturella parken. Om värdegemenskap i skola och samhälle*. Stockholm: Statens skolverk.
- Roth, H.I. (2005), *Mångkulturalismens utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Runblom, H. & I. Svanberg (1990), *Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter i Sverige*. Stockholm: Gidlund.
- Runfors, A. (2010), *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Norstedts.
- Taylor, C. (1995), *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos.
- Tesfahuney, M. (1999), "Monokulturell utbildning" i *Utbildning och demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 3.
- Ålund, A. (1997), *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Diaspora

ORDET DIASPORA härstammar från det grekiska verbet "speiro" (att så) och prepositionen "dia" (över). I mänsklig sammanhang syftar det ursprungliga grekiska ordet diaspora till migration och kolonisation. I motsats till den ursprungliga betydelsen har ordet en mer fördärvlig och brutal innebörd för andra folkgrupper som judar, afrikaner, palestinier, armenier och kurder. Diaspora föreställer i dessa fall en kollektiv trauma, landsförvisning och drömmar om hemlandet medan man lever i exil. Också andra människor som bor utanför sina hemländer har på senare år börjat identifiera sig själva som diaspora utan att vare sig vara kolonisationsagenter eller offer för förtryck. Detta innebär att ordet har med tiden blivit mer komplext och tvetydigt. Innebörden av ordet diaspora kan variera väldigt mycket och det inte går att ge en enhetlig definition. Det är ett komplext och problematiskt ord som alltid måste sättas i den sociala kontexten. På senare år och framför allt inom migrationsforskning och *cultural studies* har ordet förekommit mer och mer. Olika författare har försökt definiera diaspora. Dessa definitioner varierar beroende på författarnas teoretiska inriktning och perspektiv.

Ett perspektiv presenteras av sociologerna Robin Cohen (1997) och William Safran (1991) vilka använder diaspora framför allt som ett beskrivande typologiskt verktyg. De nämner vissa kriterier som måste helt eller delvis delas av medlemmar av en grupp för att de ska kunna definieras som diaspora. Andra forskare som

tex Stuart Hall (1992), James Clifford (1997), Arjun Appaduraj (1996), m.fl. diskuterar det mer analytisk och försöker förstå och förklara diaspora som en social process. De förknippar dessutom ofta diaspora till olika aspekter av globalisering.

Som sagt, hur man använder termen och hur man definierar den har att göra med ens teoretiska perspektiv vilket i sin tur påverkar det sätt på vilket man ser på det sociala fenomen som ordet står för. Nedan ges en kort beskrivning av dessa två perspektiv på diaspora.

1) *Diaspora som typologiskt verktyg*: Safran (1991) menar att för att en grupp ska kunna uppfattas som diaspora måste dess medlemmar helt eller delvis dela följande kriterier: 1) de eller deras förfäder utvandrat från en ursprungsplats till två eller fler perifera eller främmande regioner; 2) de behåller ett minne, en vision eller en myt om sitt ursprungliga hemland; 3) de tror att de inte är eller kan vara fullt accepterade av de länder där de är bosatta i; 4) de betraktar sina hemländer som sina riktiga och ideala hem och som den plats till vilken de eller deras ättlingar slutligen skall eller bör återvända när förutsättningarna finns; 5) de tror att de är förpliktade till underhållande/försvarande eller återupprätthållande av sitt hemland och dess säkerhet och välbefinnande; 6) deras medvetande och solidaritet som grupp definieras starkt genom kontinuerlig relation till hemlandet.

Cohen utgår från Safrans kriterier men försöker nansera den så att den innefattar en större grupp av migranter och inte bara de som har tvångsmigrerat. Han urskiljer flera olika diasporagrupper som alla ska innefattas av hans kriterier som är följande:

1) utvandring från ett ursprungligt hemland, ofta med traumatiska upplevelser, till två eller mera främmande regioner; 2) alternativt, utvandring för sökande efter arbete, handel eller vidare koloniala ambitioner; 3) ett kollektivt minne och en myt om hemland, inkluderat dess lokalisering, historia och gärning/insats; 4) idealisering av hemlandet och känsla av gemensam förpliktelse för underhållande, försvarande och även skapande av det; 5) utvecklandet av en kollektivt accepterat återvändringsrörelse; 6) en

stark etnisk medvetenhet bevarad över en lång tid och baserad på en känsla av egenart/särprägel, en gemensam historia och en tro på ett gemensamt öde; 7) att känna svårigheter i att bli accepterade av majoritetssamhället eller möjligheten att någon katastrof ska drabba gruppen; 8) en känsla av empati och solidaritet med människor från samma etniska grupp bosatta i andra länder; 9) möjligheten för ett distinkt, kreativt, fruktbart liv i bosättningsländerna med en tolerans för pluralism.

II) *Diaspora som social process*: Professor i antropologi Arjun Appadurai (1996) menar att vi står inför en ny tid vars två internrelaterade byggstenar är massmedia och massmigration. Kännetecknandet för denna nya tiden är enligt honom bl.a. bildandet av transnationella diasporiska sfärer som innebär ett ömsesidigt förhållande mellan det globala och det lokala. Clifford (1997) diskuterar diasporarelationer i en sådan kontext. Han ser diasporarelationer framför allt som olika respons i form av gränsdragningar och identifikationer i en kontext av deterritorialisering och transnationalism. Det som är viktigt för honom i studier av diaspora är därmed att komma åt sådana upplevelser som framställs/representeras i diasporadiskurser och att se hur dessa människor konstruerar "home away from home". Han menar att diaspora handlar om lång distans, exil och separation med en alltid aktuellt fråga om återvandring.

Diaspora binder samman migranter/flyktingar tvärs över nationella gränser tack vare den moderna kommunikationsteknologin. De befinner sig därmed i en gränsrelation till sina hemländer d.v.s. de är skilda genom geopolitiska skiljelinjer men de samtidigt kan överskrida dessa gränser. Diasporabegreppet kan dock enligt Hall (1992) inte definieras utifrån något slags essens eller renhet, utan genom erkännandet av en oundviklig heterogenitet och mångfald. Hall använder termen diaspora snarare i metaforisk mening än bokstavlig mening: "...diaspora avser dock inte de utspridda stammar, vars identitet enbart kan fastställas utifrån visionen av ett heligt hemland dit de till varje pris måste återvända, även om det

skulle innebära att de tvingas driva ett annat folkslag ut i havet”. Han ser det som ett identitetsbegrepp som lever med och genom, men inte trots, skillnader eller *hybridisering*.

Som nämndes i början är det svårt att ge en enhetlig definition av termen diaspora utan den varierar beroende på teoretiska perspektiv och till och med beroende på empiriska data. Man kan säga att det finns olika teoretiska ramar för hur man uppfattar diaspora. Det finns dock något som är gemensamt hos olika definitioner och perspektiv och det är diasporas relationer till hemlandet.

Litteratur

- Appadurai, A. (1996), *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalisation*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Björklund, U. (2011), *Armenier. Sex essäer om diaspora*. Stockholm: Carlsson.
- Clifford, J. (1997), *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cohen, R. (1997), *Global Diasporas: An Introduction*. London: UCL Press.
- Eastmond, M. & L. Åkesson (red.) (2007), *Globala familjer. Transnationell migration och släktskap*. Hedemora: Gidlund.
- Eriksson, C., M. Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Faist, T., M. Fauser & E. Reisenauer (2014), *Transnationell migration*. Lund: Studentlitteratur.
- Hall, S. (1992), “Cultural Identity and Diaspora” i J. Rutherford (red.) *Identity, Community, Culture, Difference*. London: Lawrens and Wishart.

- Lundström, C. (2014), *White migrations. Gender, whiteness and privilege in transnational migration*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014
- Olsson, E., C. Lundqvist, A. Rabo, L. Sawyer, Ö. Wahlbeck & L. Åkesson (red.) (2007), *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*. Umeå : Boréa.
- Povrzanović Frykman, M. (red.) (2001), *Beyond integration. Challenges of belonging in diaspora and exile*. Lund: Nordic Academic Press.
- Safran, W. (1991), "Diasporas in modern societies: Myths and of homeland and return", i *Diaspora 1* (1), 83-99.
- Skrbis, Z. (1999), *Long-distance nationalism. Diasporas, homelands and identities*. Aldershot: Ashgate.

VII

Etnicitet

ETNICITET BETYDER identifikation med och känsla av tillhörighet till en grupp som definierar sig själv i kulturella termer. Ursprungligen härstammar begreppet från grekiskans *ethnos*, vilket kunde användas i relation till hedningar, en grupp människor, en stam eller ett folk. Gemensamt med den gamla grekiskans användning av begreppet *ethnos* är att termen användes för att referera till och kategorisera andra folk. Denna etnocentriska användning av begreppet 'etnisk' levde kvar länge. Länder i västvärlden har ju tenderat att definiera sig själva i nationella termer och definierar minoriteter eller folkgrupper i "tredje världen"/den globala Syd i etniska termer.

Bruket av själva termen 'etnicitet' är relativt sentida, även om adjektivet 'etnisk' använts under mycket lång tid. Termen är omstridd inom samhälls- och kulturvetenskaperna och dess definition har skiftat med stor snabbhet under de senaste decennierna, beroende på vilka teoretiska perspektiv som anlagts. En nutida definition ser etnicitet som *en* aspekt av en social relation mellan grupper av människor vilka ser sig själva som kulturellt distinkta i relation till andra grupper. En grupp:s självidentifikation är central. De viktigaste ansatserna i studiet av etnicitet kan sammanfattas som följer: 1) *primordialismen*, som ser etnicitet som en *essens* eller kvalitet vilken definierar en folkgrupp; 2) *instrumentalismen*, som definierar etnicitet utifrån primärt elitors politisk-ekonomiska motiv och intressen och 3) *konstruktivismen* som utgår från att

etnicitet är något skapat i historiska processer och sociala relationer.

Twistefrågorna har bl.a. rört huruvida etnicitet är en given kvalitet/essens eller något som är skapat i historiska processer. Enligt nutida definition är etnicitet ett dynamiskt begrepp. Det innebär att grupperns självidentifikation förändras under historiska, ekonomiska, sociala och politiska processer. Förhållandet mellan etniska grupper bör förstås som sociala processer. Etnicitet har därmed att göra med social klassificering och grupprelationer. Vidare betyder etnicitet olika mycket i olika kontexter liksom i olika historiska skeenden. Genom betoningen av grupperns ömsesidiga sociala och kulturella identifikation och av identifikationernas föränderlighet understryks också sambandet mellan etnicitet och politisk-ekonomiska förhållanden.

En gruppns etniska identitet kan t.ex. förstärkas genom upplevelsen av ojämlika ekonomiska och politiska förhållanden inom t.ex. en nationalstat, genom känsla av utanförskap osv. Om en specifik grupp har sämre tillgång till ekonomiska och/eller politiska resurser än andra grupper inom samma samhälle, tenderar den etniska gruppsidentiteten att förstärkas.

Etniska konflikter

Det nutida intresset för etnicitetsbegreppet har tenderat att fokusera på konflikter. Viktigt att poängtera är emellertid att etnicitet i sig sällan är bas för konflikter. Orsaker till konflikt där identitet eller någon annan form av kulturell identitet är ingredienser har ofta med själva nationalstatsprojektets utformning att skaffa. Forskning inom området pekar på att sådana konflikter har att göra med den interna fördelningen av resurser (ekonomiska såväl som politiska), maktförhållanden samt officiella uppfattningar och diskurser om vad som utgör grunden för ett nationellt "vi". Om etniska minoriteter exkluderas från den nationella definitionen återfinns emellertid ofta en risk för framtida konflikt.

Etniska konflikter har under de senaste decennierna handlat om allt från rätten till självbestämmande kontra en stats suveränitet,

jordfördelning, politiskt inflytande, ekonomiska asymmetrier till kulturella rättigheter såsom språkfrågor.

Litteratur

- Barth, F. (red.) (1969), *Ethnic Groups and Boundaries*. The social organization of culture difference. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carlson, M. & K. von Brömssen (red.) (2011), *Kritisk läsning av pedagogiska texter. Genus, etnicitet och andra kategoriseringar*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M. & A. Neergaard (red.) (2013), *Migrationens och etnicitetens epok. Kritiska perspektiv i etnicitets- och migrationsstudier*. Malmö: Liber.
- Darvishpour, M. & C. Westin (2008), *Migration och etnicitet. Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksen, T.H. (1998), *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Glazer, N. & D. Moynihan (red.) (1975), *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gurr, T. R. & B. Harff (1994), *Ethnic Conflict in World Politics*. Boulder: Westview Press.
- Hjerm, M. & A. Peterson (red.) (2007), *Etnicitet. Perspektiv på samhället*. Malmö: Gleerups.
- Hutchinson, J. & A.D. Smith (red.) (1996), *Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Nilsson, M. (2010), *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk*. Hedemora: Gidlund.
- Olsson, Erik. (red.) (2000), *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson.
- Peterson, A. & M. Åkerström (red.) (2013), *Den sorterande ordningsmakten. Studier av etnicitet och polisiär kontroll*. Malmö: Bokbox.

- Phillips, T. (2014), *Etnicitet och kulturmöten*. Malmö: Gleerup.
- de los Reyes, P., I. Molina & D. Mulinari (red.) (2002), *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Vermuelen, H. & C. Govers (red.) (1994), *The Anthropology of Ethnicity, Beyond Ethnic Groups and Boundaries*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wikström, H. (2009), *Etnicitet*. Malmö: Liber.
- Ålund, A. (1991), "Lilla Juga". *Etnicitet, familj och kvinnliga nätverk i kulturbrytningars tid*. Stockholm: Carlsson.
- Ålund, A. (1997), *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Etnisk boendesegregation

BOENDESEGREGATION DEFINIERAS som en intrikat uppsättning mekanismer av strukturell, institutionell, kulturell, och individuell karaktär som delar bostadsmarknaden i olika segment.

Tillgänglighetsgraden i dessa segment varierar för skilda delar av befolkningen. Specifikt för den etniska boendesegregationen är, snarare än kulturella förklaringar, aspekter relaterade till olika spärrar och olika diskriminerande mekanismer, vilka blir relevanta att analysera ur ett maktperspektiv som tar särskild hänsyn till etniska relationer.

Ordet segregation brukar förknippas med separation. Separationen kan bl.a. vara geografisk, social eller kulturell. Således kan man till exempel prata om en könssegregerad arbetsmarknad, där kvinnor och män finns representerade i olika segment av arbetsmarknaden, eller om den segregation mellan boende och arbete som uppstod i samband med industrialismen i den västerländska världen. I ett urbant socialt sammanhang har dock begreppet segregation en mer specifik bemärkelse, då segregation har kommit att förknippas med boendeförhållanden. I detta avseende identifierar man tre huvudsakliga former av boendesegregation, nämligen den socioekonomiska (olika samhällsklasser bor någorlunda separerade), den etniska (olika etniska, rasmässiga eller nationella grupper bor separerade), och den demografiska (befolkningen visar olika bosättningsmönster beroende på ålder, kön och hushållssammansättning).

I dagens Sverige har forskningen konstaterat att de två förstnämnda

former av boendesegregation innebär vissa problem för särskilt drabbade människor och även för ett väl fungerande stadsliv. Segregation innebär ett mångfasetterat problem som berör olika sfärer i samhället och på olika sätt de direkt drabbade människorna. Internationell forskning har visat att olika tillgång till boende har effekter i människors tillgång till andra samhällsresurser som arbete och utbildning. Trots att en ökad boendedifferentiering kan medföra en rad negativa konsekvenser skall inte begreppet segregation automatiskt förknippas med områden med låg socioekonomisk status, vilket ofta görs i debatten. Boendedifferentiering inbegriper hela den urbana rumsliga och sociala strukturen. Ofta är högstatusområden mer homogena i sin sociala sammansättning, än till exempel miljonprogramområden, och således mer segregerade. Segregation är därmed ett problem för hela staden och hela samhället. En segregerad stad är en ojämn fördelad och icke-funktionell stad. Därför är det en närmast internationell angelägenhet för politiker att försöka motverka segregationstendenser i samhället. Så har det även blivit i Sverige. Ett av de mest uppmärksamade områden inom segregationsproblematiken har onekligen blivit den etniska varianten, dvs. etnisk boendesegregation.

Traditionella förklaringar

I förklaringen till fenomenet etnisk boendesegregation ligger nyckeln till just de tänkbara politiska lösningarna till problemet. Det finns två traditionella förklaringar till etnisk boendesegregation. Å ena sidan problematiseras de etniska minoritetens segregerade boendemönstren som "invandrarnas egna val". Ur detta perspektiv, som väl skulle kunna kallas för *syndabocks-perspektivet*, görs de invandrade till ansvariga för de bostadsförhållanden som råder för dem. Det finns en allmän föreställning att invandrare – av kulturella skäl – väljer att bo nära varandra, och att de på detta sätt skapar segregation.

Studier om segregation i Sverige visar att det finns en rad faktorer i segregationsprocesserna. Dessa faktorer bör uppmärksammas

före frågan om eget val (av boende) och kulturella aspekter. Några av dessa faktorer är en mindre flexibel bostadsmarknadsstruktur, vardags- och institutionell diskriminering, socioekonomiska aspekter samt stigmatisering av de förorter där invandrade personer visar sig vara överrepresenterade. Dels vittnar många intervjuade personer om att de haft svårigheter p.g.a. en eller flera av dessa aspekter när de försökt flytta från dessa till andra områden. Dels finns inte förutsättningar för olika befolkningsgrupper i Sverige att bilda den typ av "etniska enklaver" som finns i nordamerikanska städer, där den kulturbaserade förklaring om egna val och preferenser hämtat sin inspiration. Det finns således inte fog att på ett vetenskapligt sätt ge denna förklaring en särskilt viktig roll i alstrandet av etnisk boendesegregation i Sverige.

Å andra sidan, uppfattas etnisk boendesegregation, eller snarare dess icke existens, som enbart av socio-ekonomisk karaktär. Enligt denna förklaring skulle det inte finnas någon specifik etnisk aspekt i segregationsmönstren. Men de senaste årens forskning visar dock att en etnisk/rashierarkisk skala, bortom socioekonomiska och utbildningsmässiga aspekter angående boende består i varje analyserat fall. Personer med icke europeisk bakgrund koncentreras till vissa miljonprogramråden i stor- och mellanstorstädernas utkanter, med hyresrätt och flerbostadshus som huvudsakliga boendeformer.

Koppling till diskriminering

Eftersom det saknas koppling till etniska relationer i denna förklaringsmodell kan man kalla den *det osynliggörande-perspektivet*. Båda dessa förklaringar saknar en huvudingrediens, nämligen analysen av rasmässiga (eller etniska) maktrelationer. Det finns en rad mekanismer som agerar på olika nivåer och drivs av olika aktörer medvetet eller omedvetet. Dessa leder till diskriminering särskilt av utomeuropeiska minoritetsgrupper på bostadsmarknaden.

Diskrimineringen kan bestå av t.ex. nekande till självklara rättigheter att välja var man vill bo och/eller mera subtila och symbol-

iska attityd- och värderingsaspekter, till exempel stigmatisering av vissa bostadsområden och dess invånare som ”problem”. Dessa etniskt specifika barriärer som uppstår har benämnts som en process av rasifiering av bostadsmarknaden och staden. Rasifiering är den process genom vilken *föreställningar om rasskillnader* (obs! inte relevanta verkliga skillnader) leder till en hierarkisk ordning i maktpositioner och levnadsvillkor i samhället. Myndigheternas och andra samhällsinstitutioners roll i rasifieringsprocesser har naturligtvis inte enbart och inte alltid varit direkt aktiv. Men deras brist på långsiktig planering har varit minst lika avgörande för en förstärkning av rasifierade segregationsmönster. Myndigheternas passiva acceptering av bostadsmarknadens villkor och dess konsekvenser för olika gruppers positioner på denna marknad, har varit extremt betydelsefullt.

Många av landets miljonprogramområden har varit de områden i staden där det ofta förekommit lediga lägenheter att tilldela invandrade familjer jämsides hushåll med relativt sett begränsade resurser. Detta har inte motverkats av en mer offensiv bostadspolitisk strategi som kunde ha bidragit till att öppna ”svenska” områden för personer med ”utländsk” bakgrund. I den mening kan man säga att segregationens tydligaste effekter, nämligen socioekonomisk och etnisk, är något av en paradox i det svenska folkhemmet, där en rättvis bostadsförsörjning har varit en central politisk fråga under största delen av efterkrigstiden.

Litteratur

- Adelman, M. & C. Mele (red.) (2015), *Race, space and exclusion. Segregation and beyond in metropolitan America*. New York: Routledge.
- Andersson, R. & I. Molina, I. (1996), ”Etnisk boendesegregation i teori och praktik”, i Invandrapolitiska kommittén (red.), *Sverige, framtiden och mångfalden*. Stockholm: Invandrapolitiska kommittén.

- Björkdahl, A. & L. Strömbom (red.) (2015), *Divided cities. Governing diversity*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bunar, N. & J. Kallstenius (2007), *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor*. Stockholm: Utbildningsförvaltningen.
- Dahlstedt, M. (red.) (2007), *Utbildning, arbete, medborgarskap. Strategier för social inkludering i den mångkulturella staden*. Umeå: Boréa.
- Legeby, A. (2013), *Patterns of co-presence. Spatial configuration and social segregation*. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.
- Lilja, E. & M. Pemer (2010), *Boendesegregation. Orsaker och mekanismer. En genomgång av aktuell forskning*. Karlskrona: Boverket.
- Lloyd, C.D., I.G. Shuttleworth & D. W.-S. Wong (red.) (2014), *Social-spatial segregation: Concepts, processes and outcomes*. Bristol: The Policy Press.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Magnusson, L. (red.) (2001), *Den delade staden. Segregation och etnicitet i stadsbygden*. Umeå: Boréa.
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008), *Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden – En rapport från DO:s särskilda arbete under åren 2006–2008 kring diskriminering på bostadsmarknaden*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Scarpa, S. (2015), *The spatial manifestation of inequality. Residential segregation in Sweden and its causes*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Sjödin, D. (2011), *Tryggare kan ingen vara. Migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen.

- Smith, S. (1989), *The politics of "Race" and Residence. Citizenship, Segregation and White Supremacy in Britain*. Oxford: Polity Press.
- Socialstyrelsen (2002), *Social rapport 2001*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010), *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Wieviorka, M. (1995), *The Arena of Racism*. London: Sage.

Missförstå mig inte, men när
jag läste att du var Larsson,
förväntade jag mig något annat.

Etnisk diskriminering

DISKRIMINERING INNEBÄR en viss typ av särbehandling som direkt eller indirekt missgynnar, kränker och/eller begränsar individens handlingsutrymme och valmöjligheter inom olika delar av samhällslivet, och som också kränker individens personliga integritet. Denna särbehandling görs utifrån sociala kategorier, t.ex. man/kvinna, svenskar/invandrare, heterosexuell/homosexuell/bisexuell, majoritet/minoritet etc. Särbehandlingen beror på vilken kategori man anses tillhöra eller identifierar sig med. Denna särbehandling går ut på att samtidigt indela, åtskilja och hierarkisera individer eller grupper, dvs. att underordna en individ eller grupp genom att behandla en annan individ eller grupp på ett mer gynnande och positivt sätt (överordna) på grund av dessa kategorier. Diskriminering är ett brott mot principen om rätten till likabehandling, som är den främsta grunden i deklarationen om FN:s mänskliga rättigheter. Diskriminering är en av de sociala handlingar som medvetet eller omedvetet upprätthåller en viss typ av samhällelig (makt)struktur som missgynnar en särskilt grupp.

Med *etnisk diskriminering* menas att denna negativa särbehandling grundas på *etnisk tillhörighet*. I *lagen om Ombudsmannen mot diskriminering* definieras etnisk diskriminering som orättvis eller kränkande behandling på grund av "ras", hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Inom svensk lagstiftning finns olika bestämmelser till skydd mot olika former av diskriminering. Grunden i dessa föreskrifter är att en lag eller

en annan bestämmelse inte får innebära att någon missgynnas på grund av kön, handikapp, sexuell läggning, "ras", hudfärg eller etniskt ursprung. 1999 trädde *lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet* i kraft. "Denna lag har till ändamål att i fråga om arbete, anställningsvillkor och andra arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet främja lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet." (1§). Sverige har också anslutit sig till internationella konventioner, bl.a. FN-konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering.

Direkt och indirekt diskriminering

Diskursanalytikern Teun A. van Dijk (1993) har definierat begreppet diskriminering som: Den ojämlika behandlingen av den dominerande gruppens medlemmar och institutioner gentemot minoritetsgruppens medlemmar i jämlika situationer, och deras jämlika behandling i ojämlika situationer. Denna definition leder oss till en vidare definition av begreppet, nämligen direkt och indirekt diskriminering.

I svensk lagstiftning förbjuds både *direkt* och *indirekt diskriminering*. Direkt diskriminering sker när en person behandlas olika i en situation där andra människor behandlas lika, till exempel när en arbetsgivare sorterar bort sökande med utländska namn, eller med namn som inte anses vara tillräckligt "västerländska". Indirekt diskriminering sker när ett krav som framstår som neutralt, t ex krav på felfri svenska (när det inte är helt och hållet motiverat), i praktiken försämrar möjligheterna för vissa personer, i detta fall dem som inte har svenska som modersmål.

Strukturell diskriminering

Diskriminering har oftast sin grund i fördomar och stereotyper inlärd genom historiska maktprocesser. Medan fördomar ses som attityder och stereotyper som förenklade föreställningar av omvärlden och självbilden, utgör diskriminering *en handling*.

Diskriminering praktiseras inte bara av individer, utan också av samhällets institutioner, vilket oftast betecknas som *institutionell/strukturell diskriminering*.

Forskning inom området har visat att samhällets institutioner systematiskt kan diskriminera vissa grupper. Detta behöver inte betyda att det finns personer t.ex. inom organisationerna och myndigheterna som medvetet diskriminerar vissa grupper, utan att dessas arbetsorganisation och struktur kan underbygga diskriminerande handlingar mot vissa grupper i samhället. Till exempel kan en arbetsgivare annonsera en ledig tjänst där tidigare arbetserfarenhet inom området efterfrågas och särskilda akademiska meriter är nödvändiga. Dessa kriterier är i sig inte diskriminerande eftersom det oftast riktas till alla individer oavsett färg, kön, etnicitet, sexuell läggning eller religionstillhörighet.

Men när en viss grupp, på grund av långvariga negativa särbehandlingar, inte har haft tillgång till arbetsmöjligheter, arbetserfarenhet eller förutsättningar för en vidare utbildning, och därmed inte uppfyller de kriterier som tjänsten kräver, dvs. de har inte fått tillräckligt erfarenhet eller kunskap för att få denna tjänst, betyder detta att ett sådant krav får diskriminerande konsekvenser. Diskriminering kan vara en del av de formella och informella rutiner som gäller i institutionerna.

Institutionell diskriminering

Institutionell diskriminering upprätthålls oftast genom olika mekanismer. De mekanismer som mest har uppmärksamats inom akademisk forskning är de som brukar kallas för portvaktning och glastak. Portvaktning är den beslutsprocess genom vilken individer accepteras att inneha vissa privilegierade befattningar i olika samhällssektorer, oftast dessa befattningar som är betydelsefulla för just institutionerna och samhället, t.ex. skolan, organisationer, politiska poster etc. Även om portväktarna inte ser på individens etnicitet, kön, religion etc. som något viktig för anställningen, utan framför allt ser på individens meriter, tidigare arbetserfarenhet och

personligheten, är deras beslutfattande redan förutbestämda genom de normer som existerar både på institutionen och i samhället.

Den andra mekanismen – glastak – är kopplad till portvaktning. Glastaket innebär att en person som anses vara avvikande (pga. hudfärg, religion, etnicitet, kön, sexuell läggning etc.) i förhållande till resten av organisationen/myndigheten inte kan uppnå en viss position inom den till skillnad från andra som antas ha dessa ”privilegierade” egenskaper, nämligen de som anses vara normen i samhället. Glastaket blir på så sätt ett informellt och osynligt hinder för avancemang inom institutionen, såsom organisationer och/eller myndigheter.

Litteratur

- Ahmed, A. & M. Hammarén (2010), *Ekonomiska perspektiv på etnisk diskriminering*. Lund: Studentlitteratur.
- Allport, G. (1954/1979), *The Nature of Prejudice*. Massachusetts: Perseus Books.
- Al-Zubaidi, Y. (2012), *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering – en fråga om strategi och trovärdighet*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Beattie, G. (2013), *Our racist heart? An exploration of unconscious prejudice in everyday life*. London: Routledge.
- van Dijk, T. (1993), *Elite Discourse and Racism*. London: Sage.
- Dovidio, J.F. (red.) (2013). *The Sage handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. London: Sage.
- Essed, P. (1991), *Understanding everyday racism*. Newbury Park: Sage.
- Goldberg, D.T. (red.) (1990), *Anatomy of racism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Goldberg, D.T. (1993), *The threat of race. Reflections on racial neoliberalism*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasism i Europa*. Stockholm: Agora.
- Groglopo, A. & Ahlberg, B. (2006), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Stockholm: Frtzes.
- Integrationsverket (2006), *Upplevelser av etnisk diskriminering hos utrikes födda personer i Sverige 2005. Första delrapporten från diskrimineringsundersökningen*. Norrköping: Integrationsverket.
- Kalonaityté, V., V. Kawesa & A. Tedros (2007), *Att färgas av Sverige. Upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Kamali, M. (2005), *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Kamali, M. (2008), *Racial discrimination. Institutional patterns and politics*. Hoboken: Taylor & Francis.
- Lange, A. (2000), *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lappalainen, P. (2005), *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige. Betänkande av Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet*. Stockholm: Fritze.
- Martens, P., D. Shannon & N. Törnqvist (2008), *Diskriminering i rättsprocessen. Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008), *Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden – En rapport från DO:s särskilda arbete under åren 2006–2008 kring diskriminering på bostadsmarknaden*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.

- Prifitis, M. (2012), *Främling, vad döljer du för mig? En bok om rasism*. Stockholm: Leopard Förlag.
- de los Reyes, P. (2001), *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P. & M. Wingborg (2002), *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt*. Norrköping : Integrationsverket.
- de los Reyes, P. (2007), *Att segla i motvind. En kvalitativ undersökning om strukturell diskriminering och vardagsrasism inom universitetsvärlden*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P. & M. Kamali (red.), *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Sarnecki, J. (red.) (2006), *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering, av etniska och religiösa minoriteter inom rättsystemet*. Stockholm: Fritze.
- Skolverket (2009), *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Stockholm: Skolverket.
- Valley. C. (2000), *Breaking Stereotypes: Perspectives of Selected Black and Asian Leaders*. London: Minerva Press.
- Westin, C. (1999), *Mångfald, integration, rasism och andra ord*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Zanden, V. (1993), *Sociology. The core*. New York: McGraw-Hill.

Etnisk identitet

ETNISK IDENTITET betecknar de sätt på vilket människor definierar och positionerar sig själva i relation till föreställningar kring etnicitet. Det råder ingen enighet i frågan om vad som utgör en etnisk grupp. Klassifikationer av etniska grupper har ofta baserats på en kombination av en rad olika kriterier som språk, religion, plats/region, släktskap och gemensam härstamning. Etnisk identitet kan, liksom det mer övergripande begreppet kulturell identitet, ses från två perspektiv, ett *essentialistiskt* och ett *konstruktivistiskt*. I det essentialistiska, eller som det ofta kallas inom etnicitetsforskningen, "primordialistiska" perspektivet är etnisk identitet en gång för alla given och baserad på individens etnicitet – definierat av till exempel språk, släktskap, religion, plats/region.

I det konstruktivistiska perspektivet ses etnisk identitet som en kollektiv identifikation som är skapad av historiska omständigheter. Etnisk identitet har, ur detta perspektiv, inte en grund i en gemensam kulturell *essens* eller ett gemensamt ursprung, utan skapas i specifika historiska kontexter. På detta sätt har, till exempel, postkoloniala forskare hävdat att etnicitet liksom etnisk identitet i Afrika (liksom i många andra delar i "tredje världen"/den globala Syd, som antas ha etnicitet) i stor utsträckning är ett resultat av kolonialismen. Genom kolonialmaktens klassificering av befolkningen i olika etniska grupper som gavs olika kulturella särdrag och uppgifter i den koloniala administrationen skapades

etniska identiteter som ofta, som ett resultat av processens ojämlikhet, kom att politiseras.

Föreställningen och forskningen kring etnicitet och etnisk identitet har utsatts för kritik de senaste åren framförallt av postkoloniala tänkare. Dessa menar att begreppet etnicitet är eurocentriskt och präglad av koloniala föreställningar där etnicitet har kommit att beteckna ursprungliga, icke-moderna identifikationsmönster. Man påvisar i den västerländska forskningen och debatten om etnicitet att det är ”de Andra” från Syd – Afrika, Latinamerika och Asien – som har etniska identiteter, och inte den västerländska människan. Trots att även människor i väst positionerar sig enligt de kriterier som ofta ingår i etnicitetsbegreppet – plats, språk/dialekt, gemensamt ursprung etc. – presenteras på detta sätt den västerländska människan som mer utvecklad och som stående över icke-moderna identifikationsmönster.

Detta kan också ses i debatten om det mångkulturella samhället där det endast är ”invandrare” som har etnicitet och som klassificeras i termer av etnicitet. Medan exempelvis afrikaner i Sverige antas ha etnicitet och en etnisk identitet antas norrlänningar eller skåningar möjligtvis, tillsammans med en svensk identitet, ha en regional identitet, men inte en etnisk identitet.

Begreppen etnicitet och etnisk identitet fungerar således inte bara som ett sätt att etablera gränser och definiera de Andra – ”invandrarna” – vars handlingar och tankesätt, till skillnad mot svenskar, antas vara bestämda av deras ”eticitet”, utan också som ett förhållningssätt för att visa vem som har makt att definiera den sociala verkligheten, vem som har tolkningsföreträde i samhället. Begreppen etnicitet och etnisk identitet har därför av vissa forskare övergivits i förmån för begreppet kulturell identitet.

Litteratur

- Appadurai, A. (1997), *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Barth, F. (red.) (1969), *Ethnic Groups and Boundaries*. The social organization of culture difference. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahlstedt, M. & A. Neergaard (red.) (2013), *Migrationens och etnicitetens epok. Kritiska perspektiv i etnicitets- och migrationsstudier*. Malmö: Liber.
- Darvishpour, M. & C. Westin (2008), *Migration och etnicitet. Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksen, T.H. (1998), *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Faye, L. & McEachrane, M. (red.) (2001), *Sverige och de andra. Postkoloniala perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Glazer, N. & D. Moynihan (red.) (1975), *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hall, S. (1991) "The Local and the Global: Globalization and Ethnicities", i A.D. King (red.) *Culture, Globalization and the World System*. London: MacMillan.
- Hjerm, M. & A. Peterson (red.) (2007), *Etnicitet. Perspektiv på samhället*. Malmö: Gleerups.
- Hübinette, T. & C. Tigervall (2008), *Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Lange, A. & C. Westin (1981), *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys*. Stockholm : Liber.
- Lema, A. (1993), *Africa Divided: The Creation of "Ethnic Groups"*. Lund: Lund University Press.
- Olsson, Erik. (red.) (2000), *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson.

de los Reyes, P., I. Molina & D. Mulinari (red.) (2002), *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Wikström, H. (2009), *Etnicitet*. Malmö: Liber.

Ålund, A. (1997), *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Etnocentrism

ETNOCENTRISM INNEBÄR att man sätter den egna kulturen i centrum och betraktar och bedömer världen utifrån sin egen position och erfarenhet. Man betraktar sin egen specifika position som universell och antar att alla andra delar, och borde dela, ens egna kulturella föreställningar och normer. En aspekt av ett etnocentriskt synsätt är således att man antar att de förhållanden och kulturella föreställningar som gäller för den egna gruppen/kulturen återfinns överallt. Men etnocentrismen innebär också att man förutsätter att de synsätt och värderingar som man själv har är de enda sanna och riktiga som alla andra borde dela. Etnocentrism förklaras ofta som brist på kunskap och information. Ett problem med detta synsätt är dock att etnocentrism ses som något ofarligt och oskyldigt. Relationen mellan makt och etnocentrism osynliggörs därmed.

Alla grupper och kulturer har inslag av etnocentrism i den meningen att man tenderar att betrakta och se världen utifrån sin egen position. Som ett resultat av kolonialismen och den makt som Västvärlden och Europa har i dagens värld är det dock den europeiska/västerländska etnocentrismen, som går under beteckningen eurocentrism, som av självklara skäl stått i centrum i debatten kring etnocentrism. Västvärlden har stor makt över kunskapsproduktionen i dagens globaliserade värld, inte minst forskningen. Detta innebär att stor del av den information och kunskap som produceras och konsumeras världen över är just

eurocentrisk, dvs. producerat utifrån ett specifikt västerländskt perspektiv.

Exempelvis beskrivs debatten kring globalisering i dag av vissa som etnocentrisk (eurocentrisk). Det som är observerbart från en västerländsk horisont – ökad rörlighet av människor, kapital och information över nationsgränserna – beskrivs som ett globalt fenomen. En ofta förekommande tanke här är att dessa processer genererar en gemensam homogen erfarenhet och skapar en värld utan gränser med en gemensam kultur: ”den globala byn”. Genom detta glömmes man att tillgången till information via internet och möjligheten till ökad rörlighet framförallt är begränsade till människor som lever i Väst. Ekonomiska ojämlikheter, fattigdom och mycket selektiva visum- och gränskontroller i Europa innebär att människors omtalade och firade rörlighet och tillgång till information till stor del är begränsade till människor i västvärlden. På samma sätt är tanken om att globalisering nödvändigtvis skapar en gemensam världskultur etnocentrisk. Enligt denna världsbild beskrivs människor i Syd som passiva mottagare av den västerländska moderniteten och livsstilen. Som flera författare visat innebär globaliseringens processer inte en ensidig homogenisering, utan hybridisering (uppblandning) där olika influenser på ett aktivt sätt tolkas och omtolkas och införlivas med lokala traditioner.

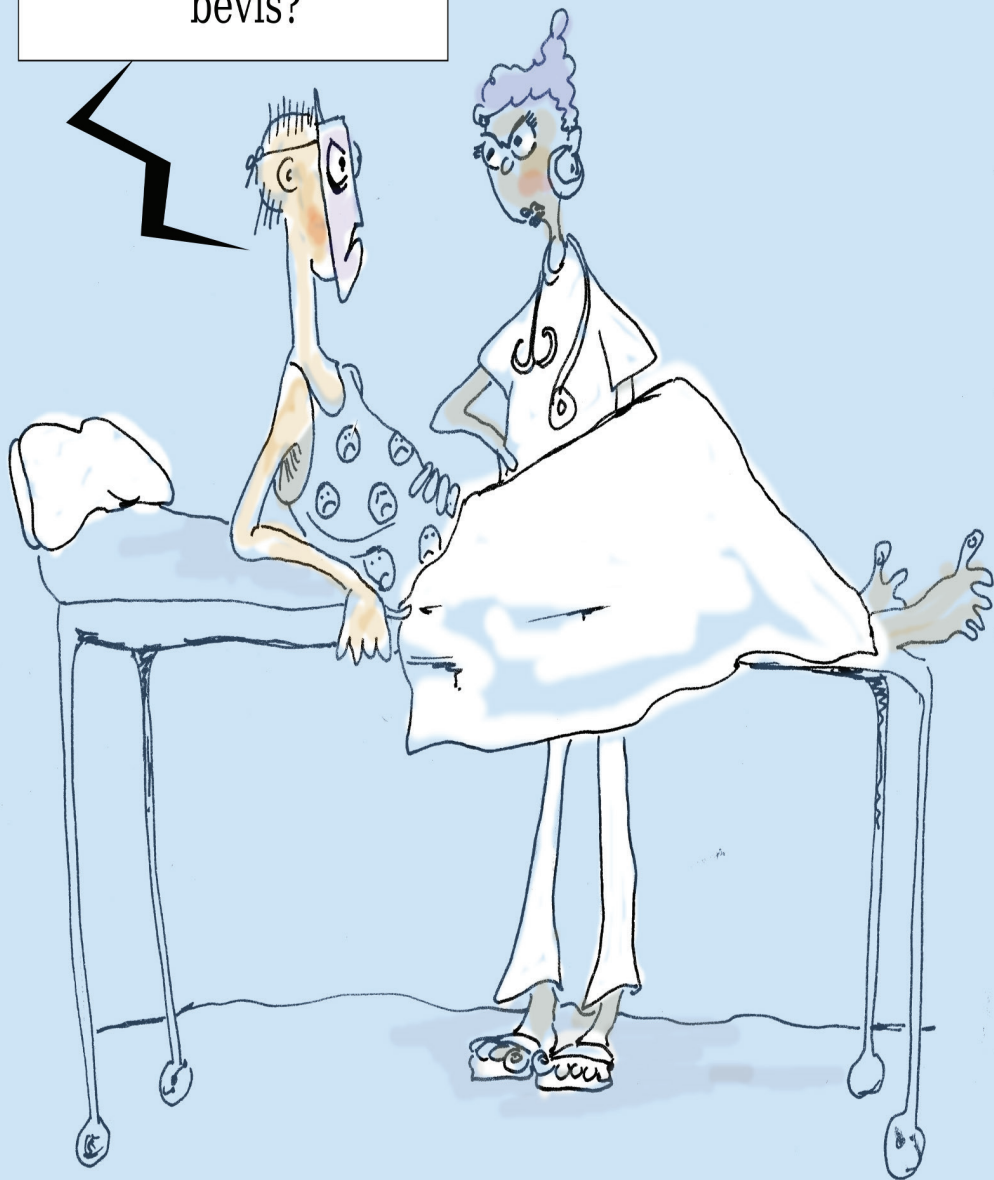
Det är viktigt att förstå hur etnocentrism, genom maktrelationer i samhället, upprätthåller rasism och annat förtryck. Man kan inte endast se etnocentrism som en ofarlig och oskyldig brist på kunskap och information. Ett sådant perspektiv innebär att man osynliggör hur etnocentrismen upprätthåller rasismen. Ett exempel på detta kan hämtas från den feministiska debatten. Den dominerande feminismen, ibland kallad den västerländska feminismen, har under lång tid fått kritik för att vara just etnocentrisk. Vita, heterosexuella medelklasskvinnor i Väst har, utifrån sin specifika utgångspunkt och erfarenhet, skapat en enhetlig bild av Kvinnan, enligt antagandet om kvinnors universella erfarenhet av manligt förtryck. Genom detta osynliggörs inte bara andra kvinnors erfarenhet. Det osynliggörs även relationen mellan sexism, rasism och klasstillhörighet och det sätt på vilket även vita medelklasskvinnor reproducerar rasismen och deltar i rasistisk och klasspraktik.

Litteratur

- Ajagán-Lester, L. (2000), *"De Andra". Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande.
- Ambjörnsson, R. (1988), *Bilden av det andra. Texter från ett tvärvetenskapligt symposium 1986*. Umeå universitet: Institutionen för idéhistoria.
- Amin, S. (1989), *Eurocentrism*. London: Zed Books.
- Augé, M. (1982), *The anthropological circle: Symbol, function, history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benson, P. (2001), *Ethnocentrism and the English dictionary*. London: Routledge.
- Berg, M. & V. Trépagny (red.) (1999), *I andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande. En antologi*. Lund : Historiska media.
- Collins, P.H. (2000), *Black feminist thought*. New York: Routledge.
- Frankenberg, R. (1993), *White women, race matters. The social construction of whiteness*. London: Routledge.
- Holmberg, Å. (1988), *Världen bortom västerlandet. Svensk syn på fjärran länder och folk från 1700-talet till första världskriget*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och vitterhets-samhället.
- Holmberg, Å. (1994), *Världen bortom västerlandet II: Den svenska omvärldsbilden under mellankrigstiden*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och vitterhets-samhället.
- Hosseini, S. (red.) (2011), *"Men ni iranier är ju bra på mönster" och andra berättelser om svenskhet*. Hägersten: Sepidar Hosseini.
- Lindberg, C. (1998), *Den gode och den onde vilden*. Lund : Arkiv.
- Linde, G. (red.) (2001), *Värdegrund och svensk etnicitet*. Lund: Studentlitteratur.

- Olsson, L. (1986), *Kulturkunskap i förändring. Kultursynen i svenska geografiläroböcker 1870-1985*. Malmö: Liber.
- Paolini, A. (1999) "Globalisering", i M. Eriksson, M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Shohat, E. & R. Stam (1994), *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the media*. London: Routledge.
- Stier, J. (2004), *Kulturmöten. En introduktion till interkulturella studier*. Lund : Studentlitteratur.

Är du säker på att
du är svensk
läkare? Har du
bevis?

Etnonationalism

BEGREPPET *ETNONATIONALISM* är sammansatt av orden *etno* och *nationalism*. *Etno-*, *etnicitet* och *etnisk* härstammar alla från grekiskans *ethnos* vilket avser grupp av människor, folk, stam etc. Med *etnicitet* menas idag en socialt konstruerad gruppidentitet baserad på uppfattningen om en gemensam historia samt upplevelsen av kulturella likheter. *Nationalism* härstammar från latinets *nascor* vilket ursprungligen betydde ”jag är född”.

Således syftar också begreppen kring nation och nationalism på uppfattningen om gemensamt ursprung. Med *nationalism* avses ideologin om det gemensamma ursprunget länkat till den moderna nationalstatens framväxt. Nationalism är en ideologi vilken kretsar kring gränser, land, territorium, stat och folk. Nationalismen existerar och har existerat i en mängd olika varianter och former. Enligt den variant som växte fram med den franska upplysningsfilosfin var det territoriet som skulle vara bestämmande för den nationella tillhörigheten. Således baserades medborgarskap, rättigheter och skyldigheter på var man var född någonstans snarare än på uppfattningen om gemensamma blodsband. Enligt den motsatta varianten var det snarare kulturella likheter och just idén om blodsband som skulle vara bestämmande. De historiska rötterna till detta fenomen härrör från den tyska romanticismen och vurmandet av tankar kring ”folkkulturen” och ”folksjälen”. Denna inriktning har kommit att kallas *etnonationalism*, eller etnisk nationalism. Exempel på etnisk nationalism är den kurdiska, den tamilska och sionismen.

Med etnonationalism avses alltså principen att grunden för identitet, gemenskap och tillhörighet utgörs av gemensamt historiskt ursprung, kulturella likheter eller särdrag såsom gemensamt språk, normer och värderingar. Ofta utgör etnonationalism en motreaktion mot någon form av officiell nationalism vilken syftar till homogenisering av grupper med olika kulturell tillhörighet inom en nationalstat. I dylika processer upplever sig ofta en eller flera grupper vara marginaliserad eller på olika sätt förfördelad. Ett utdraget utanförskap kan ge upphov till en nationalism vilken vänder sig emot officiella projekt och istället strävar efter största möjliga självbestämmande för den egna gruppen. Under de senaste decennierna har ett stort antal våldsamma konflikter utspelat sig kring dynamiken mellan en officiellt definierad nationalism och grupper vilka definierar sig på andra sätt. Det är emellertid viktigt att ha i åminne att långt ifrån alla etnonationalistiska strömningar griper till våld. Etnonationalism kan också vara ett sätt att hävda rätten till en kulturell identitet.

Såväl målsättningar som metoder varierar kraftigt mellan olika etnonationalistiska rörelser. Somliga strävar efter en egen statsbildning, såsom den tamilska gerillarörelsen vilken eftersträvar ett tamilskt Eelam på Sri Lanka. Andra söker självbestämmande inom rådande gränser, medan åter andra söker fastställa vissa specifika rättigheter och/eller lika behandling inom ett demokratiskt system, såsom t.ex. den katalanska rörelsen i Spanien. I Sverige kan den samiska befolkningen sägas vara delvis involverad i en etnonationalistisk rörelse. Målsättningen för denna rörelse är emellertid snarare ökat självbestämmande inom befintliga strukturer. Vad som också är viktigt att erinra sig är att den kulturella grund som utgör basen för etnonationalistiska principer är en genom historien skapad företeelse och inte statisk eller essentiell. Etnonationalistiska grupperingar tenderar emellertid att hävda att det finns en given, grundläggande kulturell identifikationsbas. Detta är ett politiskt argument såväl som ett sociokulturellt. Med det sistnämnda avser det faktum att essentialistiska föreställningar syftar till att åstadkomma större gruppgemenskap och/eller att bibehålla kulturella särdrag.

Slutligen måste det poängteras att de flesta nationalismen. Som exempel kan nämnas fallet Sverige, där det är möjligt för invandrade personer att ansöka om och erhålla medborgarskap, men där det likafullt är svårt att komma att betraktas som "svensk". Det finns en rad informella "kriterier" för hur man bör se ut, tala, uppföra sig och vad man bör heta (sic!) för att uppfattas som "svensk". Officiell nationalism kan vara väl så etnonationalistisk.

Litteratur

- Connor, Walker (1994), *Ethnonationalism. The quest for understanding*. Princeton: Princeton University Press.
- Cullberg Weston, M. (1993), *Hur kunde det ske? Om etnonationalism och krigen i det forna Jugoslavien*. Stockholm: Psykologer mot kärnvapen, för fred och ekologisk balans.
- Eriksen, T.H. (1998), *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Grigorova-Mincheva, L. & T.R. Gurr (2013), *Crime-terror alliances and the state. Ethnonationalist and Islamist challenges to regional security*. London: Routledge.
- Guibernau, M. & J. Rex (red.) (1997), *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Oxford: Polity.
- Hutchinson, J. & A.D. Smith (red.) (1996), *Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Kecmanović, D. (1996), *The mass psychology of ethnonationalism*. New York: Plenum.
- Kellas, J.G. (1998), *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. Basingstoke: Macmillan.
- Koinova, M. (2013), *Ethnonationalist conflict in postcommunist states. Varieties of governance in Bulgaria, Macedonia, and Kosovo*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Levin, M.D. (1993), *Ethnicity and aboriginality. Case studies in ethnonationalism*. Toronto: University of Toronto Press.

Roessingh, M.A. (1996), *Ethnonationalism and political systems in Europe. A state of tension*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Smith, A. (1986), *The ethnic origins of nations*. Oxford: Basil Blackwell.

Smith, A. (1998), *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. London: Routledge.

Smith, A. (2009), *Ethno-symbolism and nationalism. A cultural approach*. London: Routledge.

XIII

Främling

BEGREPPET FRÄMLING används för att benämna en person som inte anses tillhöra en viss grupp. Begreppets innebörd bestäms av hur gruppen definieras. T.ex. i förhållande till kyrkligt avgränsade hemorter är en som kommer utsocknes främling; i förhållande till en viss släkt är den som varken är född eller ingift främling; i förhållande till nationen är en utlänning främling; i förhållande till en sekt är en oinvgd person främling, osv. Främlingsbegreppet antyder att personen är obekant, exotisk eller på annat sätt främmande och kan vara laddat med fientliga och/eller erotiska undertoner.

I militära sammanhang används begreppet som synonymt till fiende eller obehörig. När interna konflikter i ett samhälle (särskilt i nationalstater) antar formen av att vissa grupper utpekas som främlingar, särbehandlas på ett ofördelaktigt sätt eller utsätts för våld, talar man om *främlingsfientlighet*. Främlingsfientliga ideologier talar ofta om att främlingar hotar att förorena eller skada den egna kulturen - som i allmänhet anses vara högre stående än främlingens - genom rasmässig eller kulturell blandning. Enligt sådana synsätt är främlingars närvaro *orsaken* till de sociala konflikterna och dessa kan lösas antingen genom att främlingarna assimileras eller avlägsnas.

Andra definitioner

Främling i världen: I en rad religiösa sammanhang, bland annat inom kristendomen, talas det om främlingskap i världen. Innebörden är att man vistas i den materiella världen och ingår i dess sociala sammanhang, men egentligen tillhör den andliga eller himmelska världen. Främlingskapet är i detta fall ett livsideal.

Främling i sitt eget land: Detta slags främlingskap syftar på en situation då en medlem i en grupp upplever avstånd i förhållande till gruppen eller avviker från den i fråga om beteende, synsätt, värderingar osv. Det kan vara socialt (personen bemöts som en främling) eller psykologiskt (personen upplever sig som främling).

Främling för sig själv: Detta begrepp, viktigt inom modernt tänkande, syftar på en splittring hos människan som uppkommer som ett resultat av civilisationsprocessen. Enligt 1700-talsfilosofen Rousseau blir människan främling för sig själv i och med att äganderätten utvecklas. I ett marknadssamhälle eftersträvar människor att ackumulera rikedomar snarare än att tillfredsställa sina behov, de förlorar kontakten med sig själva och därför också sin kapacitet att känna och visa medlidande.

Enligt den psykoanalytiska teorin hör upplevelsen av främlingskap för sig själv till den enskilda människans utveckling. Det är en produkt av spädbarnets traumatiska separation från modern (omvärlden) och människans beroende av de andras blick för sin självuppfattning.

Problematiken

Globaliseringsprocessen och den mångfald av kulturella och etniska identiteter som kännetecknar nutidens politiska gemenskaper för med sig speciella former av främlingskap. Västvärldens koloniala historia har lämnat ett arv av schablonbilder av främlingen som både hotfull och underlägsen.

Föreställningen om västerlandet/den vita rasen som mer civiliserad än andra raser och kulturer - som tjänade som legitimering av kolonialistisk exploatering och förtryck - präglar nu förhållandet till invandring och s.k. minoritetskulturer i Europa. Genom att tilldela invandrare och deras barn rollen som underlägsna främlingar skapas en hierarkisk ordning mellan äkta och oäkta medlemmar i den politiska gemenskapen (enskilda nationalstater, EU). De som inte betraktas som "riktiga svenskar", "riktiga fransmän", osv. framstår som "problem" och deras närvaro som onaturlig. Det interna främlingskapet som på detta sätt skapas inom Europa befaras av många analytiker utmynna i våldsamma konflikter, men den kan också hota de politiska systemen på ett tystare sätt, t.ex. genom att undergräva grundläggande demokratiska principer såsom likhet inför lagen, lika villkor samt lika rättigheter och skyldigheter för alla medlemmar i den politiska gemenskapen.

Litteratur

- Ahmed, S. (2000), *Strange encounters. Embodied others in post-coloniality*. London: Routledge.
- Azar, M. (2001), *Frihet, jämlikhet, brodermord. Främlingskapets anatomi*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Bauman, Z. (2000) "The making and unmaking of strangers" i P. Werbner & T. Modood (red.), *Debating Cultural Hybridity: Multi-Cultural Identities and the Politics of Anti-Racism*. London: Zed Books.
- Elias, N. & J.L. Scotson (2010), *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv.
- Kristeva, J. (1997), *Främlingar för oss själva*. Stockholm: Natur och kultur.
- Levinas, Emmanuel (1992), *Tiden och den andre*. Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion.

- Prager, D.N. (2014), *Orienting the self. The German literary encounter with the Eastern other*. Rochester: Camden House.
- Priftis, M. (2012), *Främling, vad döljer du för mig? En bok om rasism*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Sassen, S. (2001), *Gäster och främlingar*. Göteborg: Daidalos.
- Schütz, A. (1970), *On phenomenology and social relations. Selected writings*. Chicago: University of Chicago Press.
- Simmel, G (1992), ”Exkurs über den Fremden”, i *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Tromp, M., M.K. Bachman & H. Kaufman (red.) (2013), *Fear, loathing, and Victorian xenophobia*. Columbus: Ohio State University Press.

Främlingsfientlighet

BEGREPPET *FRÄMLINGSFIENTLIGHET* används ofta för att referera till negativa attityder mot personer som invandrat till det svenska samhället. Begreppet kan tolkas utifrån två syften. I första hand undviker man genom att prata om främlingsfientlighet att beteckna det fenomen man pratar om som rasism, vilket ofta anses vara ett alltför starkt ord, förknippat med eugenism. Eugenism, den biologiska rasismens lära, utgår ifrån att det finns genetiska skillnader som är relevanta och legitima för att rangordna människor i bättre eller sämre sorter eller raser. Det som orsakar främlingsfientlighet mot invandrade personer (här främlingar) skulle enligt den uppfattning vara något annorlunda än dessa eugeniskt rasistiska attityder. I andra hand rättfärdigar begreppet den fientliga handling som hänvisas bero på sitt associerade begrepp främlingsrädsla. Rädslan till främlingen framstår då som en mänsklig och förståelig känsla som kan förändras genom närmande och bekantskap. I båda dessa syften finns det en inbyggd gemensam problematik, nämligen att personer som invandrar från vissa bestämda världsdelar automatiskt definieras som *främlingar*.

Sociologen Zygmunt Bauman (1991) menar att för att någon skall uppfattas som främling, som "Den Andre", måste resten av det omgivande samhället uppfattas som bekant, som icke-främling, som en "Vi-gemenskap". Närvaron av främlingen – i det här sammanhanget den invandrade personen – inbegriper således en konflikt som består av en upplevd störning av den ordnin-

gen och den tryggheten som denna gemenskap av bekanta inger. Fientligheten mot denna främling behöver därmed inte vara illvillig utan den kan uppfattas som en ren försvarsmekanism.

I Sverige brukar rasism förknippas med nazismens idéer, som utvecklades fram till andra världskrigets slut. Trots att det inte gjorts en omfattande husrannsakan av rasismen som ideologi i Sverige före och efter andra världskriget anses rasismen vara ett historiskt avslutat kapitel. Som rasister betraktas idag i huvudsak bara de människor som öppet visar sympatier för nazismen och för neonazismen. Men rasismen som ideologi kan varken i Sverige eller i övriga Europa, och alla dess koloniserade områden i världen, förstås utan ett historiskt perspektiv. Här är den fråga som postkoloniala tänkare ställer sig, nämligen vilka tankestrukturer gör det möjligt att på ett automatiskt sätt definiera invandrade personer som *främlingar* central. Enligt postkolonialistiska perspektiv existerar fortfarande en rasistisk kolonial tankestruktur i västerländska samhällen som delar upp samhället i Vi och Dem.

Denna koloniala tankestruktur kommer inte bara från de gamla kolonierna utan den har också sina rötter i upplysningens vetenskapsteoretiska tradition. I den meningen ingår även Sverige i denna beskrivning. Idén om den vita mannens överlägsenhet, som ligger bakom den europeiska dominansen över stora delar av världen sedan flera hundra år tillbaka, är alltså aktuell för förståelsen av dagens rasistiska ideologier. Den biologiska rasismen utgör numera inte den enda rasistiska ideologin. Rasistiska ideologier har även hämtat näring ifrån bland annat föreställningar om religiösa och kulturella skillnader. Den rasism som idag dominerar i Europa och övriga så kallade västvärlden består snarare av en kombination av biologiska, religiösa och kulturella argument. En del uttryck som ofta hänvisas till "främlingsfientlighet" överensstämmer med vad man idag identifierar som kulturell rasism. Är det då lämpligt att prata om främlingsfientlighet eller främlingsrädsla i stället för rasism?

En viktig invändning mot att använda benämningen rasism för olika former av etnisk diskriminering är att termen ras anses

vara problematisk, eftersom "raser", som vetenskapen sedan länge visat, inte är något annat än sociala konstruktioner. Det finns inga fenotypiska (fysiskt synliga) eller genetiska skillnader mellan människor, som kan förklara kulturella skillnader. Idén om "ras" är huvudsakligen en social konstruktion som är av stor betydelse både som ideologi och som social praktik. Även om raser som biologiska markörer för skillnader i socialt beteende inte existerar, har den sociala konstruktionen "ras" starkt återverkat på konkreta materiella villkor för många människor världen över. Rasföreställningar innebär fortfarande olika levnadsvillkor beroende på vilken "ras" man har tillskrivits. Dessutom lever föreställningen om rasskillnader mellan människor kvar i nutida utsagor om kulturella eller religiösa skillnader, inte minst i "diskursen om främlingsrädsla".

Vem är idag *den Andre*, främlingen som "Vi" är rädda för, eller fientliga emot, om ingen annan än samma föreställda Andre från eugenismens tid? Rasbaserade ideologier kan räknas bland de mest genomträngande värdesystemen i västvärlden. Föreställningen om den Andre definierar fortfarande människornas positioner och möjligheter på till exempel arbets- och bostadsmarknaden, även i Sverige.

Så länge vi inte gör upp och granskar dessa föreställningar och dess konstruktion och återskapande, kan vi inte förklara rasismen som bara en skamlig passage av det förflutna. Att erkänna detta är en väsentlig förutsättning för att åtminstone kunna påbörja en kollektiv kamp mot rasdiskriminering, det vill säga mot de konsekvenser som rasföreställningar haft och dessvärre fortfarande har för människornas levnadsvillkor. Att inte vara villig att anställa en person med utländsk bakgrund eller att neka en invandrad familj inträde i en bostadsrättsförening kan försvaras med argument som att "man är rädd för det okända", "man kan inte ta några risker", "det är mänskligt att vara rädd för det främmande" med mera. Den praktiska handlingen blir rasdiskriminerande, men individen eller gruppen som står bakom handlingen kan inte så lättvindigt bli anklagad för att medvetet vilja utöva rasdiskriminering. Även

om en person öppet tar avstånd från nazismen och dess fasansfulla skapelser, kan den människan ändå utöva rasdiskriminering.

Man behöver inte vara nazisympatisör för att neka en muslimsk familj tillträde till en bostadsrättsförening, eller en mörkhyad man en anställning i linje med hans kompetens och utbildning. Det relevanta i det här sammanhanget är emellertid inte att fastställa huruvida dessa handlingar gör enskilda individer till "rasister" eller inte. Det avgörande är däremot frågan om hur detta värdesystem med sina rasföreställningar har trängt igenom individernas undermedvetna och samhällets institutioner till den punkt, att handlingar som resulterar i en rasbaserad diskriminering dagligen får förekomma i olika sfärer i samhället. Användningen av "mildare" alternativa benämningar som exempelvis "xenofobi", "främlingsfientlighet" och "främlingsrädsla" kringgår det centrala problemet och försvårar därmed ett nödvändigt medvetandegörande om att det även i det svenska samhället finns rasistiska föreställningar som är djupt rotade i det för-givet-tagna.

Litteratur

- Ahmed, S. (2000), *Strange encounters. Embodied others in post-coloniality*. London: Routledge.
- Azar, M. (2001), *Frihet, jämlikhet, brodermord. Främlingskapets anatomi*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Bauman, Z. (1991), *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Böhm, T. (2002), *Inte som vi! Psykologiska aspekter på främlingsfientlighet och rasism*. Stockholm: Natur och kultur.
- Gilroy, P. (1987), *"There Ain't No Black in the Union Jack". The cultural politics of race and nation*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Gilroy, P. (2000), *Between camps. Nations, Culture and the Allure of Race*. London: Penguin.
- Kristeva, J. (1997), *Främlingar för oss själva*. Stockholm: Natur och kultur.
- Larsmo, O. (1996), "Historien om den kolonialstat som nästan blev", i *Arena* 5.
- Mattsson, K. (2000), "Kulturavstånd eller avståndskultur? Föreställningar om de Andra inom svensk invandrarforskning", i M. Gren, P.O. Hallin & I. Molina (red.), *Kulturens plats/maktens rum*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Miles, R. (1989), *Racism*. London: Routledge.
- Miles, R. (1990), "The Racialization of British Politics", i *Political Studies* 38(2).
- Miles, R. (1993), *Racism after "race relations"*. London: Routledge.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Molina, I. (2000), "Kategoriseringar inom akademien", i M. Gren, P.O. Hallin & I. Molina (red.), *Kulturens plats/maktens rum*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Pred, A. (2000), *Even in Sweden. Racisms, Racialized Spaces, and the Popular Geographical Imagination*. Berkeley: California University Press.
- Priftis, M. (2012), *Främling, vad döljer du för mig? En bok om rasism*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Said, E.W. (1993) [1978], *Orientalism*. Stockholm: Ordfront.
- Lindqvist, S. (1993), *"Utrota varenda jävel"*. Stockholm: Bonnier.
- Senker, C. (2005), *Rasism och främlingsfientlighet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Tesfahuney, M. (1998), *Imag(in)ing the Other(s). Migration, Racism and the Discursive Constructions of Migrants*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.

Tromp, M., M.K. Bachman & H. Kaufman (red.) (2013), *Fear, loathing, and Victorian xenophobia*. Columbus: Ohio State University Press.

Westerberg, B. (2012), *Främlingsfienden inom oss. Betänkande av Utredningen om ett effektivare arbete mot främlingsfientlighet*. Stockholm: Fritze.

I Sverige är vi snälla och ljuger inte. Bara ibland när det behövs. Här är det förbjudet att råna, eller ta äpplen från privata äppelträd, äta de "vilda" ankorna, prata för starkt, lata sig, döda, dammsuga kl ett på natten, stjäla från grannarna, att döda frun, att inte betala räkningarna, göra upp eld för att laga mat inne i lägenheten, bla, bla, bla.

Fördomar

FÖRDOM KAN definieras som en negativ attityd mot individer av en viss grupp bara för att denne tillhör eller anses tillhöra gruppen i fråga. Utifrån ordets ursprungliga betydelse är fördom en *dom före*, dvs. att man bedömer och tänker om en individ eller grupp utifrån generaliseringar, fantasier, förutfattade meningar eller föreställningar.

Socialpsykologen Gordon Allport (1954) beskriver fördomar som antipatier som bygger på felaktiga och orubbliga generaliseringar. Liksom antipatin är den förbundet med starka emotioner som i sin tur leder till åsikter, ställningstagande och dispositioner, som riktas till en viss social kategori av människor eller företeelser. Till skillnad från förhandsuppfattningar är fördomarna grundat på föreställningar som inte går att korrigera, även om erfarenheten och information motsäger personens föreställning. En förhandsuppfattning blir då en fördom när det inte påverkas av nya fakta eller erfarenhet. Personen kan också tolka erfarenheten eller informationen på ett sätt som passa sin egen bild av "verklighet". En mekanism som också finns i fördomar är att idealisera bilden av sig själv. Genom att ha en negativ attityd mot individer gör man sig till företrädare för en åsikt och känsla som antas finnas hos ens egen grupp med "normala" åsikter, värderingar, moral osv. Man idealiserar bilden av sig själv genom en positiv bild av sin egen grupp.

Fördomar finns hos de flesta människor men skillnaden finns när

fördomar kombineras med makt. En sådan kombination kan leda till att vissa grupper i samhället inte ges samma möjligheter, eller tillåts på olika sätt att uppnå t.ex. vissa poster eller social status i samhället just på grund av deras gruppstillhörighet. I sådant fall blir en fördom en handling som ofta beskrivs som *diskriminering*. Konsekvensen av sådana handlingar som har sin grund i fördomar är att det reproducerar andra fördomar om den drabbade gruppen, t.ex. ”de” är lata och inte vill arbeta, ”de” är okunniga och inte uppnår ”vår” nivå. Samhällsforskaren Philomena Essed (1991) menar att sådana attityder (fördomar) och handlingar (diskriminering) förstärker och reproducera rasismens ideologi och strukturer i samhället. Rasismen bör i så fall ses som en social process som bygger upp ett system av idéer och handlingar, och inte som en väl definierad grupp i samhället, t.ex. att rasism bara utövas av extrema, våldsamma grupper.

Sociologen Herbert Blumer har kartlagt fyra typer av känslor som oftast finns hos medlemmar av samhällets dominerande grupp: 1) en känsla av att man är överlägsen medlemmar av en minoritet, 2) en känsla av att minoritetsmedlemmarna till sin natur är annorlunda och därför främlingar, 3) en känsla av att den dominerande gruppens medlemmar har en självklar tillgång till privilegier, makt och prestige, och 4) en rädsla eller en misstanke om att medlemmar av minoriteten utnyttjar samhället resurser och socialt system. Det bör påpekas att det också finns fördomar med positiv laddning, som fungerar genom att bortse alla fel som en viss grupp eller medlem av denna grupp har just på grund av den kategori denne tillhört eller anses tillhöra. Den allmänna betydelse av fördom uppfattas trots allt som ett negativt förhållningssätt.

Litteratur

- Allport, G. (1954/1979), *The Nature of Prejudice*. Massachusetts: Perseus Books.
- Beattie, G. (2013), *Our racist heart? An exploration of unconscious prejudice in everyday life*. London: Routledge.
- Borell, K. (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott. En kunskapsöversikt*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund.
- Brune, Y. (red.) (1998), *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- van Dijk, T.A. (1993), *Elite Discourse and Racism*. Newbury Park: Sage.
- Dixon, J. & M. Levine (red.) (2012), *Beyond prejudice. Extending the social psychology of conflict, inequality and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dovidio, J.F. (red.) (2013). *The Sage handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. London: Sage.
- Essed, P. (1991), *Understanding everyday racism*. Newbury Park: Sage.
- Eysenck, H.J. (1968), *Psykologi - fakta och fördomar*. Stockholm: Prisma.
- Jackson, L.M. (2011), *The psychology of prejudice. From attitudes to social action*. Washington: American Psychological Association.
- Palmberg, M. (1987), *Afrika i skolböckerna. Gamla fördomar och nya*. Stockholm: Styrelsen för internationell utveckling.
- Pandey, G. (2013), *A history of prejudice. Race, caste, and difference in India and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westin, C. (1999), *Mångfald, integration, rasism och andra ord*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Zanden, J.V. (1993), *Sociology, the core*. New York: McGraw-Hill.

Globalisering

BEGREPPET "GLOBALISERING" är sedan 1990-talet ett i Sverige ofta använt begrepp för att beskriva världsomspännande sociala processer. Ibland används det som en synonym till "internationalisering" – men oftast syftar begreppet "globalisering" på andra, eller mer omfattande, processer än internationalisering. I medier och offentliga debatter har globaliseringen oftast betraktats som ett renodlat ekonomiskt fenomen – och diskuterats som en relativt *ny* företeelse. Inom samhällsvetenskapen förstås globaliseringen snarare som en mångdimensionell process, som inbegriper inte bara ekonomiska, utan också kulturella och politiska dimensioner. Det har också presenterats både teoretiska argument och empirisk forskning som ger skäl att förstå den moderna globaliseringen som en lång historisk process med djupa rötter i den europeiska koloniseringsprocessen.

Den kanske viktigaste skiljelinjen mellan olika sätt att definiera "globalisering" inom samhällsvetenskapen har att göra med hur man ser på förhållandet mellan internationalisering och globalisering. Enligt ett *synsätt* måste man skilja mellan å ena sidan internationalisering och å andra sidan globalisering. Internationalisering kan enligt ett sådant *synsätt* förstås som processer som på olika sätt (politiskt, juridiskt, organisatoriskt) är nationellt förankrade, medan globalisering bygger på transnationella processer, vilka är oberoende av nationalstaterna. Exempel på internationella relationer är framför allt relationer mellan stater, men också mellan

företag eller andra organisationer, t ex fackföreningar, med nationell bas. Transnationella fenomen saknar en nationell bas, det kan vara företag eller andra organisationer, men också gränsöverskridande nätverk av olika slag, t ex migrantgrupper, sociala rörelser, familjer eller ideologiska system.

Enligt ett annat synsätt skall globalisering *inte* definieras i motsats till internationalisering. Nationalstaternas och det internationella statssystemets etablerande kan i själva verket ses som en *global process*, eftersom den har medfört en tilltagande utsträckning av sociala relationer över jordklotet. *Följaktligen blir internationalisering en aspekt av globaliseringen som en historisk process.* Internationaliseringen kan ur detta perspektiv rent av sägas vara globaliseringens mest framträdande aspekt fram till 1900-talets sista decennier. Alltsedan 1970-talet har vi emellertid sett en tilltagande betydelse för transnationella relationer. Det gäller inte minst de transnationella företagens utbredning, men också migrationsrörelser och sociala rörelser (t ex kvinnorörelser, religiösa rörelser eller solidaritetsrörelser) som med hjälp av de nya kommunikationsmedierna kunnat upprätta relativt stabila relationer över stora avstånd. *Detta har emellertid inte skett på bekostnad av en minskning av de internationella relationerna.* Istället visar forskning av sociologen David Held (1999) att den intensifierade globaliseringen i samtiden kan ses som ett resultat *både av ökad internationalisering och transnationalisering under de senaste decennierna.*

Som det också påvisas av Held är internationalisering och transnationalisering två tendenser som i vissa fall kan samspela med varandra (och i andra fall stå i konflikt med varandra). Exempelvis kan internationella överenskommelser såväl understödja som motarbeta transnationella verksamheter av olika slag. Den samtida ekonomiska globaliseringen, också kallad global kapitalism, som har burits upp av transnationella företag, hade inte varit möjlig utan de internationella avtal och internationella institutioner som underlättat de transnationella ekonomiska verksamheterna. Denna forskning talar därmed för ett synsätt som definierar internationalisering av kapitalet som en viktig delaspekt av globaliseringen. Ett

sådant sätt att se på globalisering förutsätter inte heller att globalisering med nödvändighet innebär en entydig försvagning av nationalstaten, en ståndpunkt som ofta framförs i den offentliga globaliseringsdebatten. Snarare finns det mycket forskning som talar för att nationalstaternas grundläggande funktioner snarare har *omvandlats* så att de inte på samma sätt som tidigare utgör knutpunkter för sociala processer (i kapitalismens spår).

Den samtida globaliseringen *förändrar* därmed betydelsen av det internationella systemet av stater, snarare än att sätta det ur spel. Mycket tyder också på att den starka koppling mellan en å ena sidan en stat som en politisk och administrativ enhet, och å andra sidan en övergripande nationell identitet, vilken existerat i *delar* av världen, har försvagats. Vissa stater har med andra ord blivit allt mindre nationella. Sammanfattningsvis är "globalisering" ett omstritt begrepp inom dagens samhällsvetenskap och det finns följaktligen många definitioner.

Litteratur

- Arrighi, G. (1995), *Det långa 1900-talet: Om makt, pengar och kapitalets globalisering*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Z. (2000), *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Beck, U. (1998), *Vad är globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Göteborg: Daidalos.
- Giddens, A. (1996), *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Harvey, D. (2009), *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämna geografisk utveckling*. Hägersten: Tankekraft.
- Hedengren, U. (2006), *Globalisering. Hot eller möjlighet?*. Stockholm: Natur och kultur.
- Held, D., A. McGrew, D. Goldblatt & J. Perraton (1999), *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.

- Held, D. & A. McGrew (2003), *Den omstridda globaliseringen*. Göteborg: Daidalos.
- Hirst, P. & G. Thompson (1998), *Myten om den globala ekonomin*. Stockholm: Atlas.
- Jansson, A. (2004), *Globalisering. Kommunikation och modernitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, S. (2001), *Världens centrum. En essä om globalisering*. Stockholm: Norstedt.
- Lindberg, I. (1999), *Välfärdens idéer. Globaliseringen, elitismen och välfärdsstatens framtid*. Stockholm: Atlas.
- Lodenius, A.-L. & M. Wingborg (2008), *Migrantarbetare. Grundkurs om rörlighet, rättigheter och globalisering*. Stockholm: Premi-iss.
- Magnusson, L. (2013), *Teorier om imperialism och globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Sernhede, O. & T. Johansson (2006), *Storstadens omvandlingar. Postindustrialism, globalisering och migration. Göteborg och Malmö*. Göteborg: Daidalos.
- Stiglitz, J.E. (2003), *Globaliseringen och dess kritiker*. Stockholm: Leopard.
- Thörn, H. (2002), *Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Wallerstein, I. (1974-89), *The Modern World System*, 3 vol. New York: Academic Press.

Hatbrott

TERMEN *HATBROTT* används när brotten motiveras av hat och/eller fientlighet mot vissa grupper av människor på grund av etnicitet, nationalitet, religion, kön, sexuell läggning eller handikapp. Termen har använts i både USA och Kanada. I Sverige har denna term börjat uppmärksammas i debatten. I termer av konkreta handlingar omfattar denna typ av brott t.ex. hotfulla samtal, brev och e-mail, fysisk misshandel, vandalism, korsbränning etc. När egendom attackeras görs detta på ett sätt som syftar till att förolämpa, hota och känslomässigt skada människor i målgruppen. Att vara offer för hatbrott betyder att man bara är attackerad på grund av vem man betraktas att vara. Dessutom sänds en hotsignal till alla medlemmar av offrets grupp. Hatmotiverat våld handlar om makt och kontroll.

Sådana hatbrott kan även riktas mot människor som stödjer minoriteters rättigheter och existensberättigande, t.ex. offrens stödpersoner, läkare som arbetar med flyktingar, fackföreningsmedlemmar, företrädare för invandrarorganisationer, antirasistiska grupper, journalister, politiker och poliser. När sådana personer utsätts för våld är det ofta mer systematiskt än våldet mot minoritetsmedlemmarna, där offren kan vara mer slumpmässigt utvalda. Avsikten är att skrämja till tystnad och att beröva minoritetsgrupperna det etablerade samhällets stöd och beskydd. Hatbrotten har en "terroristisk komponent" som innebär att även relativt små händelser skapar rädsla och misstroende. De är ofta mer våldsamma, socialt sönderslitande, slumpmässiga och upprepade än vanliga brott.

Internationella polischefer

I den s.k. 'Hate Crime in America Summit' som anordnades 1998 av den internationella organisation för polischefer föreslogs olika sätt för att förhindra hatbrott, agera mot hatbrott och mäta effektiviteten av dessa åtgärder. För att förhindra hatbrott rekommenderades flera olika åtgärder. Bland annat föreslogs medvetandehöjande åtgärder genom samlade *policyprocesser* fokuserade på hatbrott. Dessa processer skulle inkludera delar av både den offentliga och det civila samhället, såsom poliser, skolor och frivilliga organisationer.

Policyprocesserna grundas på: a) skapande av lokala *Mänskliga Rättighetsnämnder* eller andra arenor där olikheter och likheter kan diskuteras, och som kan utveckla den lokala samhörighetskänsla och stabiliteten; b) grundläggande stöd till offentlig information om fördomar och intolerans; c) en höjning av medvetenheten kring organiserade hatgruppers målsättningar och ageringsmönster; c) en grundläggande utbildning för barn och ungdomar angående om vikten av respekt för olikheter samt ett bejakande av mångfalden; och d) utbilda lokala politiker och andra aktörer till att känna igen och reagera mot lokala hatbaserade brott.

Kränkande motiv

I den svenska brottsbalken: 29:2, ges bl.a. en grund till definitionen som omfattar hatbrott. Den stadgar att det vid bedömningen av straffvärdet för ett brott anses som försvårande om brottet haft motivet att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av "ras", hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet. Europarådets definition av rasistiskt och främlingsfientligt våld inbegriper förutom våldsbrott *andra fientliga handlingar, som riktas mot en person eller en grupp av personer på grund av deras "ras" eller etniska och nationella ursprung*, t.ex. mord, dråp, miss-handel, ofredande, olaga hot, förolämpning, förtal, mordbrand, skadegörelse, hets mot folkgrupp, olaga diskriminering och brott mot griftefrid.

Hatbrottets orsaker

Många forskare och opinionsbildare understryker sambandet mellan hatbrott och de fördomar som finns i samhället. I tider när social oro och ekonomisk osäkerhet intensifieras uppstår spänningar mellan grupper som kan uttryckas i hatbrott och våldet måste alltid analyseras inom ramen för det sammanhang och det sociala klimatet där det sker.

Den svenska kriminologen Eva Tiby (1999) tar upp i sin avhandling några faktorer som i internationell forskning visat sig vara väsentliga för uppkomsten av våld och hot mot minoriteter: a) vissa grupper ses som *moraliskt* avvikande grupper, b) det finns en ökad konservatism i samhället, och c) att marginaliserade grupper ökar i samhället och att dessa grupper ger sig på dem som de anser stå ännu lägre på samhällsstegen. Offer som betraktas som annorlunda eller avvikande utsätts för brott utifrån förankrade fördomar i samhället som definierar vissa grupper och dess medlemmar som "värdelösa". De beskrivs som människor som lever i samhället men som inte riktigt är en del av det. Människor som begår hatbrott uppfattar därför ofta att de har den tysta majoritetens stöd.

Våldet har ofta föregåtts av en hatpropaganda och en retorik som appellerar till en rädsla för det främmande och annorlunda och som delar in världen i "vi" och "dom", där "de andra" utmålas som ett hot mot etablerade värden. Propagandan formulerar sådant som "många tänker men inte vågar uttala" och deras budskap syftar till att väcka tankar som t.ex. "folket har fått nog" eller "vi kan inte acceptera det längre". Budskapen syftar framför allt till att uppmuntra handlingar, oavsett metod. Avvikande offer riskerar dessutom att få höra att de får "skylla sig själva". Sådana föreställningar gör att de tvekar att söka skydd hos polisen eller anmäla brotten. De blir lämpliga offer eftersom de redan är marginaliserade och utsatta för fördomar.

Hatbrottets konsekvenser

Diskriminering och hatbrott formar de utsattas livssituation på ett djupgående sätt¹, men mer som ett *hot* än som konkret våld eller i handling utförd diskriminering. Risken för att utsättas för hatbrott gör ofta att de rädda stannar i sina hem eller på annat sätt begränsar sin rörelsefrihet. Tiby visar i sin avhandling att en tredjedel av de homosexuella som *inte* utsatts för brott p.g.a. sin sexuella läggning ändå vidtar åtgärder för att inte utsättas.

Offer för hatbrott riskerar att drabbas av betydande emotionella problem och känslor av hjälplöshet eftersom de utsatts på grund av förövarens fördomar om offrens sociala identiteter. Dessutom upplever hela grupper en ökad utsatthet och rädsla. Brotten skrämer även andra i den grupp som offret hör till, och bidrar till att de känner sig isolerade, sårbara, vilket leder till allvarliga konsekvenser på samhällsnivå, t.ex. i form av rädsla, misstroende och fientlighet mellan olika grupper. Hatbrott leder till allvarliga effekter, även om de inte alltid juridiskt sett är allvarliga brott. Forskning visar att våldet tenderar att öka när det inte beivras av samhällets institutioner. När polis och rättsväsende inte förmår att skydda offren och lagföra gärningsmännen, leder detta – både hos offer och förövare – till en känsla att samhället inte tar dessa brott på allvar. Förutom att rädslan har skadliga psykologiska effekter kan den således ge effekter på ett samhälleligt plan och leda till minskad legitimitet för rättsväsendet.

¹ I en svensk undersökning om diskriminering av homosexuella dras slutsatsen att de i stor utsträckning anpassar sin livsföring så att hotet om diskriminering aldrig realiseras. (Håkansson 1984 s 338 citerad i Tiby)

Litteratur

- Borell, K. (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott. En kunskapsöversikt*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund.
- Dahl, U. (2005), "Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör". *Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet. En kunskapsinventering och situering av forskning*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Delgado, R. & J. Stefanic (2004), *Understanding words that wound*. Boulder: Westview.
- Hall, N. (2013), *Hate crime*. Abingdon: Routledge.
- Hall, N., A. Corb, P. Giannasi & J.G.D. Grieve (red.) (2015), *The Routledge international handbook on hate crime*. New York: Routledge.
- Kelly, R.J. & J. Maghan (red.) (1998), *Hate crime, the global politics of polarization*. Carbonville: Southern Illinois University Press.
- Kunosson, C. (2007), *Offer för hatbrott. Vad har gjorts och vad kan förbättras?*. Umeå : Brottsoffermyndigheten.
- Lönnheden, K. & L. Schelin (2002), *Hatbrott. En uppföljning av rättsväsendets insatser*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Roulstone, A. & H. Mason-Bish (red.) (2013), *Disability, hate crime and violence*. London: Routledge.
- Tiby, E. (1999), *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Tiby, E. (2000), *De utsatta. Brott mot homosexuella kvinnor och män*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Björge, T. & R. Witte (1993), *Racist violence in Europe*. New York: St. Martin's Press.

- Hamm, M.S. (red.) (1994), *Hate Crime: International Perspectives on Causes and Control*. Highland Heights: Northern Kentucky University.
- Perry, B. (2001), *In the name of hate. Understanding hate crimes*. New York: Routledge.
- Rantakeisu, U., S. Almgren & B. Starrin (1997), *Rasistiska trakasserier. En studie med utgångspunkt från händelserna i Vålberg*. Karlstad: Centrum för folkhälsoforskning.
- Walters, M.A. (2014), *Hate crime and restorative justice. Exploring causes, repairing harms*. Oxford: Oxford University Press.

Homofobi

BEGREPPET *HOMOFOBI* kan enklast beskrivas som negativa känslor inför, attityder till och beteenden riktade mot homosexuella, bisexuella, transpersoner och queerp personer (hbtq). Under 1970-talet introduceras begreppet homofobi inom samhällsvetenskaplig forskning och betecknades som rädslan för att vara i närheten av homosexuella. Trots ändelsen *fobi* är homofobi inte en farorespons som är typisk för de klassiska fobierna t.ex. agorafobi eller klaustrofobi. Det är alltså inte en beteckning för ett symptom i psykiatrisk mening. Homofobi är en socialt och politiskt inlärd misstänksamhet, rädsla, förakt, fientlighet eller negativ attityd särskilt inriktad mot hbtq-personer men även icke hbtq-personer kan drabbas.

Somliga erfar olust och reagerar känslomässigt med t ex skuld, skam, obehag och rädsla inför hbtq. Andra reagerar med mera fientliga känslor som ilska, ogillande, förakt och avsky. Homofobin manifesterar sig också som negativa attityder och på många andra sätt, t.ex. diskriminering och/eller avståndstagande från släkt och vänner. Det kan också visa sig som nedsättande, skämtsamma anmärkningar och vitsar om människor med homosexuell orientering. Andra uttryck för homofobi är det hat som resulterar i hot om våld, oprovocerade överfall och mord som drabbar hbtq-personer. Forskare har mestadels studerat attityder och beteenden och har oftast bortsett från människors känslor. Forskning visar att homofobiska känslor uttrycks längs två olika dimensioner. Dels

finns de utåtriktade, t ex ilska, ogillande, förakt och avsky. Dessa tycks vara starkt relaterade till människors homofobiska attityder. Andra känslor som skuld, skam, obehag och rädsla tycks vara mera inåtriktade och är betydligt svagare relaterade till attityderna.

Människor med mer homofobiska attityder reagerar oftare med ilska, ogillande, förakt och avsky. Det är de människor som i stor utsträckning utgör ett konkret hot mot hbtq-personer. Deras negativa attityder till hbtq-personer verkar oftare reagera med känslor som skuld och obehag. Människor med positiva attityder verkar oftare ha positiva känslor. Detta kan betyda att människors känslor kan hjälpa oss att förutsäga och förklara deras attityder och beteenden till hbtq-personer. Nya studier visar att människor har lärt sig att ha positiva attityder till hbtq-personer därför att dessa attityder är socialt önskvärda. 1999 inrättades i Sverige Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HOMO) som hade som uppdrag att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning, det vill säga samtliga juridiska sexuella läggningar (homo-, bi- och heterosexualitet). HOMO och de lagar som då utvecklats har sannolikt bidragit till positivare attityder, eftersom lagstiftning påverkar ett samhälles värdesystem (moralbildning). Myndigheten lades ner 2009 och övergick tillsammans med andra ombudsman med olika diskrimineringsgrunder (etnisk, kön och funktionshinder, dock ej barn) till den gemensamma Diskrimineringsombudsmannen (DO).

Ökad kunskap och ökad synlighet av hbtq-personer har också bidragit till positivare känslor och attityder. Trots att de senaste trettio årens forskning har den inte kommit allmänheten till del. Stora delar av denna kunskap har inte nått de grupper som arbetar med människor, t.ex. läkare, sjuksköterskor, socialarbetare, psykologer, poliser, lärare, förskollärare. Det finns fortfarande missvisande kunskap som förklarar homosexualitet med utvecklingspsykologiska, psykodynamiska och inlärningspsykologiska teorier. Dessa lärs ännu ut i det svenska utbildningssystemet fast de inte är sanningsenliga, menar psykologiforskare Sune Innala. Människor påverkas därför ofta av de felaktiga föreställningar som

fortfarande förekommer om homosexuella och homosexualitet. Människor upplever ibland motstridiga känslor och attityder därför att ny kunskap och gamla fördomar möts vilket yttrar sig på olika sätt. Människor med positiva attityder till hbtq-personer reagerar ibland med homofobiska känslor och är ändå besvärade eller upplever skuld. Detta kan förklara varför vissa människor stöder lika rättigheter för homosexuella och heterosexuella men känner obehag inför likakönade som visar varandra ömhet.

Andra studier har visat att homofobin också finns på institutionell, samhällelig och kulturell nivå. Den yttrar sig bl.a. i att hbtq-personer inte behandlas lika av t.ex. myndigheter, institutioner, arbetsplatser m.m. Detta grundar sig på heteronormativiteten, vilket innebär att samhälleliga normer, värderingar och institutionella vedertagna handlingsmönster grundas på en heterosexuell modell av köns- och sexuella relationer samt en sorts familjebildning (två vuxna med barn) som görs till "naturliga" och "önskvärda". Det medför att hbtq-personer inte har (och ges) samma möjligheter som andra som anses följa heteronormen. Vetskapen om detta medför att hbtq ibland döljer delar av sina liv, vilket påverkar välbefinnande och livskvalitet. Homofobin kan också finnas hos homosexuella som ännu inte frigjort sig från negativa föreställningar om homosexuella, det kallas för internaliserad homofobi.

Homofobin drabbar särskilt människor som inte följer traditionella och förväntade könsrollsmönster och det är inte enbart hbtq-personer som kan blir föremål för den utan även heterosexuella och cispersoner (icke transpersoner).

Litteratur

- Aldrich, R. (red.) (2007), *Gay. En världshistoria*, Stockholm: Natur och kultur.
- Borgström, E. (red.) (2011), *Den moderna homofobin*. Älvsjö: Charlie by Kabusa.

- Dahl, U. (2005), *“Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör”*. Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet. En kunskapsinventering och situering av forskning. Stockholm: Forum för levande historia.
- Ernulf, K., & S. Innala (1987) “The relationship between affective and cognitive components of homophobic reaction”. *Archives of Sexual Behavior* 16 (6).
- Heger, H. (2013), *Männen med rosa triangel*. Stockholm: Atlas.
- Hilton, J. (2005), *No tears for queers. Ett reportage om män, bögar och hatbrott*. Stockholm: Atlas.
- Hultman, K. (2012), *Kampen mot homofobin. Om HBT-rättigheter i världen*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- Innala, S. (1995). *Structure and development of homophobia*. Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen.
- Laskar, P. (2005), *Ett bidrag till heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800-1920*. Stockholm: Modernista.
- Murray, D.A.B. (red.) (2009), *Homophobias. Lust and loathing across time and space*. Durham: Duke University Press.
- Nordberg, S. (red.) (2006), *Texter ur Kärlekens pris, en antologi om homofobi och heteronormativitet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Norrhem, S., J. Rydström & H. Markusson Winkvist, Undantagsmänniskor. En svensk HBT-historia. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Rivers, I. (2011), *Homophobic bullying. Research and theoretical perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Rådemyr, C. (1981), *Homofobi. Fobiska eller fobiliknande reaktioner inför homosexuella känslor och handlingar. Litteraturstudie*. Stockholms universitet: Psykologiska institutionen.

- Röndahl, G. (2000), *Kognitiv och emotionell homofobi samt attityder till hivinfekterade personer*. Uppsala universitet: Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap.
- Seppänen Sterky, M. (red.) (2005), *Kärlekens pris. En antologi om homofobi och heteronormativitet*. Stockholm: Atlas.
- Spijkerboer, T. (red.) (2013), *Fleeing homophobia. Sexual orientation, gender identity and asylum*. London: Routledge.
- Tiby, E. (1999), *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Tiby, E. (2000), *De utsatta. Brott mot homosexuella kvinnor och män*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Van de Ven, P. (1994) "Comparisons among homophobic reactions of undergraduates, high school students, and young offenders". *The Journal of Sex Research* 31 (2).
- Van de Ven, P., L. Bornholt. & M. Bailey (1996) "Measuring cognitive, affective, and behavioral components of homophobic reaction". *Archives of Sexual Behavior* 25 (2).

Jaså...Ja men vi kommer ju aldrig åt segregationen så länge som invandrarna vägrar att lämna Rosengård, Rinkeby och Hammarkullen.

Integration

ME^D INTEGRATION avses den sociala process som gör det möjligt att bilda en sammanhållen helhet utifrån skilda gruppers intresse, erfarenheter och särart. Till skillnad från assimilation som förutsätter anpassningen till majoritetens normer och förhållningssätt, betyder begreppet integration att olika grupper i samhället inte behöver ge upp sin särart för att uppnå likvärdiga ekonomiska, sociala och politiska villkor. Integration är inte bara en process utan också ett mål. Gemensam värdegrund, likvärdiga levnadsvillkor och delaktighet i den sociala gemenskapen anses vara viktiga mått på integration. Integration är i likhet med andra ord en beskrivning av sociala processer, förknippade med gradvisa förändringar över tiden. Integration är en ömsesidig process även om uppmärksamheten ofta riktas på de grupper som ska komma in i samhället. Förändringen involverar både de(n) grupp(er) som ska integreras och samhället i stort.

I Sverige används ordet integration huvudsakligen inom två politiska områden. Å ena sidan den europeiska integrationspolitiken som syftar till att ge Sverige en plats i den europeiska gemenskapen. Å andra sidan avser integrationen också politiska mål, strategier och beslut som syftar till att slussa invandrade grupper in i det svenska samhället och skapa goda villkor för delaktighet och fullvärdigt medborgarskap. Målet för integrationspolitiken är: "att främja lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund samt att förebygga och motverka etnisk diskriminering, främlingsfientlighet och rasism" (Proposition nr 1997/98:16).

Integration, helheten och delarna

Integration beskriver en process med riktning mot en harmonisk relation och balans mellan delarna och helheten. Begreppet är normativt och det uttrycker en vision om hur samhället ska vara, om en möjlig situation som uppfattas som positiv och önskvärd. Ett problem uppstår dock när denna vision om helheten och delarna tillämpas på grupper som på förhand definieras som "annorlunda", och också dessas relation till majoritetssamhället. Kulturella identiteter är komplexa och föränderliga. Därför är det missvisande att utgå från att det finns fasta gränser mellan olika grupper. Risken är stor att man låser fast människor i en modell där föreställda olikheter, snarare än likheter blir grunden för den sociala sammanhållningen.

I den akademiska debatten menas att visionen om att människor kommer in och integreras i samhället också är problematisk, särskilt när det gäller människor som faktiskt redan befinner sig i samhället. Det betyder rimligen att dessa människor/grupper redan *är integrerade*. Därför ska de betraktas som en del av samhället även om det sker på underordnade eller ojämlika villkor.

Assimilering, integration och nationalism

Ekonomihistorikern Paulina de los Reyes (2001) menar att bakom begreppet integration finns det ofta en strävan efter assimilering. Det innebär att det finns krav på anpassning av grupper eller individer som uppfattas som annorlunda. Ett exempel på detta är när minoritetsgruppen definieras eller beskrivs utifrån graden av avvikelser från majoritetsgruppen.

Ett annat exempel är att definiera en uppsättning samhälleliga normer och beteendeformer såsom tillhörande majoritetssamhället. Att prata om "svenska" värderingar när det handlar om universella värderingar eller grundläggande mänskliga rättigheter är ett sådant exempel. Ett annat är när respekt för människovärdet görs till ett särdrag i den svenska kulturen. Ett sådant förhållningssätt innebär att förneka att dessa värderingar också finns och efterlevs i andra grupper än bland den svenskfödda befolkningen.

Integration och makt

Maktdimensionen av integrationsprocessen har kommit till uttryck bl. a. i den Integrationsmaktutredningen från 2006. Utgångspunkten är att relationen mellan den utlandsfödda och den svenskfödda befolkningen i första hand bör ses som en maktrelation. Därför bör integration ses som en fråga om likvärdig tillgång till makt, inflytande och maktresurser. Viktiga frågor ur detta perspektiv är att definiera vilka hinder och möjligheter som finns för att utlandsfödda personer ska uppnå en likvärdig position som svenskfödda vad gäller makt och inflytande.

Även om maktdimensionen är central för att förstå integrationsmekanismer, hinder och möjligheter finns det stora risker med en ensidig fokusering på skilda gruppers tillgång till – eller brist på – maktresurser. Maktrelationer har två sidor; de som har tillgång till makt och de som saknar den. Ur detta perspektiv är det även viktigt att identifiera vilka strukturer, aktörer och mekanismer som skapar differentiering, segregering och marginalisering. Forskning inom området pekar på olika aspekter. En aspekt är att maktperspektivet bör inkludera mer än ett mått på skillnader i maktresurser mellan olika grupper. En kartläggning av sambandet mellan maktutövning och bristande integration behövs också. Det är ännu viktigare att identifiera hinder för integrationsprocessen och ägna dem större uppmärksamhet i diskussionen om integration.

Informationens räckvidd

Om integration definieras med hänsyn till hur maktresurser är fördelade i samhället kan man även ställa frågor om informations-satsningars räckvidd. Informationssatsningar riktade till såväl segregerade grupper som majoritetsbefolkningen har varit en viktig del av integrationssträvanden.

I vissa akademiska kretsar finns frågan om det är möjligt att informera bort integrationshindren. Frågan är berättigad därför att integration definieras som en maktfråga. Vad krävs för att avstå

från privilegier och fördelar? I den mån integrationspolitiken är avsedd att motverka diskriminering och rasism är det också nödvändigt att problematisera de ideologiska föreställningar som ligger bakom exkluderingen av vissa grupper och /eller individer.

Litteratur

- Arbetsmarknadsdepartementet (1996), *Vägar in i Sverige*. Stockholm: Fritze.
- Aytar, O. (2007), *Mångfaldens organisering. Om integration, organisationer och interetniska relationer i Sverige*. Stockholms universitet: Sociologiska institutionen.
- Bozarslan, A. (2010), *Möte med mångfald. Förskolan som arena för integration*. Stockholm: Liber.
- Bunar, N. & J. Kallstenius (2007), *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor*. Stockholm: Utbildningsförvaltningen.
- Folkesson, K. (2012), *Inkludering, marginalisering, integration? Enskilda medborgares identifikationer och kommunalpolitisk utveckling*. Örebro universitet: Historiska institutionen.
- Grip, L. (2010), *Likhetens rum - olikhetens praktik. Om produktion av integration i fyra svenska kommuner*. Karlstads universitet: Fakulteten för samhälls-och livsvetenskaper.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasism i Europa*. Stockholm: Agora.
- Hansen, P.O. (2000), *Europeans only? Essays on Identity Politics and the European Union*. Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Integrationsverket (2002), *Rapport integration 2001*. Norrköping: Integrationsverket.

- Integrationsverket (2003), *Rapport integration 2002*. Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2004), *Rapport integration 2003*. Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2005), *Rapport integration 2004*. Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2006), *Rapport integration 2005*. Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2007), *Rapport integration 2006*. Norrköping: Integrationsverket.
- Miles, R. (1993), *Racism after 'Race Relations'*. London: Routledge.
- Mokhtari, A. & S. Papapanagiotou (2009), *Nyheter, makt, integration*. Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediestudier.
- de los Reyes, P. (2001), *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P. & M. Kamali (red.) (2004), *Bortom Vi och Dom - Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Sassen, S. (1996), *Gäster och främlingar*. Göteborg: Daidalos.
- Sjödin, D. (2011), *Tryggare kan ingen vara. Migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen.
- SOU 2006:79 (2006) *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Slutbetänkande av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Stockholm.
- Wittrock, H. (2011), *Säg inte mötesplats! Teater och integration i ord och handling*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen.

Intersektionalitet

INTERSEKTIONALITET ÄR ett analytiskt begrepp som är väl-etablerat inom feministisk forskning och feministisk aktivism. Begreppet tar utgångspunkt i att sociala processer är könade men understryker att kön konstitueras i samverkan med andra sociala relationer så som ras/etnicitet, klass och sexualitet. Intersektionalitetens tonvikt ligger i en förståelse av kön och sexualitet som både klasskodade och rasifierade. Tonvikten ligger även i analysen av olika system (patriarkatet, kapitalismen, ras-formation) eller maktordning/regim som samverkar med varandra och ofta förstärker varandra. Det är en förståelse av hur kön och sexuella identiteter skapas i skärningspunkten mellan sociala relationer av klass och ras. Tonvikten ligger också i den Svarta/Postkoloniala och Antirasistiska feminismens emancipatoriska agenda samt i en kritisk läsning av eurocentrisk feministisk forskning.

Bakgrunden till begreppet och de teorier som kopplas till det kan spåras till en mängd olika praktiker och texter. Redan i mitten av 1800-talet satte Svarta feminister i USA frågor om kategoriseringar och exkludering inom vetenskap, sociala rörelser och samhället på dagordningen. Vid en kvinnokonferens i Ohio, 1852, ställer den tidigare slaven Sojourner Truth frågan: "*Är inte jag en kvinna?*". Med hjälp av exempel från sitt eget liv belyser Truth hur hon (precis som andra svarta kvinnor under och efter avskaffandet av slaveriet) systematiskt förhindrades från att få tillgång till de "kvinnliga" egenskaper som tillskrevs "vita" kvinnor. Som många

andra begrepp och teorier inom feministisk forskning, utvecklades intersektionalitet utifrån en politisk praktik – i det här fallet: en antirasistisk men också en anti-heteronormativ praktik.

Själva begreppet utvecklades i USA först under slutet av 1980-talet inom ramen för den Svarta feministiska traditionen genom juristen Kimberle Crenshaws försök att namnge afroamerikanska kvinnors erfarenheter av diskriminering. I samma tradition och som en kritik mot att begreppet *görande av kön* marginaliserade maktrelationer på systemnivå talar sociologen Patricia Hill Collins utifrån begreppet *matrix av dominans*. Hill Collins vill här tydliggöra koppling mellan kön och ras. Denna kritik har senare fördjupats och utvidgats till att innehålla en granskning av hur kolonialismen och imperialismen skapar kön, klass och ras. Utforskandet av den västerländska uppfattningen om kön, dess koppling till kolonialism och relationen mellan rasism och imperialism tar en central plats hos dessa feministiska teoretiker.

Inte bara kvinnor och män är en grundläggande utgångspunkt för hur begreppet har introducerats och vidare utvecklas i Sverige. Teoretiska debatter har fokuserat på oenigheter mellan materialistiska och poststrukturalistiska feminister i hur begreppet ska tolkas samt hur begreppet ska operationaliseras metodologisk. Inte minst vad gäller vilka maktasymmetrier som ska prioriteras och på vilka grunder. Svarta feminister har också identifierat approprierings- och apolitiseringsstrategier och visat att samtidigt som begreppet intersektionalitet inkluderas inom genusvetenskap fortsätter frågor om rasismen och kolonialismen att förbises eller vara marginella.

Litteratur

- Bouteldja, N. (2009), Voices of the banlieues, *Race & Class*, 50.1 2009. 90-99.
- Brah, A, & Phoenix, A. (2004), Ain't I a Woman? Revisiting Intersectionality, *Journal of International Women Studies* 5 (3), pp. 75-86, 2004.

- Collins, Hill P. (1998), Intersections of gender, race and nation. *Hypatia*. 13.3. (1998) 62-82.
- Crenshaw, K. (1991), Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color i *Stanford Law Review* 4.36 (1991): 1241-1299.
- Dahl, U. (2004), *Progressive Women, Traditional Men: The Politics of 'Knowledge' and Gendered Stories of 'Development' in the Northern Periphery of the EU*. Ph. D. Dissertation, University of California, Santa Cruz. 2004.
- de los Reyes, P. Mulinari, D., & Molina, I (2002), *Maktens (o)lika förkländnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005), *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Malmö: Liber.
- Eriksson-Zetterqvist U. & Styhre, A. (2007), *Organisering och intersektionalitet*. Liber: Malmö.
- Frankenberg, R. (2001), "White women, race matters", i Back, L. & Solomos, J. (2001) (red.), *Theories of race and racism: A reader*. London: Routledge, s 447-461.
- Habel Y. (2004), Nordic Reflections of African and Black Diaspora. *African and Black Diaspora. An International Journal*. Special Issue. Vol.7.(2004):1.
- Hooks, b. (1989), *Talking Black. Thinking Black*. Boston. South End Press.
- Hull, P., Hull, G. & Hull, A. (1993), *Some of Us are Brave. All the Women . All the Blacks are Men*. Black Women's Studies. The Feminist Press at CUNY.
- Ledman, I.(2012), *Att representeras och representeras: Samiska kvinnor i svensk och samisk press 1996-2006*. Umeå: Umeå Universitet.
- Lewis, G. (2013), 'Unsafe Travel: Experiencing Intersectionality and Feminist Displacements', *Signs: a journal of women and culture*, 38: 4 ,May 2013.

- Mattson, T. (2010), *Intersektionalitet i socialt arbete. Teori, reflektion och praxis*. Malmö: Liber.
- Minoo, A. (2014), "Fiktion, Myt och fantasi i fråga om våld i hederns namn", *Feministiskt perspektiv*.
- Mc Clintock (1989), *Imperial Leather. Race, gender and Sexuality in colonial context*. London: Routledge.
- McCall, L. (2005), "Intersektionaliteten komplexitet" i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. N2-3. Tema Intersektionalitet. 31-56, 2005.
- Mohanty, C. (1988), Under Western Eyes. Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review*, 30. 1988.
- Moraga, C. & Anzaldúa, G. (1983), *This bridge called my back. Writings by radical women of color*. New York: Women of Color Press.
- Mulinari, P. & Selberg, R. (2012), *Arbetet intersektionella perspektiv*. Lund: Gleerups.
- Rosenberg, T. (2000), *Queer feministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Spivak, G. (1999), *A Critique of Postcolonial Reason. Toward a History of the Vanishing Present*. Harvard: UP,
- Truth, Sojourner. Ain't I a Woman
<http://www.feminist.com/resources/artspeech/genwom/sojour.htm>
<http://www.kyphilom.com/www/truth.html>
- Yuval Davis, N. (1997), *Gender and Nation*. London: Sage.
- Ålund, A. (1988), Invandrakvinnor och problem ideologier. *Sociologisk Forskning*. 25.1 (1988): 32-46.

Invandrare

TERMEN *INVANDRARE* används för att beteckna antingen *utrikes födda personer* eller *utländska medborgare*, som har flyttat från ett land för att bosätta sig i ett annat, antingen permanent eller temporärt. Enligt denna definition räknas som invandrare alla personer som är folkbokförda i Sverige och som är antingen utrikes födda eller utländska medborgare. Begreppet invandrare började användas i mitten på sextiotalet, som då ersatte termen utlänning. Ordet utlänning ansågs på den tiden ha en negativ laddning. Idag används ordet utlänning framför allt i juridiska sammanhang, t.ex. i Utlänningslagen.

Begreppet invandrare innefattar personer som flyttat till Sverige av en rad olika skäl – gäststuderande, politiska flyktingar, arbetsmigranter och familjeanknytningar. För att betraktas som invandrare, enligt Departementsskrivelse (Ds 1999:48), skall en person ha invandrat och varit bosatt i Sverige under en längre tid. Enlig folkbokföringen skall denna person ha varit i Sverige minst ett år. Gäststuderande, turister eller människor som tillfälligt bor i Sverige uppfattas oftast inte som invandrare i vardagligt tal. Barn till personer som invandrat eller barn som själva har invandrat kallas i folkligt och vardagligt tal *invandrarungdomar* eller *andra generationens invandrare*. I administrativa och statistiska sammanhang brukade ungdomar och barn som själva är födda i ett annat land, eller som har en eller båda föräldrar som är utrikes födda, räknas som invandrarungdomar. I vissa offentliga debatter talas

ibland till och med om ”tredje generationens invandrare”, det vill säga barnbarn till första generationens invandrare.

Under senare delen av 1990-talet har invandrarbegreppet ifrågasatts från olika håll. Offentliga utredningar och regeringspropositioner har betonat vikten av att i så stor utsträckning som möjligt undvika begreppen invandrare, invandrarungdomar och andra generations invandrare. Endast de personer som nyligen har flyttat till Sverige bör betecknas som invandrare, enligt förslag från en arbetsgrupp inom regeringen (1999:48). De utrikes födda personer som bott i Sverige en längre tid bör istället kallas *personer med utländsk bakgrund*. Ungdomar med en eller båda föräldrar födda utomlands bör, enligt denna syn, också kallas för personer med utländsk bakgrund. I dagligt tal benämns dessa ungdomar som *ungdomar med utländsk bakgrund*, *ungdomar med invandrarbakgrund* eller också som *invandrarungdomar*. I vissa akademiska debatter försöker man undvika indelningarna efter linjerna svensk-utländsk bakgrund. Skälet till detta är att man menar att även utländsk bakgrund är ett problematiskt begrepp. Trots denna problematik används invandrarbegreppet och termerna invandrarkvinnor, invandarmän och invandrarungdomar dagligen i media, politiska debatter och forskning.

Vad är problematiskt med invandrarbegreppet?

Forskningen inom området pekar på flera betänksamma aspekter på begreppen invandrare och andra generationens invandrare. För det första sätts det ofta ett likhetstecken mellan invandrare och problem. Detta sker till exempel i medias skildring av invandrare, där negativa nyheter överväger rapporteringen. Ett exempel på detta är att många stora samhällsproblem tolkas i mer eller mindre etniska termer. Arbetslöshet, boendesegregation, bidragsberoende, sociala problem, ungdomsbrottslighet är bara några av de problem som förknippas med invandrare. Mediaforskaren Ylva Brune (1998) har visat att bilden av invandrare i media följer en viss berättelsestruktur. I denna bild framställs invandrare antingen som

offer för orättvisor som behöver hjälp från det svenska samhället eller som ett hot i form av en invasion. En annan återkommande bild av invandrare är den som brottslingar, vars patriarkala kultur och promiskuitet gör dem hotfulla och farliga. Denna koppling mellan invandrare och problem sker också i delar av s.k. "invandrarforskningen", där invandrare främst skildras utifrån de egenskaper och kompetenser de antas sakna. Många myndigheter har också kritiserats för att bemöta människor som invandrat utifrån en problembild av gruppen.

För det andra har begreppet invandrare laddats med en innebörd av skillnad och annorlundaskap. Invandrarbegreppet bygger i den meningen på ett "vi-och-dom-tänkande". Svenskar och invandrare framstår som motsatta grupper, där "vi" svenskar och "dom" invandrarna på många sätt antas vara fundamentalt olika. Invandrare har i den meningen blivit Sveriges och svenskarnas *Andra*. En aspekt som oftast förekommer är när invandrare slentrianmässigt likställs med "det främmande", "det annorlunda" eller "det exotiska". Ett annat exempel på detta är när ordet "vi" i vardagligt tal eller i mer formella sammanhang underförstått avser svenskar, och därmed utesluter invandrare som "dom". Detta är särskilt tydligt i det sätt som "invandrarungdomar" särskiljs från "svenska ungdomar". I definitionen av vem som är invandrarungdom inräknas även barn och ungdomar som är födda i Sverige och har växt upp här, men som har en förälder som är född i ett annat land. Detta innebär att även människor som har levt hela sina liv i Sverige stigmatiseras som "ickesvenskar" och annorlunda, och därför inte helt och hållet tillhörande Sverige och/eller "det svenska samhället". Invandrarbeteckningen är i det avseendet inte en neutral och problemfri kategori utan används för att definiera och kategorisera de människor som inte uppfattas som delaktiga – och/eller tillhörande – i den svenska "vi- gemenskapen".

För det tredje är det inte alla utrikes födda personer som i vardagligt tal uppfattas som invandrare. Inom den akademiska debatten hävdas att begreppet invandrare allt som oftast används för "ickevästerlänningar" och då särskilt muslimer, "svarta" och "färgade". Det vill

säga att termen invandrare kan fungera som en inbillad neutral synonym för mindre accepterade benämningar som "blatte", "svartskalle" osv. Ett exempel på detta kan vara den sinnebild som media alltför ofta förmedlar av invandrare som kopplas till bilder av mörkhåriga och/eller mörkhyade män. Artiklar som generellt handlar om invandrare eller invandrarkvinnor illustreras ofta med en muslimsk kvinna med slöja och heltäckande klädsel. Ett annat exempel är när människor från "ickevästerländska" länder självklart förutsätts vara mer kulturellt avlägsna och annorlunda, än människor från europeiska länder. I en sådan betydelse används invandrarbegreppet ofta i en mer omfattande *kulturrasism*, där kultur och kulturella skillnader tas som en förevändning för att utestänga och diskriminera människor som upplevs som utseendemässigt, kulturellt och/eller religiöst annorlunda.

För det fjärde är inte gruppen "invandrare" – och inte heller gruppen "svenskar" – en enhetlig grupp. Olika dimensioner av en människas identitet samspelar på ett komplext sätt. Människor formar sin identitet med utgångspunkt i till exempel nationell eller etnisk tillhörighet, kön, sexualitet, ålder, klass och yrkestillhörighet. Allomfattande kategorier såsom "invandrare" och "svensk" framställer felaktigt dessa grupper av människor som homogena och enhetliga. En vanlig effekt av detta är att när invandrare skildras i media eller forskning är det i första hand invandrade män som avses. Ett exempel som ekonomihistorikern Paulina de los Reyes (2001) tar upp är att skildringar av 1950- och 1960-talets arbetskraftsinvandring ofta lyfter fram invandringen av manliga arbetare, trots att omkring hälften av de personer som invandrade var kvinnor. De kvinnor som invandrade under denna period osynliggörs därmed, liksom deras skäl till att invandra och deras situation på t ex arbetsmarknaden. Ett annat exempel är när invandrade kvinnor skildras i media som just *invandrarkvinnor*. Det visar att den fiktivt könsneutrala beteckningen invandrare egentligen avser invandrade män.

Det är viktigt att påpeka att fenomen som rasism och sexism på flera sätt samspelar och överlappar varandra, och därför inte

kan förstås enskilt. De egenskaper som används för att framställa invandrare som annorlunda återfinns också i representationer av kvinnor som till exempel irrationella, kroppsliga och sexualiserade. I rasistiska stereotyper beskrivs samtidigt kvinnor och män olika. Till exempel att invandrade män framställs som sexuella hot och kriminella, medan invandrade kvinnor framställs som offer och hjälplösa. Ett annat exempel på samspelet mellan rasism och sexism i föreställningar om invandrare, är när frågor som rör relationer mellan kvinnor och män – såsom jämställdhet, sexualbrott, våld mot kvinnor – görs till centrala inslag i bilden av invandrare. Gruppen invandrare framställs ofta kollektivt ha ”andra könsroller”, ”en patriarkal kultur” och ”inte tillåta sina döttrar att gå ut”. Dessa stereotypa beskrivningar av könsroller skapar bilden av invandrare som annorlunda. På så sätt kan detta skapa en idé om vem eller vilka som skall vara representanter för samhällets ”normalitet”.

Det finns också en debatt som menar att själva begreppet invandrare kan användas som politisk identitet och ställningstagande i kampen för en mer jämlik fördelning av samhällets politiska, socioekonomiska och sociokulturella resurser. Sammantaget kan man poängtera att termerna invandrare, invandrar-kvinnor och invandrarungdomar inte är neutrala benämningar. De är ofta ett centralt inslag i den utestängning och diskriminering som drabbar människor som har invandrat i Sverige.

Litteratur

- Brune, Y. (red.) (2001), *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- Brune, Y. (2004), *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om ”invandrare”, flyktingar och rasistiskt våld*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.

- Camauër, L. & S.A. Nohrstedt (red.) (2006), *Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Stockholm: Fritze.
- Catomeris, C. (2004), *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismen i Europa*. Stockholm: Agora.
- Groglopo, A. (2006). *Hälsa vård och strukturell diskriminering. Utredningen om makt, integration och strukturelldiskriminering*. SOU2006:78.
- Gustafsson, T. (2007), *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*. Lund: Sekel bokförlag.
- Invandrarpolitiska kommittén, *Sverige, framtiden och mångfalden*. Stockholm: Fritze.
- Kulturdepartementet (1999), *Begreppet invandrare – användningen i lagar och förordningar*. Stockholm: Fritze.
- Mattsson, K. (2001), *(O)likhetens geografer. Marknaden, forskningen och de Andra*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- de los Reyes, P. (2001), *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Runfors, A. (2010), *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Norstedts.
- Svanberg, I. & M. Tydén (1992), *Tusen år av invandring. En svensk kulturhistoria*. Stockholm: Gidlund.

- Tesfahuney, M. (1998), *Imag(in)ing the Other(s). Migration, Racism and the Discursive Constructions of Migrants*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Tigervall, C. (2005), *Folkhemsk film: Med 'invandraren' i rollen som den sympatiske Andre*. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Wright, R. (1998), *The Visible Wall: Jews and Other Ethnic Outsiders in Swedish Film*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Islamofobi

TERMEN *ISLAMOFABI* anspelar på en rädsla för religionen islam och denna religions anhängare, muslimer. Begreppet islamofobi inbegriper inte bara denna rädsla. Många muslimer upplever att det förs en propaganda mot islam och de personer som representerar denna religion. Islamofobi kan därför kort definieras som en rädsla för islam och muslimer, och som aktiverar en anti-islamisk reaktion riktad mot muslimer. Begreppet islamofobi är av relativt nytt datum. Det är i Storbritannien som forskningen omkring begreppet har kommit längst. 1996 tillsatte den fristående utredningsinstitutet *The Runnymede Trust* en kommission som skulle undersöka islamofobiska yttringar i landet. Under 1997 blev resultatet rapporten *Islamophobia: A Challenge For Us All* lanserad av den brittiska inrikesministern.

Rapporten byggde på ett omfattande empiriskt arbete bland Storbritanniens muslimer. Avsikten var dels att motbevisa den islamofobiska föreställningen om "islam" som ett enhetligt system utan inre utveckling, mångfald och dialog. Dels var avsikten att visa på den fara som islamofobi representerar, inte bara för den muslimska befolkningen i Storbritannien utan även för hela det brittiska samhället. Rapporten förklarar islamofobin i detalj och den ger också rekommendationer för åtgärder som måste tas på olika samhällsnivåer, av regering, lärare, jurister, journalister men också av religiösa och etniska ledare. Nästa steg i utvecklingen av en officiell acceptans för begreppet islamofobi, kom i samband

med att *Stockholm International Forum on Combating Intolerance* i januari 2001 accepterade islamofobi som en intolerant yttring i linje med rasism, anti-semitism och xenofobi. Många regeringar har tidigare varit ovilliga att se sambanden mellan islamofobi och rasism, anti-semitism och xenofobi. Men som ett resultat av forumets deklaration kan begreppet islamofobi förväntas få större genomslagskraft på den internationella arenan.

Olika orsaker till Islamofobi

Orsakerna till islamofobi kan vara religiösa, kulturella, rasistiska och även ekonomiska. Den religiösa islamofobin kan bygga på en föreställning om att religionen "islam" i sig är oacceptabel därför att den anses representera ett hot mot västvärlden. Utifrån ser man inte att det har skett teologiska förändringar inom många islamiska riktningar på samma sätt som inom kristendomen och judendomen. Ett exempel är att "islam" av somliga anses vara en kvinnofientlig eller våldsam religion. Men inom många islamiska riktningar finns idag attityder som inte skiljer sig mycket från dem inom kristendomen och judendomen i dessa frågor.

Den kulturella islamofobin kan bygga på ett "vi-och-dom"-perspektiv, där icke-muslimer ser kulturella drag och sociala strukturer där islam är majoritetsreligion som mindre acceptabla än de som återfinns i västerlandet. Detta perspektiv vilar på en socialpsykologisk modell, utvecklat av bl.a. sociologen Norbert Elias, där den egna ideologin och det egna beteendet anses vara överlägset andra grupperns ideologier och beteenden. Norbert Elias visar hur en grupp ser på andra grupper i ljuset av deras sämsta uttryck medan man ser sig själv i ljuset av gruppens bästa egenskaper.

Den rasistiska islamofobin kan bygga på rasistiska teorier där etniska grupper som anses vara representanter för "islam" uppfattas som "lägre stående" än majoritetsgruppen. I Sverige är det människor med ursprung i det som ofta benämns "arabvärlden" som förknippas med islam, och som därvid framstår som "lägre stående" eller mindre värda. Men i till exempel Norge eller Storbritannien

är det sydasiater som hamnar i den lägsta kategorin därför att de är den största gruppen muslimska invandrare och skällsordet ”pakkis”/”pakis” är mycket utbrett i båda länderna. Till sist finns den ekonomiska islamofobin. Den dyker upp särskilt i tider av lågkonjunktur, med ökad arbetslöshet och en motsvarande ökning av sociala utgifter. Då kan invandrare och därmed muslimer lätt få hela skulden för det ekonomiska läget. Alla aspekter av islamofobi, som ovan diskuterats, kan ses inom ramen för rasismens yttringar.

Uttryck för islamofobi

Islamofobi kommer oftast till uttryck i media. Den är uttalad i delar av kvällspressen och i kommersiella TV-kanaler och mer subtielt uttryckt i morgontidningar och nationella TV-kanaler. Massmedias framställning av ”islam” och ”muslimer” leder oftast till negativa föreställningar som på olika nivåer återspeglas i mötet mellan muslimer och icke-muslimer. Den anti-islamiska propagandan har flera dimensioner, där myten att islam representerar ett hot mot västvärlden är framstående. Denna myt bygger på en idé om islam som ett enhetligt fenomen, där inte bara den politiska aspekten av islamisk aktivism får framstå som ”islam”. Det är också den mest extrema och våldsamma tolkningen av politisk islam som får representera islam och muslimer som helhet.

Den svenska mediaforskaren Håkan Hvitfelt har gjort en undersökning av de svenska TV-nyheternas täckning av islam mellan åren 1991–1995. Han har observerat att det som kommit högst upp på listan av islaminslag är krig, terrorism och förföljelse av ”otrogn”. Inslag som handlar om den muslimska civilbefolkningens situation, religion och integration visas i mycket mindre utsträckning. Utifrån sin forskning anser därför Hvitfelt att det inte nödvändigtvis är islam i sig som folk förhåller sig till. ’Islam’ kan oftast stå för en representation av det främmande eller det okända. Det främmande och okända kan i sin tur kopplas till våld, kaos och fanatism. Därför kan icke-muslimer se muslimer som ett hot eller som hotfulla.

Efter terrordådet i USA den 11 september 2001 har anti-islamiska och anti-muslimska yttringar ökat. I det offentliga rummet har det förekommit en kollektiv skuldbeläggning av den muslimska gruppen där det krävs att muslimer på olika nivå offentligt tar avstånd från dådet. Å ena sidan blev flera muslimska representanter tiden omedelbart efter dådet inbjudna att delta i TV- och tidningsdebatter. Å andra sidan blev islamofobiska yttringar mer accepterade både i TV och i tidningar. Det finns yttranden där argumentationen glider så att en liten grupp ”muslimska fundamentalister” kommit att framstå som modell för alla anhängare av islam. I diskussionen om USA:s vedergällning, där bombning av olika muslimska länder varit central, uppfattar muslimer att den rasistiska islamofobin har ökat och att människor med muslimsk identitet och deras liv anses mindre värda än amerikanska/europeiska liv. Här i Sverige, på senare år, har det nazist-grundat politiska partiet Sverigesdemokraterna starkt propagerat islamofobiska politiska kampanjer, som kan förstås som en terroriserande form av politik mot de olika muslimska communities i landet.

Litteratur

- Berg, M. (1998), *Hudud. En essä om populärorientalismens bruksvärde och världsbild*. Stockholm: Carlsson.
- Borell, K. (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott. En kunskapsöversikt*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund.
- Dabashi, H. (2011), *Brown skin, white masks*. London: Pluto.
- Elias, N. (1994), *The established and the outsiders: A sociological enquiry into community problems*. London: Sage.
- Ernst, C.W. (red.) (2013), *Islamophobia in America. The anatomy of intolerance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Conway, G. (1997), *Islamophobia: A Challenge For Us All*. London: Runnymede Trust.

- Gardell, Mattias (2009), *Islamofobi*. Stockholm: Leopard.
- Helbling, M. (red.) (2012), *Islamophobia in the West. Measuring and explaining individual attitudes*. London: Routledge.
- Härenstam, K. (1993), *Skolboks-islam.- Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborgs universitet: Pedagogiska institutionen.
- Hippler, J. & A. Lueg (red.) (1995), *The Next Threat: Western Perceptions of Islam*. Amsterdam: Pluto Press.
- Hvitfelt, H. (1998), "Den muslimska faran - om mediebilden av islam" i Ylva Brune (red.) *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- Kundnani, A. (2014), *"The muslims are coming!". Islamophobia, extremism, and the domestic war on terror*. London: Verso.
- Larsson, G. (2006), *Muslimerna kommer. Tankar om islamofobi*. Göteborg: Makadam.
- Malik, M. (red.) (2010), *Anti-Muslim prejudice. Past and present*. London: Routledge.
- Malm, A. (2009), *Hatet mot muslimer*. Stockholm: Atlas.
- Morgan, G. & S. Poynting (red.) (2012), *Global Islamophobia: Muslims and moral panic in the West*. Farnham: Ashgate.
- Mulinari, D. & Neergaard, A. (2014), "Sverigedemokraterna och kvinnorna", i Axelsson, M. & Borg, K. (2014), *Sverigedemokraternas svarta bok*. Stockholm: Verbal.
- Otterbeck, J. & P. Bevelander (2006), *Islamofobi. En studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Scott, Joan Wallach (2010), *Slöjans politik*. Hägersten: Tankekraft.
- Taras, R. (2012), *Xenophobia and Islamophobia in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Kolonialism

KOLONIALISM INNEBÄR att en stat/politisk grupp erövrar ett annat främmande territorium och utövar en ekonomisk, politisk och kulturell dominans och kontroll över det och dess befolkning. Även om detta begrepp redan användes under det antika Grekland, då fanns det grekiska kolonier, var dessa inte kolonier som underordnades den grekiska metropolen. Kolonialismen som fenomen har funnits och finns fortfarande i många delar av världen och den som mest grundligt påverkat världen har varit den europeiska kolonialismen.

Den moderna europeiska kolonialismen startade i och med de spanska och portugisiska expeditionerna på 1400-talet. Den väl kända historien om Cristobal Columbus som 1492 kom till den amerikanska kontinenten kan sägas vara starten på den europeiska koloniala expansionen över andra territorier och deras befolkning. Erövringen av den amerikanska kontinenten och dominansen över de olika folkgrupper som levde där innan européerna kom, ledde till en av de största folkmorden i historien. Enligt antropologen Darcy Ribeiro fanns det ca 70 miljoner amerikanska indianerna på kontinenten innan européerna kom, 150 år senare hade de minskat till bara tre miljoner. Under mitten av 1700-talet startade européerna slavhandeln från Afrika till den amerikanska kontinenten. Mellan 1700- och 1800-talet transporterades cirka 12 miljoner afrikaner mellan Afrika och den amerikanska kontinenten för att säljas som slavarbetare i kolonierna. Det uppskattas att ca 20 procent av dessa

dog under resorna.

Slavhandeln, erövring av det amerikanska territoriet med dess olika folkgrupper, samt all den plundring som skedde under den europeiska kolonialismen, bidrog till att Europa konstituerades som den moderna och mest ekonomiskt utvecklade regionen i världen. Moderniteten i Europa började när kolonialismen blev ett system av ekonomisk progress för Europa och en underutveckling för de länderna som koloniserades. Det är en tid då kapitalismen tar fart genom kommersen av slavar, basprodukter, vapen och plundring av naturtillgångar. Denna ekonomiska process legitimerades med hjälp av idén om ras.

Ras som begrepp introduceras från första början som ett sätt att klassificera människor utifrån hudfärg, religion och levnadssätt. Det var ett sätt att systematisera och legitimera erövringar av territorier samt kontroll och dominans över de som rasifierades som underlägsna. Det legitimerade också handeln av afrikanska slavar som nödvändig arbetskraft för de olika kolonierna. Denna kategorisering av människor premierades och uppmuntrades i Europa framför allt av de eliter som blev rikare på bekostnad av den billiga arbetskraften, plundringen av guld, silver och diamanter samt de basprodukter som skeppades till Europa. Detta system legitimerades med hjälp av först viktiga europeiska filosofer och ekonomer som lade grunden till vetenskap om olika raser, den så kallad vetenskapliga rasismen. På så sätt kunde erövringen av territorier och underordningen, folkmord och förslavning av mängder av människor och folkgrupper runt om i världen legitimeras under olika tider i respektive religionens, civilisationens, progressens, utvecklingens, modernitetens och demokratins namn.

Förutom Spanien och Portugal som koloniserade vissa delar av den afrikanska kusten och mest av den amerikanska kontinenten, blev det England, Frankrike och Tyskland som satte den koloniala expansionen i system mellan 1700- och början på 1900-talet. De delade den afrikanska kontinenten i olika koloniala regioner (bara två länder kunde motsätta sig den europeiska kolonialismen: Liberia och Abisinia) och expanderade även in i Mellanöstern och andra

regioner i Asien och Oceanien. Andra länder som Italien, Belgien och Holland har också tagit sin del i den koloniala expansionen. Sverige har haft fem kolonier utomlands i Afrika, Nordamerika, Karibien och Asien, dock några av dessa mycket kortvariga.

Det finns fortfarande aktuella koloniala ockupationer runt om i världen, t.ex. Palestina (ockuperat av Israel), Puerto Rico (ockuperat av USA), Falklands/Malvinas, Gibraltar, Cayman öarna, Bermuda (ockuperade av England), franska Guayana, Martinica, Guadalupe (Ockuperade av Frankrike), bara för att nämna några. Ett annat begrepp som är besläktat med kolonialismen är *imperialismen*.

Imperialismen handlar om de mäktiga ländernas expansiva aktivitet som har utvecklats av kapitalismen. En sådan expansion är nödvändig för cirkulationen av stort kapital och för det behövs det nya territorier som kan ockuperas, förstöras och därefter förnyas med det nya kapitalet. Det finns även imperialistiska krig som t.ex. USAs och Europas ockupation av Afghanistan, Libyen, Irak, och nu på väg till Syrien. Andra sätt för mäktiga länder att kontrollera andra länder är via ekonomiska interventioner i form av sanktioner eller lån.

På senare år har olika strategier från mäktiga länder satts igång genom s.k. ”mjuka interventioner” eller ”non-violent methods of intervention” för att leda ett land (som inte följer de mäktigaste ländernas – USA och EU-länder – krav på ekonomi eller politik) till en statskupp eller en parlamentarisk kupp till fördel av de mäktigaste. Grunden till sådana imperialistiska interventioner kan variera, från att kunna ta över oljan, naturresurser, infrastrukturer, eller på grund av geopolitiska skäl.

Ett annat ord som är också besläktat är *kulturimperialismen* som betyder att en sådan expansion sker även via kulturella praktiker som ständigt sprids med globaliseringen av transnationella företags produkter och tjänster, ny teknik och framför allt via internet och massmedia. Den massiva produktionen av filmer från USA och Europa till resten av världen har även setts som en viktig del i den pågående kulturimperialismen.

Litteratur

- Abbott, E. (2009), *Sugar: a bittersweet history*. London: Duckworth
Overlook.
- Ashcroft, B., Griffiths, G. & Tiffin, H. (red.) (1995), *The post-colonial
studies reader*. London: Routledge.
- Borón, A. (2005), *Empire and imperialism: a critical reading of
Michael Hardt and Antonio Negri*. London: Zed Books.
- Clarke, J.H. (2011), *Christopher Columbus and the Afrikan holocaust:
slavery and the rise of European capitalism*. Buffalo, N.Y.: Eworld
Inc..
- Fanon, F. (1962), *Jordens fördömda*. Göteborg: Gösta Skoog.
- Groglopo, A. (2012), *Appropriation by Coloniality. TNCs, land,
hegemony and resistance. The case of Botnia/UPM in Uruguay*.
Sociologiska institutionen, Umeå universitet, 2012.
- Hobson, J.A. (1988[1938]), *Imperialism: a study*. (3. ed.) London:
Unwin Hyman.
- Koebner, R. & Schmidt, H.D. (1964), *Imperialism: the story and
significance of a political word, 1840-1960*. Cambridge: Cambridge
Univ. Press
- Lenin, V.I. (1927), *Imperialism: the last stage of capitalism*. London:
Communist party of Great Britain.
- Loomba, A. (2008), *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion
till ett forskningsfält*. Stockholm: Tankekraft.
- Page, M.E. & Sonnenburg, P.M. (red.) (2003), *Colonialism: an
international, social, cultural, and political encyclopedia*. Vol. 1,
A-M. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO.
- Ribeiro, D. (1968), *The civilizational process*. Washington, D.C.
- Ribeiro, D. (1971). *The Americas and civilization*. London: RT
Book.
- Robinson, C.J. (2000[1983]), *Black Marxism: the making of the
Black radical tradition*. Chapel Hill, N.C.: University of North
Carolina Press.

- Said, E.W. (1995), *Kultur och imperialism*. Stockholm: Ordfront.
- Schermerhorn, C. (2015), *The business of slavery and the rise of American capitalism, 1815-1860*. New Haven [Connecticut]: Yale University Press.
- Society for Historical Archaeology. Conference (2011), *The archaeology of capitalism in colonial contexts: postcolonial historical archaeologies*. New York: Springer.
- Swahn, J. & Jennersten, O. (1985), *Saint-Barthélemy: Sveriges sista koloni*. Höganäs: Wiken.
- Thomas, H. (1997), *The slave trade: the history of the Atlantic slave trade, 1440-1870*. London: Picador.
- Åberg, A. (1987), *Folket i Nya Sverige: vår koloni vid Delaware-floden 1638-1655*. Stockholm: Natur och kultur.

Kultur

ORDET *KULTUR* används nästan reflexmässig av många människor, särskilt i debatten om invandrare. Samtidigt räknas begreppet kultur till ett av de svåraste begreppen inom samhällsvetenskapen. Redan på 1960-talet identifierade man inte mindre än 200 olika definitioner av begreppet kultur. För att undvika förvirring brukar man skilja mellan två huvudsakliga innebörder av kultur: det *antropologiska* kulturbegreppet och det snävare *estetiska* kulturbegreppet.

Enligt den *antropologiska* definitionen utgör kultur en vid uppsättning värderingar, ritualer, traditioner och sedvänjor som skapas av människor för att förstå, tolka och ge mening i världen. I linje med denna syn räknas även erfarenheter samt existens- och livsvillkor som en del av en kultur. Den *estetiska* definitionen tar istället fasta på kultur som konstnärliga, litterära och symboliska artefakter - till exempel musik, dans, film, konst, och arkitektur. I den estetiska synen på kultur intar smak, uppskattning, och åtnjutning av det som anses vara fint eller vackert en central plats. I folkmun brukar denna kultur ofta betraktas som ”fin kultur”, elitens kultur eller rentav kultur.

Sedan början av 1980-talet är termen kultur kanske det vanligast förekommande ordet i både akademiska och populära diskurser. Det flöde av allehanda användningar av kultur, som vi nästan dagligen möter, är exempel på detta - *matkultur*, *idrottskultur*, *mediakultur*, *skräpkultur*, *invandrarkultur* osv. Detta spektrum av

tänkta kulturer tyder på att kultur är ett omstritt fält, där olika grupper, intressen och individer kämpar om vilka meningar som skall råda. Konflikter rör även vilka värderingar som skall vara legitima, vilka händelser som anses föredömliga och premieras.

Makt och kultur

I likhet med andra mekanismer för att dra gränser används kultur för att identifiera och etablera det som är 'vårt' och acceptabelt, gentemot det som räknas som främmande och oacceptabelt i "de Andras kultur". Således blir kultur en viktig markör av identitet och skillnader i termer av "vi och de", till exempel när "muslimsk kultur" framställs vara oförenlig med "västerländsk kultur".

Kulturella företeelser och värderingar är inte neutrala. De är nära knutna till politik, makt och kontroll. Att ha makt över kulturen och de olika medier, som kultur uttrycks i, innebär att kunna påverka hur åsikter, synsätt och värderingar skapas. Genom kontroll över till exempel media eller filmindustri utövas även kontroll över vilka kulturella fenomen som blir normgivande och anses legitima. Detta gör att kulturen är en viktig del av den sociala, ekonomiska och politiska sfären, trots att maktrelationer inom det kulturella fältet ofta tar sig subtilare former än annan maktutövning. Ett exempel på hur dessa maktrelationer tar sig uttryck är till exempel när 'svarta' och 'vita' framställs som om de vore två olika sorters människor i filmer, eller när litteratur beskriver en situation ur ett tydligt etnocentriskt perspektiv.

Detta kan ske genom att olika värderingar och handlingar lärs in och blir för-givet-tagna, i form av ett slags 'sunt-förnuft'. Det är en oreflekterad förhållningssätt till eller syn på kulturella fenomen. Ett bra exempel på subtila former av makt är när kulturen självklart ses som orsak till olika handlingar och problem, till exempel att "invandrare slår kvinnor på grund av sin kultur", "att invandrare brister i kompetens på grund av sin kultur" eller "att invandrare väljer att bo tillsammans på grund av sin kultur". Dessa resonemang bygger på tanken att folk gör som de gör på grund av sin

kultur. Många anser att detta är en grov förenkling av kultur som fenomen och som förutsätter att kultur är ett statiskt fenomen, givet en gång för alla. Tvärtom understryker många forskare att kultur förändras, omskapas och utvecklas hela tiden.

Vidare är kulturella fenomen beroende av sin omgivning och inlindade i ett komplext samspel med andra sociala och historiska företeelser. Det som ansågs som 'chickt' på t ex 1960-talet anses vara föråldrat på 1980- och 1990-talet. Vidare ansågs oskuld och kyskheter som det främsta exemplet på kvinnliga dygder på t ex 1700 och 1800-talen i Väst. Men idag anses oskuld snarare som ett undantag än en dygd. Kulturella företeelser från andra platser försvenskas och blir en del av 'den svenska kulturen', t ex Luciafirandet eller kåldomar, som idag anses som gedigen svensk husmanskost, kom från medelhavsområdet. Påverkan har skett även i den motsatta riktningen, där andra länder tar till sig svenska ord (fjord, stark, smörgåsbord) samt begrepp (ombudsman) och gör dem till sina ord.

Kulturalistiska förklaringar

Förklaringar, som antar att kulturen är självklar och naturlig eller tillskriver människor kultur som en essens, kan benämnas *kulturalistiska*. Eftersom kulturalistiska resonemang rycker kulturen ur dess vidare historiska, institutionella, ekonomiska, och politiska sammanhang utgör dessa grova förenklingar. Sådana resonemang kan kritiseras för att vara reduktionistiska, d v s en grov förenkling av ett komplext fenomen som kultur. Kulturalistiska ansatser lämpar sig väl för att bortförklara eller dölja olika strukturella – klassbaserade, könsmässiga eller etniska – ojämlikheter, orättvisor och förtryck. Kulturalistiska resonemang och åsikter är en viktig del av fenomenet kulturrasism.

Litteratur

- Axelsson, B. & J. Fornäs (red.) (2007), *Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Balibar, É. & I.M. Wallerstein (2002), *Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Bennett, T., L. Grossberg & M. Morris (red.) (2005), *New keywords. A revised vocabulary of culture and society*. Malden: Blackwell.
- Gilroy, P. (1993), *The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness*. London: Verso.
- Goldberg, D.T. (1993), *Racist Culture. Philosophy and the Politics of Meaning*. London: Routledge.
- Lindqvist, S. (1993), "Utrota varenda jävel". Stockholm: Bonnier.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Pred, A. (2000), *Even in Sweden. Racisms, racialized spaces, and the popular geographical imagination*. Berkeley: University of California Press.
- de los Reyes, P. & M. Kamali (red.) (2005), *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Said, E.W. (1995), *Kultur och imperialism*. Stockholm: Ordfront
- Tesfahuney, M. (1998), *Imag(in)ing the Other(s). Migration, Racism and the Discursive Constructions of Migrants*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Werbner, P. & T. Modood (red.) (1997), *Debating Cultural Hybridity. Multicultural Identities and the Politics of Anti-Racism*. London: Zed Books.
- Williams, R. (2014), *Raymond Williams on culture & society. Essential writings*. Los Angeles: Sage.

- Ålund, A. & C.-U- Schierup (1992), *Paradoxes of Multiculturalism. Essays on Swedish society*. Aldershot: Avebury.
- Öhlander, M. (red.) (2005), *Bruket av kultur. Hur kultur används och görs socialt verksamt*. Lund: Studentlitteratur.

Kulturell identitet

KULTURELL IDENTITET betecknar de olika sätt på vilket människor definierar och positionerar sig själva utifrån föreställningar kring kultur och kulturella skillnader. Begreppet kulturell identitet har vunnit stor genomslagskraft speciellt under senare år delvis som ett resultat av framväxten av det postkoloniala forskningsfältet och den kritiska kulturforskningen som ofta går under beteckningen *cultural studies*.

Begreppet kan framförallt ses som ett försök att fånga den komplexitet som kännetecknar dagens identiteter. Det är ett vidare begrepp som inbegriper de olika sätt på vilket människor idag definierar sig själva utifrån föreställningar kring kultur och kulturella skillnader – i termer, till exempel, av nation, etnicitet, livsstil, religion och plats/region. Kulturell identitet inbegriper således och har också delvis kommit att ersätta begreppen etnisk och nationell identitet. Något förenklat kan man säga att det finns två sätt att se på kulturell identitet, ett *essentialistiskt* och ett *konstruktivistiskt*. Det essentialistiska perspektivet baseras på ett kulturbegrepp där världen kan delas upp i ett antal homogena och åtskilda kulturer med fasta och oföränderliga värderingar och referensramar. Den kulturella identiteten är enligt detta perspektiv bestämt av ett gemensamt ursprung och tillhörighet i en specifik kultur. Kulturella identiteter beskrivs därför ofta som stabila och oföränderliga. Kulturen, liksom den kulturella identiteten är något en människa bär med sig livet ut.

Begrepp som ofta förekommer i mer essentialistiska perspektiv på kulturell identitet är "äka" och "autentiskt". Det baseras på en föreställning om att det finns en äka och autentisk kulturell identitet. Denna äka identitet kan visserligen, enligt detta perspektiv, förvrängas eller delvis förloras till exempel som ett resultat av förflyttningar till en ny plats och assimilation i en annan kultur. Målet om detta sker, är det dock att återfinna den autentiska och ursprungliga identiteten. Exempel på essentialistiska resonemang är när sociala problem och marginalisering förklaras med att "invandrare, i mötet med det svenska samhället, förlorat sin kulturella identitet", eller när sociala problem och marginalisering presenteras som en oundviklig konsekvens av kulturella skillnader som är omöjliga att överbrygga.

I motsats till essentialismen innebär det *konstruktivistiska* perspektivet att kulturell identitet är något som hela tiden skapas och omskapas i specifika kontexter (t.ex. sociala eller historiska situationer). Kulturell identitet är, ur detta perspektiv, inte fixerat eller bestämt av ett visst ursprung. Den har inte en grund i en gemensam kulturell essens eller ett gemensamt ursprung, utan skapas i specifika historiska kontexter och genomgår därför ständiga förändringar. Det finns i detta perspektiv således ingen "äka" eller "autentisk" identitet som kan förloras eller återfinnas. I det konstruktivistiska perspektivet beskrivs kulturell identitet ofta i termer av *positionering*. Kulturell identitet kan här ses som en fortlöpande berättelse om kultur och kulturell skillnad och de positioner som vi intar i förhållande till dessa kulturer.

Enligt det konstruktivistiska perspektivet måste kulturell identitet förstås *relationellt*. Kulturell identitet skapas genom uteslutning och upprättandet av gränser i förhållande till andra. Identiteter konstitueras (utgörs) och definieras i termer av skillnader, i relation till vad man *inte* är eller vad man *inte* vill vara. På detta sätt definieras till exempel svensk identitet, beroende på sammanhang, i relation till flera Andra – invandrare, afrikaner, amerikaner etc.

I debatten om det mångkulturella samhället är det ofta en homogeniserad föreställning om "invandraren" och "invandrar-

kultur” som utgör den Andre i relation till vilket det svenska definieras. I andra sammanhang kan det vara det norska eller danska som utgör den Andre som definierar och ger svenskheten en viss betydelse.

Det konstruktivistiska perspektivet betonar således att kulturell identitet måste förstås *kontextuellt*. Människor har inte en stabil oföränderlig identitet. Kulturella identiteter är mångdimensionella och överlappande och kan aktiveras och ges olika betydelser i olika sammanhang. En och samma individ kan inta olika positioner och åberopa olika identiteter, som, till exempel, svensk, afrikan och muslim, i olika sammanhang. En och samma identitet ges samtidigt olika betydelser i olika sammanhang. Det är på detta sätt skillnad mellan att inta en position som afrikan i en afrikansk, amerikansk och i en svensk kontext. I det konstruktivistiska perspektivet skapas den enskilde individens identitet genom de olika positioner som hon identifierar sig med som till exempel afrikan, svensk och muslim och ingen av dessa positioner kan sägas vara mer äkta eller betydelsefull.

I motsats till essentialismen är det konstruktivistiska perspektivet kritiskt till tanken om existensen av åtskilda, homogena kulturer. I stället betonas att tilltagande globalisering med migration och ökad rörlighet av information över nationsgränserna bidrar till att tidigare mer stabila identiteter problematiseras. Dessa processer ger upphov till kulturella identiteter som, i perspektivet där världen består av homogena separata kulturer, ses som motsägande eller som ömsesidigt uteslutande, exempelvis att en individ positionerar sig själv som både afrikan och svensk.

Begreppet *kulturell identitet* kan ses som ett försök att försöka fånga den komplexitet som kännetecknar samtida identiteter och det har av denna anledning därför ibland kommit att inte bara innebära utan även ersätta begreppen etnisk och nationell identitet. Det har framförallt kommit att ersätta begreppet etnisk identitet. Detta är delvis ett resultat av det postkoloniala forskningsfältet som genom sitt fokus på hur den koloniala historien formar samtida kulturella identiteter menar att begreppet etnicitet är eurocentriskt och präglad av koloniala föreställningssätt.

Litteratur

- Azar, M. (2006), *Den koloniala bumerangen. Från schibbolet till körkort i svenskhet*. Eslöv: Östlings bokförlag Symposion.
- Bhabha, H. (1999), "Det tredje rummet" i M. Eriksson, M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksson, C., M. Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Friedman, J. (1994), *Cultural identity and global process*. London: Sage.
- Gilber, P. (2010), *Cultural identity and political ethics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hall, S. (1992) "The Question of Cultural Identity", i S. Hall, D. Held & A. McGrew (red.), *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, S. (1999) "Kulturell identitet och diaspora" i M. Eriksson, M. Eriksson-Baaz & H. Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Jonsson, S. (1996) *Andra Platser. En essä om kulturell identitet*. Stockholm: Nordstedt.
- Nekby, L. & M. Rödin (2007), *Kulturell identitet och arbetsmarknaden*. Norrköping: Integrationsverket.
- Roth, H.I. (2005), *Mångkulturalismens utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Sernhede, O. & T. Johansson (red.) (2001), *Identitetens omvandlingar: Black metal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Daidalos.
- Stier, J. (2004), *Kulturmöten. En introduktion till interkulturella studier*. Lund : Studentlitteratur.

- Tomlison, J. (1999), *Globalisation and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Verkuyten, M. (2013), *Identity and Cultural Diversity. What social psychology can teach us*. Hoboken: Taylor and Francis.
- Ålund, A. (1997), *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Kulturrasism

EN ENKEL definition av begreppet *kulturrasism* är att det är idéer och tankar om rasmässiga 'väsen', egenskaper, färdigheter och förmågor som uttrycks i termer av kultur och kulturell tillhörighet. Begreppet kulturrasism utgår från två begrepp - *kultur* och *rasism*. Båda är innehållsrika och komplicerade begrepp. Därför har dessa definierats och beskrivits var för sig¹. Begreppet *kulturrasism* började användas i början av 1980-talet. I England och USA används även begreppen *nyrasism* och *etnifiering* för att beteckna samma fenomen. Kulturrasism har ersatt de tidigare allmänt accepterade formerna av biologisk rasism på bred front under 1980- och 1990-talen. Flera vetenskapliga studier, både svenska och internationella, visar att rasism antar olika skepnader och uttryckssätt. Man brukar skilja bl.a. mellan följande typer av rasism: *biologisk*, *religiös*, *vetenskaplig*, och *kulturell* rasism.

Den biologiska rasismen

Den *biologiska rasismen* bygger på tron att biologin är ödet och att kroppsliga eller fysiska aspekter – såsom hudfärg, kroppsbyggnad, skallstorlek, näsa, ansiktsform, osv. – representerar väsentliga skillnader mellan världens olika folkgrupper.

¹ se: Kultur respektive Rasism

Dessa egenskaper antas alltså stå för gruppens, samhällets eller individens väsen och bestämma olika förmågor, färdigheter, begåvningar. I den biologiska rasismen används olika fysiska eller kroppsliga aspekter för att hierarkiskt rangordna olika folkgrupper på en skala från högt till lågt stående folkgrupper.

Den biologiska rasismens började i slutet av 1400-talet när slaveri, slavhandel, kolonialism och imperialism uppstod med merkantilismen och 'upptäcktsresor'. Europa var den mest aktiva delen av världen och engagerat i den ekonomiska och politiska exploateringen och utsugningen. Följaktligen rankade den biologiska rasismen 'vita' som överlägsna och överst på en tänkt steg av utveckling, följt av de "underlägsna raserna" – asiater, amerikanska indianer samt asiater och indianer längre ner i denna "utveckling". Längst ner på skalan placerades nästan genomgående afrikaner.

Den religiösa rasismen

Den *religiösa rasismen* å andra sidan utgick från rasifierade tolkningar av bibeln och från doktrinen om att icke-vita är lägre stående eftersom Gud har förbannat dessa. 'Icke-vita' ansågs därför inte värda att behandlas som människor utan skulle "tjäna den vita rasen". I Guds och bibelns namn rättfärdigades således den religiösa rasismen bland annat slaveri, kolonialism, plundring och folkmord. Den religiösa rasismen rättfärdigade erövringarna och kolonialismen, som framställdes som civilisationsprojekt för att "frälsa hedningar och förlorade själar". Den hamitiska myten (Joshua kapitel 9, vers 20) - Guds förbannelse över Hams ättlingar - användes för att t ex rättfärdiga slaveri, plantage- ekonomin t ex i USA och apartheid i Syd Afrika.

Den vetenskapliga rasismen

Den *vetenskapliga rasismen* blev allmängiltig och vedertagen 'sanning' först på 1700 och 1800-talet. Den vetenskapliga rasismen

åberopade stöd i så kallade ”objektiva fakta”. Man gjorde mätningar och iakttagelser samt formulerade ”vetenskapliga”, rasistiska teorier som legitimerade folkmord i Afrika, Asien, Nord- och Sydamerika sedan slutet av 1400-talet. Vissa propagerade till och med för folkmord och plundring för att påskynda den ”naturliga” utplåningen av ”underlägsna raser”.

Således hävdade Georges Cuvier (se vidare Sven Lindqvist 1993) att ”de mindre begåvade [intellektuella] raserna” kommer att förintas. Robert Knox (ibid) skrev ”för mig är ras, eller med andra ord, härstamning allt: den märker mannen. Rasen är allt: dikt, vetenskap, konst, kort sagt civilisation - allt beror på rasen.” Många hävdade att denna utplåning skulle ske vare sig man ville eller inte och därmed gynna den ”överlägsna vita rasens” ”naturliga” utbredning på jorden.

Kulturrasism

I *kulturrasism* uttrycks rasistiska principer och tankar om rasmässiga ’väsen’, egenskaper, färdigheter och förmågor som effekt av kultur och kulturell tillhörighet. Kultur tros förklara dessa ’väsen’ och skillnader i egenskaper, förmågor och färdigheter bland människor. Kulturrasismen utgår från läran eller tron om att kultur är ett fenomen med eget ’väsen’ och given en gång för alltid. Kulturen framställs ofta som en färdighet man får för att man tillhör en viss etnisk grupp eller religion och att man bär med sig ”kulturen” som ett bagage livet ut. Den ses som en egenskap som följer av en slags självklar, gemensam identitet och ursprung.

Kulturrasism följer ungefär samma principer som den biologiska rasismen och har på många sätt blivit det ’acceptabla’ eller ’respektabla’ sättet att föra rasistiska argument och åsikter som t.ex. att ”muslimer har svårt att jobba under kvinnliga chefer på grund av sin kultur”, eller ”zigenare, kosovoalbaner o s v, har en kulturell benägenhet att stjäla”. Kulturen fyller således samma funktion som biologin, religionen eller vetenskapen för att framföra rasistiska diskurser, åsikter och argument. Skillnaden är att det sker

på ett mer subtilt eller dolt sätt. Genom kulturrasismen inramas fysiska eller kroppsliga aspekter (som kännetecknar den biologiska rasismen) i tillsynes neutrala termer, som sättet att vara eller genom att åberopa en gemensam kultur. Ett bra exempel på detta är när man säger "Afrikaner har rytmen, dansen eller musiken i kroppen". Kultur har blivit ett finare ord för hudfärg och 'ras'tillhörighet.

Flera studier visar att rasistiska ansatser formulerar frågor om identitet och skillnader inte i termer av biologiska, kroppsliga eller fysiska aspekter utan utifrån kulturella egenskaper. Kultur och kulturell tillhörighet har blivit *ett* av flera sätt att beteckna människor som inte anses uppfylla kroppsliga eller hudfärgskriteriet som finns i den föreställda svenska (och inte minst europeiska) gemenskapen. Några exempel på resonemang av kulturrasistiska slag är när vissa forskare skriver om omvänd kolonisering av Västvärlden eller risken för etniskt krig i Sverige med hänvisning till de kulturella skillnaderna mellan svenskar och invandrare; eller när politiker hetsar folk genom tal om den 'muslimska faran' och att 'det inte dröjer längre innan våra barn skall vända sig till Mecka'.

Andra exempel är när framstående politiker talar om att "man ska ta seden ditt man kommer" samt att "man skall rätta sig efter den svenska kulturen"; eller när framstående skribenter och forskare målar ett hotfullt scenario där de kulturella skillnaderna är av sådan grad eller natur att de inte går att överbrygga och assimileras i "svensk" kultur, samt att detta medför påtaglig risk för socialt sammanbrott. Således används begreppet kultur för att i grunden uttrycka rasistiska idéer, i och med att hierarkier och särskiljningar av olika samhällsgrupper inramas i en kulturell förpackning och presenteras som naturliga och givna. I en sådan förpackning uppfyller "kulturen" funktionen att rangordna människor som tillhörande högre- och lägre stående, över- och underlägsna kulturer.

Detta har medfört att rasistiska idéer förs fram av "eliter" i form av salongsrasism. Dessa kommer till uttryck i text media och vetenskapliga diskurser om "kulturkrock". De utgår från föreställningen att kulturer är mekaniska företeelser och att kontakt

leder till krock eller konflikt, och inte till öppenhet och utvidgad insikt om sig *själv* eller *den Andre*. De ”kulturella skillnaderna” tas sedan som förevändning för att utestänga och diskriminera de grupper som upplevs som kulturellt annorlunda. Därmed förvandlas i grunden rasistiska idéer och diskurser till ’acceptabla’ och självklara förklaringar på socioekonomiska och politiska företeelser och problem, t ex att ”invandrare är lata, bidragsberoende, kriminella, drogsmugglare, respekterar varken lagen eller kvinnor, de förökar sig som kaniner, osv.”. Kulturen framställs i den offentliga debatten som både orsak och förklaring till sociala klyftor, arbetslöshet, kriminalitet, våldtäkt och andra problem.

Litteratur

- Agarin, T. (2014), *When stereotype meets prejudice. Antiziganism in European*. Stuttgart: Ibidem.
- Atkins, J., A. Finlayson, J. Martin & N. Turnbull (2014), *Rhetoric in British politics and society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Barker, M. (1981), *The New Racism*. London: Junction Books.
- Furumark, A. (red.) (2013), *Att störa homogenitet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Goldberg, D.T. (1993), *Racist Culture. Philosophy and the Politics of Meaning*. London: Routledge.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Groglopo, A. & Ahlberg, B. (2006), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Stockholm: Frtzes.
- Hall, S. (1989), ”New Ehtnicities”, I K. Mercer (red.), *Black Film British Cinema*. London: Institute of Contemporary Arts.

- Lindqvist, S. (1992), *"Utrota varenda jävel"*. Stockholm: Bonnier.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Moore, J.H. (red.) (2008), *Encyclopedia of race and racism*. Detroit: Macmillan.
- Pred, A. (2000), *Even in Sweden. Racisms, racialized spaces, and the popular geographical imagination*. Berkeley: University of California Press.
- Tesfahuney, M. (1998), *Imag(in)ing the Other(s). Migration, racism, and the discursive constructions of migrants*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Wylie, D. (2001), *Starving on a full stomach. Hunger and the triumph of cultural racism in modern South Africa*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Weaver, S. (2011), *The rhetoric of racist humour: US, UK and global race joking*. Farnham: Ashgate.
- Ålund, A. & C.-U. Schierup (1992), *Paradoxes of Multiculturalism. Essays on Swedish society*. Aldershot: Avebury.

Mångfald

SVERIGE DEFINIERAS idag av många som ett mångfaldssamhälle. Med mångfald avses de olikheter, eller snarare den blandning av olikheter, som finns mellan människor med olika klass, kön, ålder eller etnisk bakgrund. Sexuell läggning och religion kan också nämnas i mångfaldssammanhang.

Oftast används begreppet i bemärkelsen ”etnisk mångfald” och som strategi för att bättre ta vara på den kompetens som människor med invandrabakgrund kan tillföra arbetslivet. Utgångspunkten för mångfaldsstrategierna är att etniska och andra olikheter är berikande och att människor med olika bakgrund tillför samhället och arbetslivet nya och värdefulla erfarenheter och kunskaper.

Trots att ordet ”mångfald” ofta förekommer i den offentliga debatten definieras det sällan i entydiga termer. Från att ha varit deskriptivt, närmast som synonym till ”heterogen” har begreppet blivit alltmer normativt. Mångfald har under de senaste åren givit upphov inte bara till en strategi för hur myndigheterna och arbetsmarknadens parter ska förhålla sig till olikheter, utan också till en vision för hur det är möjligt att åstadkomma en kreativ blandning av olikheter.

Varför behövs mångfaldsstrategier?

Utgångspunkten för strategierna är att alla behövs i arbetslivet för att trygga tillväxten och välfärden, särskilt när befolknings-

utvecklingen pekar på att bristen på arbetskraft kan bli ett allvarligt problem i framtiden. Forskningsstudier visar att under de närmaste åren kommer antalet äldre att öka och försörjningsbördan för den aktiva befolkningen bli större. Det finns också uppgifter som visar en ökande andel av befolkningen som har utländsk bakgrund, dvs. människor som är födda utomlands eller har minst en förälder som är född i utlandet. Könsuppdelningen på arbetsmarknaden, en överrepresentation av utlandsfödda personer utanför arbetsmarknaden eller i underordnade arbeten och för tidiga pensionsavgångar är indikationer på att alla inte har samma förutsättningar i arbetslivet. Funktionshindrade personer har dubbelt så hög arbetslöshet som alla andra och homosexuella kan drabbas av trakasserier på sina arbetsplatser.

Bristen på mångfald innebär inte bara kostnader för individen utan också att viktig kompetens och mänskliga resurser inte tas tillvara i samhället. Förekomster av sociala skillnader definieras som den viktigaste orsaken till bristen på mångfald i arbetslivet bl. a. därför att de påverkar individernas nätverk och informella kontakter. Diskriminerande attityder, brist på formell utbildning och dåligt anpassade arbetsplatser uppges också som skäl till bristande mångfald.

Olikhet och särartstänkande

Visionen om mångfald och att "Alla är lika olika" utgår från en uppfattning om individer som olika och om olikhet som något positivt och värdefullt i arbetslivet och i andra sammanhang. Ett centralt problem i denna tänkande är att det aldrig diskuteras hur och varför dessa "olikheter" uppstår. Detta får konsekvenser för hur mångfald definieras och för de strategier som föreslås. Olikhet innebär inte bara variationer utan också socialt skapad ojämlikhet. Det är viktigt att göra en distinktion mellan de variationer som har sin grund i kontextbaserade faktorer (ålder, funktionshinder) och personliga val (religion, sexuell läggning) och olikheter som baseras i ojämlika maktrelationer (klass, kön och

etnicitet). Olikhet/ojämlikhet är knappast naturligt utan resultat av människors handlingar, värderingar och normer. Därför är de också föränderliga och möjliga att påverka. Vissa studier pekar på att en strategi som baseras på föreställningar om människors "olikhet" och särart riskerar att motverka sitt eget syfte och istället bidra till att cementera olikheter och permanenta ojämlikhet.

Olikhet eller ojämlikhet?

Mångfaldsperspektivet syftar till att motverka segregeringen genom att ge en positiv bild av olikheter mellan människor. Men för att formulera effektiva strategier måste man också ta hänsyn till att de relationer som skapar "olikheter" är av väsentligt skild karaktär. I vissa akademiska kretsar menas att de insatser som behövs för att skapa förståelse av variationer beroende på t ex åldersförändringar är helt annorlunda än insatser för att motverka strukturell ojämlikhet. Med andra ord kan strategier som syftar till att hantera variationer bli tämligen verkningslösa försök att motverka differentiering.

Ett annat problem är att mångfaldsperspektivets positiva syn på olikheter medför stor risk att låsa fast individerna i oföränderliga identiteter. Att bejaka olikheter kan leda till ett särartstänkande där olikheter mer än likheter mellan människor står i fokus för politiska strategier och livsval. Forskare inom området menar att med tanke på de kvalitativa skillnader som finns mellan villkoren för kvinnor, invandrare, äldre och funktionshindrade borde större vikt läggas vid diskrimineringsaspekter.

Mångfald, lönsamhet och diskriminering

Människors lika värde och mångfaldens lönsamhet är viktiga motiv bakom ökade insatser för mångfald. Men många kritiker menar att lönsamhetsperspektivet har varit tongivande i diskussionen om mångfaldens fördelar. En följd av detta är att människovärdesperspektivet kommer i skymundan och att rätten att vara annorlunda kopplas till förväntningar om ökad lönsamhet. Sambandet mellan

ökad lönsamhet och mångfald är inte tillräckligt utforskat. Det finns inte idag entydiga forskningsresultat som visar att ökad ”mångfald” leder till bättre lönsamhet. Ett problem i sammanhanget är att det saknas relevanta kriterier för att definiera vilken sorts mångfald som har produktiva effekter. Däremot kan man med säkerhet säga att samhället inte har råd med det slöseri av mänskliga resurser som följer av diskriminering.

Ekonomihistoriken Paulina de los Reyes (2001; 2002) menar att mångfald och diskriminering är två sidor av samma mynt. Utan en föreställning om att vissa människor är ”annorlunda” skulle inte diskrimineringen vara möjlig och om inte diskriminering förekom skulle mångfaldsstrategier inte vara nödvändiga. En möjlig slutsats är därför att det behövs mer effektiva antidiskrimineringsåtgärder snarare än mångfaldsstrategier. En annan möjlighet är att ge begreppet mångfald ett tydligare människorättsinnehåll. I det avseendet är Diskrimineringsombudsmannens förslag att, *Mångfald är att varje individ har lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, sexuell läggning, funktionshinder eller ålder*, en tydlig markering i denna riktning.

Litteratur

- Allwood, C.M. & E.C. Franzén (red.) (2000), *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bauböck, R., A. Heller, & A.R. Zolberg (1996), *The challenge of diversity. Integration and pluralism in societies of immigration*. Aldershot: Avebury.
- Blanck, D. (red.) (1999), *Migration och mångfald. Essäer om kulturkontakt och minoritetsfrågor tillägnade Harald Runblom*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Bäärnhielm, S. (2014), *Transkulturell psykiatri*. Stockholm: Natur & kultur.

- Dacyl, J.W. & C. Westin (2001), *Cultural diversity and the media*. Stockholm: Centrum för invandringsforskning.
- Darvishpour, M. & C. Westin (2008), *Migration och etnicitet. Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Hasmath, R. (2011), *Managing ethnic diversity. Meanings and practices from an international perspective*. Farnham: Ashgate.
- Knocke, W. & F. Hertzberg (2000), *Mångfaldens barn söker sin plats*. Stockholm: Svartvitts förlag.
- Nederveen Pieterse, J. (2007), *Ethnicities and global multicultural. Pants for an octopus*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Näringsdepartementet (2000), *Alla är lika olika. Mångfald i arbetslivet*. Stockholm: Fritze.
- Prasad, P., A.J. Mills, M. Elmes & A. Prasad (red.) (1997), *Managing the Organizational Melting Pot. Dilemmas of Workplace Diversity*. Thousand Oaks: Sage.
- de los Reyes, P. (2001), *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet
- de los Reyes, P., I. Molina & D. Mulinari (red.) (2002), *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Schierup, C.-U. & S. Paulson (1994), *Arbetets etniska delning. Studier från en svensk bilfabrik*. Stockholm: Carlsson.
- Svanberg, I. & M. Tydén (1992), *Tusen år av invandring. En svensk kulturhistoria*. Stockholm: Gidlund.
- Westin, C. (1999), *Mångfald, Integration, Rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER - Internationell migration och etniska relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Nation

NATION KAN definieras som en grupp av människor vilka definierar sig såsom tillhörande en och samma kulturella folkgrupp. Nation används ofta omväxlande för att definiera såväl "folk" som "land", liksom stundom "stat". Denna omväxling har att göra med nationalstaten och den moderna idén att alla stater skulle sammanfalla med ett "folks" eller en kulturgrupps utsträckning. *Nation* är ett begrepp som hör den moderna eran till. Sedan slutet av 1800-talet kopplas termen ihop med statsbegreppet. Ytterst härör begreppet från latinets *nascor*, vilket betyder "jag är född".

Den vetenskapliga debatten kring nationsbegreppet har i huvudsak kretsat kring frågan huruvida nationella identiteter är medfödda och ursprungliga eller om de är konstruerade i historiska processer. Forskare som fokuserar på nationalismens sammankoppling med modernitet och modernism har hävdat att nationer skapas av nationalismen och nationalistiska projekt, snarare än tvärtom. Det vill säga, det förhåller sig inte så att en nationalstat utgör en sorts naturlig utveckling av en befintlig grupp med vissa kulturella karaktärsdrag. Istället behöver nationalismen en idé om en existerande nation för att erhålla legitimitet. Nationer existerar således inte oberoende av nationalismen eller nationalstaten, utan skapas av nationalistiska ideologier.

Nation och identitet

Inom denna forskningstradition återfinns två huvudsakliga skiljelinjer. Den ena teorin relaterar nationen (liksom etniciteten) till ekonomiska faktorer och förhållanden. Den ser nationen som uppkommen i samband med ekonomiska intressen hos eliter. Det andra perspektivet menar att nationer förvisso är skapade, men i mer komplexa processer där inte minst behovet av identitet och tillhörighet är väsentliga. Fredsforskaren Helena Lindholm Schulz menar att en nationell identitet inte kan reduceras till ekonomiska och/eller politiska processer, utan meningsfulla strukturer och innebörder - ofta i form av historiska symboler - är avgörande. Vad som är kulturellt meningsfullt skiftar naturligtvis mellan såväl kontexter som i historiska tidpunkter. Till exempel kan en nationell "berättelse" (diskurs) om "landskapet" i form av skogen, det öppna landskapet eller trädets rötter utgöra sådana meningsfulla strukturer. Vidare kretsar innehållet i nationella identiteter ofta kring historiska myter, händelser och processer från vilka den nationella berättelsen kan utgå.

Vidare har olika nationer existerat under olika lång tid. Det finns förvisso nationer med mycket lång historisk kontinuitet, såsom t.ex. den engelska och den svenska. Andra nationer, såsom t.ex. den amerikanska är i hög grad en sentida, modern företeelse och är dessutom uppkommen genom migration. I den akademiska debatten menas att den nationella idén om ett homogent *vi*, en homogen nation som utgörande grunden för nationalstaten är förvisso en myt; alla nationella och kulturella identiteter är i någon mån resultatet av folkvandringar och av möten. Samtidigt finns det stora skillnader mellan nationella "berättelser" (diskurser), såsom t.ex. den amerikanska och den svenska. Berättelsen om ett amerikanskt "vi" bygger i hög grad på just olikhet och mångfald, medan den svenska nationella berättelsen mycket tydligare utgår från idéer och föreställningar om likhet.

Olika principer

Vad som skiljer begreppet "nation" från "etnicitet" eller "etnisk grupp" är i huvudsak relationen till staten. En nation är ofta i besittning av en statsapparat eller befinner sig i en mobiliseringsprocess för att etablera en stat eller erhålla kontrollen över en befintlig stat. Ibland skiljer man mellan två definitioner av "nationen" där den ena utgår från principen att nationen är just en kulturell enhet, bestämd av långa historiska processer, eller t.o.m. genom blodsbånd. Detta har kallats *ius sanguinis*, blodets rätt, d.v.s. tillhörighet till nationen bygger på en definition av nationen som grundar sig idén om ursprung och någon form av tanke om släktskap.

Denna tankeströmning utgår ytterst från den tyska romanticismen. Detta har i grunden påverkat den tyska medborgarlagstiftningen som fram till i våra dagar gjorde det möjligt för någon med tyskt påbrå, men som levt utanför Tyskland i hela sitt liv, att med relativ lätthet erhålla medborgarskap. Samtidigt har denna lagstiftning gjort mycket svårt för t.ex. turkiska "gästarbetare" som kanske levt hela sina liv i Tyskland, att erhålla tyskt medborgarskap. Den andra principen, *ius solis*, eller jordens rätt, innebär att nationen består av alla dess invånare, oavsett etnisk bakgrund eller tillhörighet. Territoriet och inte etniciteten är avgörande. Denna princip härstammar från den franska upplysningsfilosofin och har också legat till grund för den franska medborgarlagstiftningen.

De flesta nationer innehåller komponenter av båda dessa principer. Sverige utgår officiellt från något som liknar tanken om territorium och medborgarskap. På det informella planet är det emellertid mycket svårare för en person (eller grupp) som inte anses passa in i den nationella bilden av "svenskhets" (d.v.s. hur en "svensk" ska se ut eller tala) att bli betraktad som "svensk". Nutida forskning framhåller att nationell identitet inte är någon observerbar essens, utan att nationell identitet är vad dess medlemmar säger att den är. Ett mycket inflytelserikt verk härvidlag har varit Benedict Andersons *Den föreställda gemenskapen* som hävdar att nationer är just föreställda gemenskaper, dvs de är inte

objektiva, utan existerar såsom uppfattningar eller diskurser. Detta betyder emellertid inte att de är instrumentellt definierade eller att de är konstgjorda. Nationer är snarare verkliga i den utsträckning människor definierar sig själva i enlighet med den principen.

Litteratur

- Anderson, B. (1993), *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Armstrong, J.A. (1982), *Nations before nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Balibar, É. & I.M. Wallerstein (2002), *Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Bhabha, H.K. (red.) (1990), *Nation and narration*. London: Routledge.
- Castells, M. (1997b), *The Power of Identity. Economy, society and culture. Vol. 2*. Malden: Blackwell.
- Delanty, G. & K. Kumar (red.) (2009), *The Sage handbook of nations and nationalism*. London: Sage.
- Gellner, E. (1983), *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gellner, E. (1997), *Stat, nation, nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Hettne, B., S. Sörlin & U. Østergaard (1998), *Den globala nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hobsbawm, E. (1990), *Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linnell, B, M. Löfgren & A. Ahlberg (red.) (1995), *Svenska krusbär. En historiebok om Sverige och svenskar*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Mortimer, E & R. Fine (red.) (1999), *People, nation and state. The meaning of ethnicity and nationalism*. London: Tauris.
- Yuval-Davis, N. (1997), *Gender and nation*. London: Sage.

Nationalism

NATIONALISM ÄR en politisk ideologi/princip som säger att stat och nation bör sammanfalla, d.v.s. att statens fysiska gränser skall överensstämja med en befolknings geografiska utsträckning. Nationalism kan därför i hög grad ses som en ideologi om *gränser*.

Som politisk idé brukar nationalismen dateras till den franska revolutionen och upplysningstidens epok. Nationalismens framväxt i slutet av 1700-talet är emellertid relaterad till långa historiska processer, såsom den katolska kyrkans reformation, kapitalismen och industrialismens framväxt. I sin tidiga form tenderade nationalismen att vara förhållandevis inkluderande, liberal och byggde på idén om medborgarskap grundat på den territoriella principen. Denna variant av nationalismen är också i hög grad länkad till demokratin och folkviljan som den yttersta källan för legitimitet. Som en reaktion gentemot denna liberala form, växte en romantisk version fram, vilken ofta sammankopplas med den tyska idealismen och romanticismen. Denna variant kallas ofta för en etnisk nationalism, då den baseras på idén om att alla folk har en nationalkaraktär, en "själ", vilken måste få uttryckas.

Varje nationalism befinner sig vid varje given historisk tidpunkt någonstans emellan dessa poler och varje nationalism innehåller möjligheter till såväl exkludering som inkludering, universalism som partikularism. Nationalism är således en ideologi som är djupt sammanbunden med det moderna statssystemet. Nationalism är genom sin funktion i det internationella systemet ett paradigm (en

världsbild) om hur världen bäst bör ordnas. För nationalstatens funktionella kapacitet krävs en ideologi om vad statens medborgare/nationens medlemmar har gemensamt. Nationalismens funktion har på så vis i hög grad varit att söka homogenisera den befolkning som återfinns inom statens gränser.

Historikern Benedict Anderson (1991) menar i sin bok *Den föreställda gemenskapen* att homogenisering av befolkningar (d.v.s. skapande av gemensamma referensramar och känslor av tillhörighet) har skett genom utbildningsväsendet, det militära systemet, rättsväsendet och det politiska systemet. Detta har också skett genom kulturella symboler och värden, såsom ett gemensamt språk, föreställningar om normer, värden och traditioner. Inte minst är en gemensam historia av fundamental vikt för att skapa en nationell gemenskap. Vidare relaterar nationalistiska ideologier ofta till ett territorium genom att många gånger mytologiserat landskap.

Nationalismens funktion har genom nutida post-modernistiska kritiska tänkande kraftigt ifrågasatts. Inte minst har globaliseringsprocesser inneburit att nationalstatens roll är i kraftig omdaning genom det faktum att ekonomiska, kulturella och politiska processer i allt mindre utsträckning tar hänsyn till staters gränser. Detta gör att idén om nationen och nationalismen som grundläggande principer för människors identitet och tillhörighet kommit att ifrågasättas. Människor identifierar sig i högre grad på andra sätt, genom kulturella utbyten och genom att allt fler människor har betydelsefulla relationer med mer än en "plats", med mer än ett land. Samtidigt har globaliseringen också gett upphov till en sorts nationalistisk renässans genom att den osäkerhet globaliseringen innebär ger upphov till ett sökande efter en trygg och förankrad identitet. Nationalism, rasism, fundamentalism o.s.v. är därför följeslagare till globaliseringen.

Litteratur

- Anderson, B. (1993), *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Balibar, É. & I.M. Wallerstein (2002), *Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Brubaker, R. (1996), *Nationalism reframed . Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, M. (1997b), *The Power of Identity. Economy, society and culture. Vol. 2*. Malden: Blackwell.
- Chatterjee, P. (1986), *Nationalist thought and the colonial world. A derivative discourse*. London: Zed Books
- Chatterjee, P. (1993), *The nation and its fragments. Colonial and postcolonial histories*. Princeton: Princeton University Press.
- Connor, W. (1994), *Ethnonationalism. The quest for understanding*. Princeton: Princeton University Press.
- Delanty, G. & K. Kumar (red.) (2009), *The Sage handbook of nations and nationalism*. London: Sage.
- Gellner, E. (1983), *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Hall, P. (2000), *Den svenskaste historien. Nationalismen i Sverige under sexseklern*. Stockholm: Carlsson.
- Hettne, B., S. Sörlin & U. Østergaard (1998), *Den globala nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hobsbawm, E. (1990), *Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kedourie, E. (1995), *Nationalism. En studie av nationalismen som ideologi*. Stockholm: SNS förlag.
- Linnell, B, M. Löfgren & A. Ahlberg (red.) (1995), *Svenska krusbär. En historiebok om Sverige och svenskar*. Stockholm: Bonnier Alba.

- Mayer, Tamar (red.) (2002), *Gender ironies of nationalism: Sexing the nation*. London: Routledge.
- Schultze, H. (1996), *States, Nations and Nationalism. From the Middle Ages to the present*. Cambridge: Blackwell.
- Smith, Anthony. 1995. Nations and nationalism in a global era. Oxford: Polity Press.
- Ueno, C. (2003), *Nationalism and gender*. Melbourne: Transpacific Press.

Nationalsocialism

NATIONALSOCIALISMEN ÄR namnet på den ideologi som var grunden för det tyska nazistpartiet NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) och som hade makten under perioden 1933–45. Några centrala tankar i den nationalsocialistiska ideologin är misstro mot demokratin, tron på en stark centralstat uppbyggd kring ledaren (Führerprincip), rasistiska föreställningar samt en extrem antisemitism, d v s hatisk inställning till det judiska folket. Målet var att skapa en ”stark” stat som dyrkades på ett nästan religiöst sätt och ett hårt reglerat samhälle som styrde människors liv i alla dess delar. Den omskrivna Förintelsen av drygt sex miljoner judar var inte det enda folkmordet som utfördes i nationalsocialismens namn, även romer (zigenare) utsattes för en systematisk förintelse. Samhället ansåg sig dessutom ha rätt att ingripa med olika metoder mot andra individer som ansågs som ”rasförsämrande element”, exempelvis homosexuella, kroniskt sjuka och funktionshindrade.

Det tyska nationalsocialistiska partiet och dess ledare Adolf Hitler ville expandera det tyska riket och hade omfattande territoriella anspråk. Detta utlöste Andra världskriget. I nationalsocialismen fanns en idé om segern som ett bevis på att man företrädde den rätta läran. En krigsförlust hade därmed en djup ideologisk innebörd. Harald Ofstads bok ”Vårt förakt för svaghet” belyser en sådan innebörd i nationalsocialismen: ”Antisemitismen är inte det väsentliga i nazismen. Det väsentliga är läran om att den starke

ska härska över en svage, och att den svage är föraktlig emedan han låter sig behärskas”. Nationalsocialismen är motståndare till de flesta andra politiska ideologier men kanske främst till liberalismen, socialismen och marxismen. Ursprungligen fanns även ett starkt antikapitalistiskt inslag som dock inte hindrade senare allianser med högergrupper och näringslivets höga företrädare. Över huvud taget kan man säga att den nationalsocialistiska ideologin förändrades mycket beroende på ledarskiktets nycker. Främst påverkades den av Adolf Hitler själv som person.

I det tidiga skedet förekom uppgörelser med fraktioner inom partiet som företrädde en mer vänsterinriktad antikapitalistisk nationalsocialism. Bland företrädarna för denna riktning märks bröderna Gregor och Otto Strasser. Gregor mördades 1934 och Otto stöttes ut ur partiet redan 1930 och gick i landsflykt. Denna parentes i den gamla nationalsocialismen har intresserat dagens efterföljare, inte minst i Italien och Storbritannien. De har ogillat termen högerextremism och ser sig som anhängare av ”strasserismen”, eller tredje positionen som den också kallats. Det finns inga länder som haft nationalsocialistiska regeringar sedan Tysklands kapitulation 1945. Nationalsocialismen har över huvud taget inte haft några särskilt starka fästen i något land, och antalet medlemmar i dagens Europeiska organisationer ligger långt under de som förekom under framför allt 1930-talet.

Nationalsocialismen ses ännu som ett hot. Skälen till detta är flera: Sedan Berlinmuren föll har nationalsocialismen vuxit i de flesta länder och blivit mera synlig både i öst- och västeuropa. Det beror delvis på att det skett ett generationsskifte. Många av de äldre har avlidit och ersatts med yngre krafter. Detta kan innebära höjd aktivitetsnivå. Förhållandevis många unga nationalsocialister gör sig skyldiga till olika brott som rån, misshandel och även mord. Mängden brott som har rasistiska motiv har ökat kraftigt under hela 1990-talet i Sverige. Ett liknande mönster märks i andra Europeiska länder där polisen för sådan statistik, till exempel i Tyskland.

Den svenska nationalsocialismen

Några få svenska organisationer bekänner sig helhjärtat till nationalsocialismen. Nordiska Rikspartiet (NRP) är ett av få nutida svenska partier. Partiet har funnits sedan mitten av 1950-talet men är i stort sett uttraderat idag. Nationalsocialistisk Front (NSF) startade 1994 i Karlskrona och har senare byggt upp avdelningar i övriga delar av Sverige. Det härmar traditioner och former från den äldre rörelsen, vilket märks bland annat genom att de firar så väl födelsedagar som dödsdagar för gamla ledare i den nationalsocialistiska rörelsen. NSF:s tidning kallas för "Den svenske nationalsocialisten", ett namn man ärvt från den äldre periodens svenska nationalsocialistiska parti.

NSF har beslutat sig för att bli ett politiskt parti och har ambitionen att ställa upp i allmänna val. Partiet har haft organisatoriska problem och många har hoppat av på senare år, bland annat den tidigare ledaren Anders Högström. En rad nya organisationer har inspirerats av nationalsocialismen men bekänner sig inte helhjärtat till denna ideologi. En del av dessa hör hemma i den så kallade Vit makt-rörelsen. Frånsett möjligen NSF arbetar dagens nationalsocialister sällan med att försöka ta sig in i politiskt valda församlingar. Många agerar framför allt med terror och våld. Genom hot och trakasserier försöker de utöva påtryckningar på makthavare och människor som de uppfattar som motståndare eller mindre värda, till exempel invandrare eller homosexuella. Det finns därför all anledning att vara vaksam på den här typen av grupper även om de ännu inte samlar några massor bakom sig.

Om nazismen blivit något för små, militanta sekter så har i stället en annan typ av partier med främlingsfientlighet på programmet vuxit sig starka. De kallar sig hellre nationalister eller patrioter, ibland kallas de också högerpopulister. Dessa partiers medlemmar kan inte beskrivas som nazister eller fascister. De agerar helt inom det demokratiska systemet och vill inte störta landets ledning. De kan ändå ses som ett hot mot demokratin eftersom de vill försäkra villkoren för människor med annat etniskt ursprung. Detta är ett

brott mot FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna som talar om alla människors lika värde och rätt att leva utan förföljelse på grund av ras, etnicitet, religion eller kultur.

Exempel på högerpopulistiska partier i Sverige är Sverigedemokraterna, som fick 20 000 röster i riksdagsvalet 1998 och 8 mandat i fem kommuner. Partiet vill ha ett organiserat återtåg av alla invandrare som inte assimilerats, d v s inte försöker leva som svenskar. Därtill vill de göra det svårare för andra religioner att verka i Sverige. Sverigedemokraterna samarbetar med liknande partier i Europa. Flera av dessa är eller har varit betydligt mer inflytelserika, t ex Vlaams Blok i Belgien (störst på den flamländska sidan), Front National i Frankrike som har makten i fyra sydfranska kommuner men som numera har splittrats, och i Österrike Jörg Haiders FPÖ (Freiheitliches Partei Österreich) som tillsammans med Kristdemokraterna (ÖVP) bildade regering år 2000. I riksdagsvalet 2010 kom den nazist-grundat partiet Sverigedemokraterna in i riksdagen med stöd hos över fyra procent av väljarna och i riksdagsvalet 2014 ökade dem till nästan tio procent stöd hos väljarna. Den blev Sveriges tredje största parti.

Litteratur

- Alkarp, M. (2013), *Fyra dagar i april. Påskekavallerna i Uppsala 1943*. Lund: Historiska media.
- Arnstad, H. (2013), *Älskade fascism. De svartbruna rörelsernas ideologi och historia*. Stockholm: Norstedt.
- Berggren L. (1999), *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens historia*. Stockholm: Carlsson.
- Bullock, A. (1986), *Hitler – en studie i tyranni*. Stockholm: Månipocket.

- Deland, M. & C. Westin (red.) (2009), *Brunt! Nationalistisk och nazistisk mobilisering i vår närmaste omvärld under efterkrigstiden*. Stockholm: Atlas.
- Deland, M., F. Hertzberg & T. Hvitfeldt (red.) (2010), *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala universitet: Historiska institutionen.
- Hübinette, T. (2002), *Den svenska nationalsocialismen. Medlemmar och sympatisörer 1931-45*. Stockholm: Carlsson.
- Karvonen, O. (1990), *Fascismen i Europa*. Lund : Studentlitteratur.
- Larsmo, O. (2007), *Djävulssonaten. Ur det svenska hatets historia*. Stockholm: Bonnier.
- Lodenius, A.-L. & S. Larsson (1991), *Extremhögern*. Stockholm: Tiden.
- Löow, H. (1990), *Hakkorset och wasakärven: En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924-1950*. Göteborgs universitet: Historiska institutionen.
- Ofstad, H. (1979), *Vårt förakt för svaghet. Nazismens normer och värderingar - och våra egna*. Stockholm: Prisma.
- Oredsson, S. (1996), *Lunds universitet under andra världskriget. Motsättningar, debatter och hjälpinsatser*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Sastamoinen, A. (1966), *Nynazismen*. Stockholm: Federativs.
- Svensson, P. (2014), *Vasakärven och järnröret. Om den långa bruna skuggan från Lund*. Stockholm: Weyler.

Nationalstat

NATIONALSTATENS URSPRUNG står att finna i territorialstatens födelse efter den westfaliska freden 1648. Det var då principen om den territoriella suveräniteten fastställdes. Den andra viktiga principen för nationalstaten är den om folkets vilja och rätt till självbestämmande. Genom historiska processer blev småningom nationalstaten den organisatoriska principen för det internationella systemet.

Det finns olika sätt för en nationalstat att konsolideras. I den västeuropeiska historieskrivningen kan man skilja mellan två huvudsakliga fenomen: statsnationer och nationsstater. I den förstnämnda varianten var det staten som skapade nationen, medan den andra innebar att staten kom till genom en nationell mobiliseringsprocess. Exempel på statsnationer är Spanien, Frankrike och England, där staten föregick nationen. Statsbildningen skedde före nationalismens framväxt. Tyskland och Italien är exempel på nationsstater, dvs stater som kommit till genom nationalistiska rörelser vilka strävat efter enanden. I Norden är Sverige och Danmark exempel på äldre statsnationer, medan Norge, Island och Finland blivit till genom nationella rörelser.

Nationalstaten är ett av många fundamentala begrepp inom samhällsvetenskaperna, men därmed också ett omstritt begrepp. Snarare än att förstå nationalstaten som ett givet fenomen, torde det vara mer fruktbart att analysera det såsom ett politiskt projekt, vars syfte är att homogenisera en befolkning inom ett specifikt

territorium. Nationalstaten innebär således en strävan efter att nå största möjliga kongruens mellan stat (i form av territorium, gränser, byråkrati och administration) och nationen. Den nationella sammanhållningen är viktig för att ge staten legitimitet. Nation kan här betyda både folk (ethnos, kulturell tillhörighet) och medborgarskap (dvs territoriell gemenskap).

Nationalstaten som politiskt projekt innebär således en ständig homogeniseringsprocess i vilken en given befolkning väntas hörsamma gemensamma normer, värderingar och kulturella traditioner. Andra kulturella identiteter förväntas bli underordnade det övergripande medborgarskapet. Inte sällan har denna strävan givit upphov till våldsamma konflikter. Idén om nationalstaten innebär emellertid inte att etnicitet och statsgränser faktiskt sammanfaller. Istället lever en absolut majoritet av världens befolkning i stater som bara någorlunda motsvarar föreställningen om kongruens mellan stat och etnisk grupp. Här finns en inneboende motsättning vilken alla stater på olika sätt söker hantera. Nationalismens romantiska ideal strider mot den mångkulturella verkligheten.

Efter andra världskriget var nationalstaten den etablerade normen i det internationella systemet. Genom avkoloniseringen och befrielsekrigen i Afrika och Asien hade nya stater tillkommit. Många av dessa nya stater har emellertid upplevt legitimitetsproblem samt att nå ut till alla sina invånare. Inte sällan är dessa problem resultatet av den tilltagande globaliseringen, vilken reser nya frågor för nationalstaten. Hittills har det antagits att nationalstaten är suverän och att ingen auktoritativ myndighet kan finnas ovanför nationalstaten. Med globalisering, allt snabbare flöden av varor, kapital, finanser, människor och idéer ifrågasätts emellertid nationalstatens suveränitet. Alltfler beslut fattas utanför eller bortom nationalstaten.

Litteratur

- Anderson, B. (1993), *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Baudet, T. (2012), *The significance of borders. Why representative government and the rule of law require nation states*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Ben-Ami, S., Y. Peled & A. Spektorowski (2000), *Ethnic challenges to the modern nation state*. Basingstoke: Macmillan.
- Chomsky, N. (2002) *Skurkstater. Den starkes rätt i utrikespolitiken*. Stockholm: Ordfront.
- Delanty, G. (2002), *Medborgarskap i globaliseringens tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Elenius, L. (2006), *Nationalstat och minoritetspolitik. Samer och finskspråkiga minoriteter i ett jämförande nordiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Fernández, C. (2005), *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag*. Lunds universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hechter, M. (2000), *Containing Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hettne, B. (2003), *Från Pax Romana till Pax Americana. Europa och världsordningen*. Stockholm: Santérus.
- Hettne, B., S. Sörlin & U. Østergaard (1998), *Den globala nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. Stockholm: SNS Förlag.
- Holton, R.J. (1998), *Globalization and the nation-state*. Basingstoke: Macmillan.
- Petersson, H. (2005), *Nationalstaten och arkeologin. 100 år av neolitisk forskningshistoria och dess relationer till samhällspolitiska förändringar*. Göteborgs universitet: Institutionen för arkeologi och antikens kultur.

Pierson, C. (2004), *The modern state*. London: Routledge.

Smith, A. (2001), *Nationalism: Theory, Ideology, Concepts*.
Cambridge: Polity press.

Thörn, H. (2002), *Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm : Atlas.

Nationell identitet

NATIONELL IDENTITET betecknar de sätt på vilket människor definierar och positionerar sig själva i relation till nationalstaten, utifrån föreställningar att kultur och kulturella skillnader följer nationalstatens gränser. Nationell identitet kan, liksom det mer övergripande begreppet kulturell identitet, ses från två perspektiv, ett *essentialistiskt* och ett *konstruktivistisk*. I det essentialistiska perspektivet kan världen kan delas upp i ett antal homogena och åtskilda kulturer som ryms inom nationalstatens gränser. Människor i en viss nationalstat delar, enligt detta perspektiv, gemensamma kulturella karaktärsdrag som utgör grunden för medborgarnas identitet. Den nationella identiteten är således bestämd av tillhörighet i en nation.

Enligt det konstruktivistiska perspektivet är föreställningen om nationella kulturer liksom nationell identitet konstruerat av nationalistiska ideologier. Nationella identiteter är ett resultat av nationsbyggnadsprocesser och statsmaktens strävanden att skapa ett nationellt medvetande hos befolkningen. Den nationella identiteten är, ut detta perspektiv, en *imaginär gemenskap* (Anderson 1991) där medborgare i en viss nation upplever att de delar gemensamma referensramar och kulturella särdrag. Den är en *föreställd* gemenskap som döljer skillnader inom, och likheter mellan, nationella kulturer.

Enligt det konstruktivistiska perspektivet måste nationell identitet, liksom identitet generellt, förstås *relationellt*, d.v.s. nationell

identitet skapas genom upprättandet av gränser i förhållande till andra nationer. Svensk identitet är ur detta perspektiv endast möjlig och ges sin betydelse genom dess föreställda skillnad från andra nationer och nationella särdrag. Även om utgångspunkten i det konstruktivistiska perspektivet är att den nationella identiteten alltid varit en *imaginär* gemenskap är detta alltmer tydligt i dagens globaliserade värld. Globaliseringens komplexa processer bidrar till att tidigare relativt stabila nationella identiteter problematiseras allt mer.

Den ökade migrationen i efterkrigstiden, utvecklingen av informationsteknologin och avregleringen av mediamarknaden innebär att nationella identiteter görs instabila samtidigt som statens försök att skapa ett nationellt medvetande urholkas. Samtidigt kan globaliseringen även medföra en motsatt process där nationella identiteter förstärks och återaktiveras.

Litteratur

- Anderson, B. (1993), *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Aronczyk, M. (2013), *Branding the nation. The global business of national identity*. New York: Oxford University Press.
- Berger, S. & C. Conrad (2015), *The past as history. National identity and historical consciousness in modern Europe*. Basinstoke: Palgrave Macmillan.
- Blum, D.W. (2011), *National identity and globalization. Youth, state, and society in post-Soviet Eurasia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlstedt, S. & S.-E. Liedman (1996), *Nationalismens logik. Nationella identiteter i England, Frankrike och Tyskland decennierna kring sekelskiftet 1900*. Stockholm: Natur och kultur.

- Eriksen, T.H. (2000), *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Featherstone, M. (red.) (1990), *Global Culture: Nationalism, globalization and modernity*. London: Routledge.
- Glover, N. (2011), *National relations. Public diplomacy, national identity and the Swedish Institute 1945-1970*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hatje, A.-K. (red.) (2002), *Sekelskiftets utmaningar. Essäer om välfärd, utbildning och nationell identitet vid sekelskiftet 1900*. Stockholm: Carlsson.
- Hogan, J. (2011), *Gender, race and national identity. Nations of flesh and blood*. London: Routledge.
- Johansson, A.W. (red.) (2001), *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet*. Stockholm: Prisma.
- Linde-Laursen, A. & J.O. Nilsson (red.) (1991), *Nationella identiteter i Norden. Ett fullbordat projekt?*. Stockholm: Nordiska rådet.
- Robins, K. (1991) "Tradition and Translation: National culture in its global context", i J. Corner & S. Harvey (red.), *Enterprise and Heritage*. London: Routledge.
- Smith, A.D. (1991), *National Identity*. London: Penguin.
- Stark, T. (2010), *Folkhemmet på is. Ishockey, modernisering och nationell identitet i Sverige 1920-1972*. Malmö: Idrottsforum.

Nazism och nynazism

NAZISM ÄR en kortform för nationalsocialism och det används ofta i stället för hela ordet. Det har blivit minst lika vanligt att skriva och säga nazism när man menar nationalsocialism. Uttrycket används dock bara av ideologins motståndare, inte av nationalsocialisterna själva.

Nynazism är en beteckning som började användas på 1960-talet i samband med att man på nytt upplevde nationalsocialismen som ett problem i Tyskland. Nationalsocialismen förbjöds visserligen av de allierade ockupationsmakterna i oktober 1945 och ett första försök till en ny partibildning stoppades 1952 (Sozialistische Reichspartei).

1964 bildades i Tyskland ett nytt parti som kallade sig nationaldemokratiskt (NDP) och som hade stora valframgångar. Partiet ansågs dock inte stå tillräckligt nära nationalsocialismen för att ett förbud skulle vara aktuellt. Det existerar fortfarande. Termen nynazism har senare levt vidare inte bara som en benämning på parlamentariska extrempartier. Det är även en beteckning på den unga, nationalsocialistiskt influerade rörelsen, som uppstod i den brittiska skinheadsmiljön under 1970-talet. Det är tveksamt om det är meningsfullt att använda begreppet nynazism eftersom det därmed kommit att användas för i stort sett alla former av förändringar av det gamla nationalsocialismen.

Det finns numera en rad nationalistiska partier i Europa som verkar inom det demokratiska systemet. Dessa kan inte beskrivas

som nazistiska även om deras politiska program kan innehålla delar som påminner om nationalsocialismen. Vanligen är dessa partier nationalistiska, kritiska till alla former av flyktingmottagande och invandring samt motståndare till aborter, adoptioner från utomeuropeiska länder samt homosexuellas rättigheter. I Sverige är Sverigedemokraterna det parti som bäst stämmer in på denna beskrivning.

Partiet började som en rasistisk anti-invandringskampanj under namnet Bevara Sveriges Svenskt, BSS, 1979. På senare år har partiet försökt att bli mer rumsrent och vill helst inte förknippas med våldsbrott och politisk extremism. Idag kanske man snarare beteckna Sverigedemokraterna som ultranationalistiska på högerskalan. Termen nynazism passar inte på ett parti som Sverigedemokraterna, trots den nazistiska ideologin som hade varit grunden för dess organisering.

Litteratur

- Alkarp, M. (2013), *Fyra dagar i april. Påskekavallerna i Uppsala 1943*. Lund: Historiska media.
- Andersson, C. (2010), *Från gatan in i parlamenten. Om extremhögerens väg mot politisk makt*. Stockholm: Norstedt.
- Arnstad, H. (2013), *Älskade fascism. De svartbruna rörelsernas ideologi och historia*. Stockholm: Norstedt.
- Berggren L. (1999), *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens historia*. Stockholm: Carlsson.
- Bjurwald, L. (2013), *Europas skam. Rasister på frammarsch*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bullock, A. (1986), *Hitler – en studie i tyranni*. Stockholm: Månocket.
- Clinell, B. (1999), *Demokratins förgörare*. Stockholm: Demokratiutredningen.
- Deland, M. & C. Westin (red.) (2009), *Brunt! Nationalistisk och nazistisk mobilisering i vår närmaste omvärld under efterkrigstiden*. Stockholm: Atlas.

- Deland, M., F. Hertzberg & T. Hvitfeldt (red.) (2010), *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala universitet: Historiska institutionen.
- Hübinette, T. (2002), *Den svenska nationalsocialismen. Medlemmar och sympatisörer 1931-45*. Stockholm: Carlsson.
- Hübinette, T. & L.-Å. Skagegård (1997), *Hatets återkomst. Om fascism, nynazism och rasism i dagens Sverige*. Stockholm: Carlsson.
- Karvonen, O. (1990), *Fascismen i Europa*. Lund : Studentlitteratur.
- Larsmo, O. (2007), *Djävulssonaten. Ur det svenska hatets historia*. Stockholm: Bonnier.
- Lodenius, A.-L. & S. Larsson (1991), *Extremhögern*. Stockholm: Tiden.
- Lodenius, A.-L. & P. Wikström (1998), *Vit makt och blågula drömmar. Rasism och nazism i dagens Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lodenius, A.-L. & M. Wingborg (1999), *Svenskarna först? Handbok mot rasism och främlingsfientlighet*. Stockholm: Atlas.
- Löw, H. (1990), *Hakkorset och wasakärven: En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924-1950*. Göteborgs universitet: Historiska institutionen.
- Löw, H. (2000), *Nazismen i Sverige 1980-1999. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*. Stockholm: Ordfront.
- Ofstad, H. (1979), *Vårt förakt för svaghet. Nazismens normer och värderingar - och våra egna*. Stockholm: Prisma.
- Oredsson, S. (1996), *Lunds universitet under andra världskriget. Motsättningar, debatter och hjälpinsatser*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Sastamoinen, A. (1966), *Nynazismen*. Stockholm: Federativs.
- Schön, B. (2004), *Hitlers svenska soldater*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Svensson, P. (2014), *Vasakärven och järnröret. Om den långa bruna skuggan från Lund*. Stockholm: Weyler.

Sluta att säga att vi vita är
priviligierade! Jag har inte
bestämt att jag skulle vara vit!

Ras

EN AV Förenta Nationernas organisation UNESCO:s främsta bedrifter sedan andra världskriget har varit att vederlägga föreställningen om ras som ett vetenskapligt koncept. Att tala om ras som ett koncept skulle förutsätta att det existerar någonting som liknar en respektabel teori om ras med 'ras' som dess centrala koncept.

Ordet ras började användas flitigt i samband med Portugals och Spaniens stora kolonialiseringsprojekt under 1400- och 1500-talens upptäckten, ockupationen och utnyttjande av den nya världen. Det användes för att dela in och rangordna människor i hierarkiskt ordnat diskreta grupper. Juan Ginés de Sepúlveda, en viktig figur i det spanska hovet, hävdade att indianerna "är underlägsna spanjorerna såsom barn är till vuxna, kvinnor till män och till yttermera visso, som apor till människor". (Democrates II "Concerning the Just Cause of the War Against the Indians"). Notera redan i denna tidiga formulering kopplingen mellan sexism och rasism.

Sepúlvedas idéer utmanades av en annan viktig person i det spanska imperiet, historikern och dominikanska missionären i Amerika, Bartolomé de Las Casas (1474-1566). Han var den förste att avslöja européernas förtryck av indianerna och att kräva ett avskaffande av slaveriet av indianerna. Men trots det faktum att de Las Casas 'vann' på den teoretiska fronten och Sepúlvedas lära inte godkändes officiellt, var det Sepúlvedas idéer som tillämpades i Ostindien. En 'rasteori', känd inom teorier om ras som 'vetenskaplig

rasism', uppkom på 1800-talet. Ras var definierad biologiskt, genom att använda befintliga eller tillskrivna egenskaper som indikatorer för psykologiska egenskaper och antagen intellektuell och moralisk över-/underordning. Den 'ariska rasen' konstruerades som överordnad alla andra 'raser'. Judar, definierade som ett 'asiatiskt folk', var längst ned i denna hierarki.

De mest prominenta representanter för sådana teorier var Joseph-Arthur Comte de Gobineau (1816-1882) och Houston Stewart Chamberlain (1856-1914). Gobineau hävdade att civilisationens öde avgjordes av rassammansättning. Han förutspådde den ariska rasens nedgång som resultat av 'rasblandning', beblandningen mellan vita med svarta eller gula 'raser'. Chamberlains hävdande av det ariska elementets rasiska och kulturell överlägsenhet i europeisk kultur påverkade Tyska nationalistiska tankegångar och tänkare, speciellt Adolf Hitler. Vissa rasistiska teorier konstruerade judar som blandade med svarta vilket gjorde svarta judar till det ultimata hotet mot den 'överlägsna' vita kulturens överlevnad.

Att klassificera människor i raser blev en viktig del av vetenskapen. Den brittiska sociologen Robert Miles (1989) menar att "försök gjordes under det sena 1800-talet, tex att identifiera de olika 'raserna' som den brittiska befolkningen bestod av genom att använda sig av hår- och ögonfärg samt kraniummätningar". Under 1950- och 1960-talen samlade UNESCO en grupp internationellt beryktade vetenskapsmän som ombads sammanfatta de vetenskapliga bevisen om 'rasens' natur. 'Vetenskaplig rasism' förkastades när vetenskapsmännen bevisade att det inte fanns olika raser. Många trodde på rasers existens därför att det var så uppenbart att vi är olika varandra med avseende på hudfärg, hårstruktur, längd etc. Men dessa skillnader i sig har aldrig varit i fokus för olika 'rasteorier'. Dessa skillnader användes endast som synliga indikatorer för antagna genetiska skillnader som gjorde det möjligt att dela in människor inte endast utifrån olika fenotypiska egenskaper, utan än viktigare, utifrån olika psykologiska egenskaper.

Även de som arbetar inom genetikens område förkastar idén om att man kan dela in människor i olika raser. En av de mest

betydelsefulla vetenskapsmännen inom fältet kan tjäna som exempel: ”Vi finner faktiskt att vilken befolkning som helst, oavsett hur liten, har enorm genetisk variation; i genomsnitt finner man 85 procent av all mänsklig variation inom befolkningsgrupper och endast 15 procent mellan dem... Att det finns 'rena' raser är myt, sprungen ur det faktum att de flesta européer är vita, afrikaner från söder om Sahara är svarta, många asiater bruna, och några få egenskaper till kan hjälpa att avgöra mer exakt individers geografiska ursprung. Det existerar inte jämlik enhetlighet under huden. Genetiska skillnader bland befolkningar och raser, oavsett hur de definieras, är små eller triviala i jämförelse med de inom dem. En till myt... är att inter-ras hybrider är underlägsna och att rasblandning ska undvikas till varje pris. Graden av genetisk skillnad bland den mänskliga släktet är så liten att det är omöjligt att ras rasblandning är genetiskt farligt” (Cavalli-Sforza 1999).

I de flesta europeiska länder är 'ras' knappast använt i den offentliga diskussionen (av politiker, lärda, journalister m. fl.) idag - förutom av dem som definierar sig själva som rasister. I engelskspråkiga länder används 'ras', ibland med citationstecken men ofta utan, och ofta används det ganska oreflekterat. Enligt dessa författare syftar etnicitet på kulturella skillnader medan 'ras' syftar på antagna genetiska skillnader. De hävdar att det inte existerar genetiska skillnader som legitimerar definitionen av människor som tillhörande olika raser. Men, hävdar de, människor behandlas som om detta var fallet. I detta avseende blir 'ras' en social verklighet. Människor definieras, och definierar sig själva genom 'ras' och det är dessa processer som är föremål för social analys.

'Ras', menar sociologen Nora Räthzel (2002), används oftast för att tala om människor som definieras som svarta medan etnicitet används för alla andra minoriteter som definieras utifrån deras födelseursprung. Ett argument för detta är att inom en rasistisk diskurs så buntas alla svarta ihop som en grupp oavsett de olika kulturella bakgrunder som finns inom denna grupp, medan andra grupper diskrimineras på basis av en "annorlunda kultur". Märk

att i en sådan logik, vita människor positionerar sig själva som utgångspunkten för benämning och kategorisering av det som anses vara "olika" eller "annorlunda". Denna centrala position som vita intar behöver stöd av sociala, politiska och ekonomiska institutioner som privilegierar vithet (en ideologi som positionerar den vita kroppen som symbol för den universella människan) i t.ex. media, forskning, politik, kulturlivet m.m. Vissa forskare, som Robert Miles (1989), har varnat för att användandet av 'ras' som en analytiskt kategori reproducerar detsamma som det kritiserar.

Trots dessa olika angreppssätt skulle vilken respekterad forskare som helst hålla med om att antagandet om ett kausalt samband mellan fenotypiska egenskaper och personlighets egenskaper är ett uttryck för rasism och inte ett vetenskapligt påstående. Tyvärr så betyder inte detta att rasism, d.v.s. en naturalisering av sociala relationer som konstruerar grupper av människor som tillhörande olika raser inom en hierarkisk ordning, har försvunnit. Idag uttrycks sådana idéer genom begrepp som kultur, religion, etnicitet eller nationalitet som om de refererar till statiska, naturliga (i.e. genetiskt baserade) egenskaper.

Litteratur

- Balibar, É. & I.M. Wallerstein (2002), *Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Blomqvist, H. (2006), *Nation, ras och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen*. Stockholm: Carlsson.
- Cavalli-Sforza, L.L. (1999), 'A Panoramic Synthesis of My Research'. I *The International Balzan Foundation* www.balzan.it/cavalli/paper.htm
- de Gobineau, A. (1970), "Essay on the Inequality of the Human Races", i M. Biddiss (red.) *Gobineau: Selected Political Writings*. London: Cape.

- Gilman, S.L. (1985), *Difference and Pathology: Stereotypes of Sexuality, Race, and Madness*. Ithaca: Cornell University Press.
- Gilman, S.L. (1992), *Rasse, Sexualität und Seuche*. Hamburg: Rowohlt.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Hannaford, I. (1996), *Race. The History of an Idea in the West*. Washington: The Woodrow Wilson Center Press.
- Hübinette, T (2011), "Att överskrida ras. En introduktion till begreppet transrasialitet speglad genom transrasiala erfarenheter och fantasier", i *Kvinder, køn og forskning* (20) 3/4.
- Hübinette, T., H. Hörnfeldt, F. Farahani & R. León Rosales (red.) (2012), *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Jarlert, Anders (2006), *Judisk "ras" som äktenskapshinder i Sverige. Effekten av Nürnberglagarna i Svenska kyrkans statliga funktion som lysningsförrättare 1935-1945*. Malmö: Sekel.
- Lundström, C. (2007), *Svenska latinas. Ras, klass och kön i svenskhetens geografi*. Göteborg: Makadam.
- Lundström, C. (2014), *White migrations. Gender, whiteness and privilege in transnational migration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Malin, K. (1996), *The meaning of race. Race, history and culture in Western society*. London: Macmillan.
- Miles, R. (1989), *Racism*. London: Routledge.
- Montagu, A. (1972), *Statement on Race*. London. Oxford University Press.
- Räthzel, N. (2002), "Developments in Theories of Racism", i Evens Foundation (red.), *Racism in Europe. Causes, Manifestations, and Solutions*, New York: Berghahn Publishers.
- Verdandi (red.) (1955), *Bordssamtal i rasfrågan*. Stockholm: Bonnier.

Rasifiering

RASIFIERING ÄR ett begrepp som lyfter fram processen att inskriva föreställningar om "ras"/etnicitet/kultur på människors identiteter och sociala relationer, samt genom det skapa ojämlika symboliska och materiella villkor. Det görs genom utseendemässiga och kulturella skillnader för att skilja ut grupper av människor (romer, judar, svarta, muslimer, asiater, ursprungsbefolkning och invandrade) och därigenom skapa maktrelationer mellan ett "vi" och "dom andra".

Begreppet rasifiering introducerades i anglosaxiska länder som ett sätt att kritisera termer som "ras" och "rasrelationer". Det var en kritik mot "ras" som ett vetenskapligt grundat ord, eftersom dess användning förstods som en spegling av eliter och folks föreställningar om väsentliga skillnader mellan olika "raser". I denna kritik utvecklade samhällsvetenskapliga (sociologiska) forskare begrepp och teoretiska perspektiv som inte förstärkte idén om "ras" utan såg det som ett ord som speglade samhälleliga relationer som bättre kunde analyseras genom begreppen rasism och rasifiering. Ett ofta använt citat från den brittiska sociologen Robert Miles lyder: "[...] under vissa historiska omständigheter och under bestämda materiella villkor, tillskriver människor andra människor fenotypiska (utseendemässiga) kännetecken för att hålla isär, exkludera och dominera: genom att återskapa idén om "ras" skapar de en rasifierad andra samtidigt som de rasifierar sig själva" (Miles, 1993:44.).

I Sverige har användandet av rasifiering dels inspirerats av debatterna i Storbritannien och USA och dels framvuxit ur en kritik av debatten i Sverige som i hög grad utgick från etnicitet, speciellt andras etnicitet och etniska relationer. I Sverige har begreppet rasifiering försökt fånga hur fenotypiska och kulturella attribut användes i processer av exkludering och exploatering genom föreställningar om "ras" och etnicitet. I Sverige har begreppet introducerats, med inspiration från Robert Miles, av forskare så som idé- och lärdomshistorikern Bernt Skovdal, kulturgeografen Irene Molina och sociologerna Diana Mulinari och Anders Neergaard.

Under de senaste åren har användningen av begreppet ökat i Sverige, samtidigt som det följts av en ökad teoretisk variation och därmed kan få olika betydelser. Det gäller såväl inom forskningen som i en bredare samhällsdebatt. Precis som i Storbritannien och USA är det delvis en utveckling som hänger samman med en ökad användning av begreppet rasism för att fånga processer av ideologiska konstruktioner och materiella praktiker som genom föreställningar av "ras" (åter)skapar maktrelationer.

Även om Miles argumentation för rasifiering på många sätt kommit att utgöra grunden för den vetenskapliga diskussionen om begreppet bör det noteras att begreppet (tillsammans med derasifiering) kan återfinnas i Engelsk debatt från 1890-talet fram till 1930-talet. Även Frantz Fanon (1997) använde sig av begreppet, vilket Miles lyfter fram, men delvis i ett annat perspektiv. För Fanon var rasifiering starkt kopplat till kolonialismen och dess våld. Här blev rasifiering såväl ett sätt att fånga hur de koloniserade tog på sig den världsförståelse som kolonialmakten representerade; dels i en förtryckande form genom att internalisera de vitas bild av de svarta, men även i en frigörande form genom "*negritude*" rörelsen som vände på värderingen av svart (från ont till gott, från obildat till kreativt) och på vitt. Styrkan i Fanons förståelse av rasifiering är att den i högre grad fokuserar på detta direkta våld som den koloniala rasifieringen innebar såväl kroppsligt som psykiskt. Vidare lyfter Fanon även fram problemet i hur motståndet (motmakt) struktureras och på vissa sätt direkt speglar maktens uttryck (dvs

negritude som motstånd mot vit makt). Det har således funnits och finns betydande skillnader i hur rasifiering skall förstås och hur det skall teoretiseras.

Rasifiering har tillsammans med begreppet rasism utvecklat kritisk samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Betoningen på processer och relationer – vare sig det gäller på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden, media eller politik (för att nämna några av de områden som framgångsrikt studerats med begreppet) har ökat vår förståelse över hur maktrelationer skapas och utövas med hänvisning till föreställningar om ”ras”.

Litteratur

- Anthias, F., & Yuval-Davis, N. (1992), *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Antiracist Struggle*. London: Routledge.
- Barot, R., & Bird, J. (2001), Racialization: the genealogy and critique of a concept. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 601–618.
- Fanon, F. (1997), *Svart hud, vita maskar*. Göteborg: Daidalos.
- Fanon, F. (2007), *Jordens fördömda*. Stockholm: Leopard.
- Johansson, J. (2008), ”Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här.”: retorik och praktik i LO:s invandrarpolitik 1945-1981. Växjö: Växjö University Press.
- Miles, R. (1989), *Racism*. London: Routledge.
- Miles, R. (1993), *Racism after ”race relations”*. London: Routledge.
- Molina, I. (1997), *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala: Uppsala universitet. Kulturgeografiska institutionen, Avd. för social och ekonomisk geografi.

- Molina, I. (2005), Rasifiering: Ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige. I P. de los Reyes & M. Kamali (Red.), *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering* (Vol. SOU 2005:41). Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Mulinari, D., & Neergaard, A. (2004), *Den nya svenska arbetarklassen: rasifierade arbetares kamp inom facket*. Umeå: Boréa.
- Murji, K., & Solomos, J. (2005), *Racialization: studies in theory and practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Skovdahl, B. (1996), *Skeletten i garderoben. Om rasismens idéhistoriska rötter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

De som säger att det inte finns några
raser, det är bara såna som själva tillhör
de lägre stående raserna, svartskallar och
kommunister och sådant pack!

Rasism

BEGREPPET *RASISM* är ett mycket omdiskuterat begrepp. Fram till 1960-talet hade de flesta studierna definierat rasism som en ideologi eller doktrin. Efter 1960-talet fick begreppet ett större innebörd eftersom ideologier i sig inte kunde särskiljas från de handlingar (ras'diskriminering, rasistiskt våld) och attityder (rasistiska fördomar, stereotyper) som härleddes från denna världsåskådning (ideologi). En gemensam utgångspunkt för forskare är att rasism kan beskrivas som en uppsättning teorier, världsåskådningar, rörelser, processer, samhällssystem och handlingar som utgår från tron eller läran om att:

1. människosläktet kan delas in i olika raser, folkgrupper;
2. individens, gruppens eller samhällets ras- eller folkgrupp-tillhörighet utgör dess 'väsen';
3. dessa väsen bestämmer och förklarar skillnader i egenskaper, förmågor, begåvningar, färdigheter o s v mellan olika raser, folkgrupper eller individer;
4. utifrån dessa 'väsen' kan man identifiera 'över-' och 'underlägsna' folkgrupper, raser, och individer samt rangordna människosläktet från högre till lägre; och
5. att människor därefter kan behandlas därefter med hänvisning till dessa 'väsen'.

Dessa kriterier definierar den ideologiska nivån av rasism, som är nödvändig för att legitimera handlingar och sociala processer. Samhällsforskaren Philomena Essed (1991) menar att rasism måste förstås som ideologi, struktur och process. Detta är i sin tur relaterad till de sociala ojämlikheter som grundas på de biologiska eller kulturella faktorer som attribueras åt de som ses eller anses vara "annorlunda".

Rasism, menar Essed "är en 'process' eftersom strukturer och ideologier inte kan existera utanför vardagliga handlingar genom vilka dessa är konstruerade och konfirmerade.". Diskursanalytikern Teun van Dijk (1993) tar en annan, men liknande utgångspunkt. Han menar att rasism är ett av de sociala system av ojämlikheter (ett annat är kön relationer eller klass) som genom olika "berättelser" (diskurser) om "ras", kultur, religion, men också de handlingar (diskriminering) som legitimeras av dessa berättelser, upprätthåller en grupps privilegierade ställning över en annan.

Rasismens anpassning

Rasism tar olika skepnader och uttryck i olika samhälle och under olika tider. Idéhistorikern Michael Azar (2001) menar att när den strikt biologiska formen av rasism förlorade sin vetenskapliga och politiska legitimitet – efter t ex kolonialismen, nazismen och apartheid – återopades eller uppstod andra former av rasism som istället återopade andra typer av skillnader. Flera studier har visat att begrepp som "ethnicitet", "kultur", "civilisation", "nation" eller "folkslag" har ersatt rasbegreppets biologiska aspekter – samtidigt som de bevarat dess särskiljande, totaliserande och diskriminerande aspekter.

Vi påstås inte längre vara fångar i våra kroppar utan i våra kulturer och ethniciteter. Där biologin tidigare framstod som en livstidsdom framstår nu, betonar t.ex. den postkoloniala tänkaren och forskaren Homi K. Bhabha (1994), kulturen som någonting isolerat och oföränderligt: det går inte att byta kultur och varje försök till rörelse mellan kulturer förmodas leda till "kulturkrockar" eller "etniska

motsättningar”. Intressant är även denna nya form av rasism besatt av människans yttre – hudfärgen, ögonfärgen, ansiktsformen, eller t.o.m. klädstilen, fungerar även här som omedelbara indikatorer på en människas identitet.

Azar menar att de nya formerna av rasism opererar under en sorts täckmantel: det har att göra med ”berättelser” (diskurser) som ofta uttryckligen motsätter sig både den biologiska rasismen och de klassiska utrotningsprojekten, samtidigt som den implicit förespråkar diskriminering och särskiljande praktiker (”vi måste respektera gränserna mellan skilda kulturer och se till att varje etnisk grupp gör det som den är bäst på och lever där den i grunden hör hemma”).

Olika studier har visat att de nya formerna av rasism inte med nödvändighet är institutionaliserade politiskt à la apartheid-systemet – de uttrycker sig istället i vardagen i form av misstänklighööranden och utpekanden, diskriminering på arbetsplatser, våldsutbrott mot enskilda och i form av återkommande övergrepp mot representanter för minoritetsgrupper.

Den här formen av rasism nöjer sig ofta med att kräva att ”de andra” håller sig på sin plats, att de antingen fullkomligt ”anpassar sig till våra normer” eller ”inte beblendar sig alls med vår kultur”, och/eller att de som redan är inne (”invandrarna”) snarast körs ut.

Rasismens gränsdragningar

I grunden utmärks rasismen sålunda av att *den förutsätter, efter-söker och nitiskt försöker identifiera skillnader mellan kollektiv* – om de så påstås vara biologiska, etniska, kulturella, religiösa eller rentav könsrässiga – i syfte att bevara eller upprätta gränser som favoriserar de människor som befinner sig på gränsens insida och utesluter och/eller diskriminerar de som befinner sig på dess utsida. Det handlar t ex om att slå vakt om skilda typer av värden och privilegier gentemot grupper som påstås hota dessa (från ”de stäl våra jobb”, via ”de undergräver vår kulturella identitet” till ”de stäl våra kvinnor”), och om att förklara oro och missnöje i det egna sam-

hället genom att projicera dem på en *syndabock*. ”Om inte juden fanns”, skriver filosofen och aktivisten Jean Paul Sartre, ”så skulle antisemiten uppfinna honom.”

En avgörande insikt är att de ”identitetsmarkörer” som uppfinns, anpassas efter de specifika krav som fordras för att hålla de utpekade *andra* på avstånd. I det ögonblick t ex en s k ”invandrare” i realiteten har uppfyllt de krav som krävs för att han eller hon skall kunna få passera gränsen och därmed undslippa diskrimineringen omformuleras plötsligt kraven. Ur ett ideologikritiskt perspektiv, framhäver den franska filosofen Étienne Balibar (1995), är rasismen sålunda en diskursiv praktik som döljer klassintressen, sociala privilegium och politisk makt. Rasismens dragningskraft består dessutom i att den erbjuder människorna på insidan av gränsen en identitetsgemenskap och en positiv spegelbild (de är medlemmar av en högtstående kultur, de är representanter för en värdefull civilisation som hotas av onda raser/kulturer/civilisationer, etc.), samtidigt som deras verkliga politiska motiv döljs bakom en förment ”rationell”, ”god” eller ”vetenskaplig” argumentation.

Det är också därför den är svår att bekämpa. De som privilegieras i denna ”berättelse” (diskurs) - som genomsyrar ett samhälle genom att belägra dess massmedia, utbildningssystem, institutioner och språk - uppfattar sällan sig själva som de som upprätthåller samhällets strukturella diskriminering och rasism, utan som företrädare för en naturlig och legitim ordning som måste skyddas från *de andra*.

Varje reflektion kring rasismen som fenomen måste följaktligen också mynna ut i en självreflektion: inom ramen för vilken diskurs och i enlighet med vilka politiska intressen agerar *jag* (och de som jag tror mig vara ”vi” med) i världen?

Biologisk rasism: en kort historik

Den biologiska rasismens klassiska form – distinkta biologiska skillnader mellan raser, indelning i rashierarkier och rätten till exploatering – hade i första hand sin upprinnelse i den europeis-

ka tankevärlden. Det fanns t ex ett intimt samband mellan den europeiska expansionen runtom i världen i slutet av 1400-talet och rastänkandets framväxt. Kolonialism och rasism, framhäver t ex Edward Said (1995), gick hand i hand: den egna rasen formulerades som överlägsen alla andra raser och gav sig därmed rätten – ja, till och med skyldigheten – att förslava och utrota s k lägre stående raser. Så här skrev till exempel 1873 den brittiske antropologen Winwood Reade om möjligheten av att afrikanerna skulle utrotas genom koloniseringen av Afrika: "Ett sådant resultat måste vi lära oss att betrakta med fattning. Det är exempel på den naturens välgörande lag, som säger att de svaga måste förintas av de starka".

Det är viktigt att betona att denna rasism ofta formulerades som ett slags framstegsideologi. Utrotningen och förslavandet är viktiga för "mänsklighetens" framtid, de utgör exempel på naturens egen "välgörande lag" och resulterar i förbättrade mänskliga arvsanlag, etc. Därför blev det också nödvändigt att hierarkins gränser mellan raserna framställdes som vattentäta – avståndet till de andra raserna måste vara absolut om slaveri och utrotning skall kunna legitimeras. Som Frantz Fanon (1997) förklarade utgjorde *dehumaniseringen* en central aspekt av rasismen. När nazisterna på 1930- och 40-talen börjar tala om judar som "rättor" har detta begrepp redan varit i bruk i kolonierna sedan länge, inte minst i de franska kolonierna i Nordafrika. Det är också av historisk betydelse att tyskarna utrotade hererofolket i Sydvästra Afrika under Hitlers barndom: den rasism som var i omlopp under kolonialismen och som då uppfattades som självklar i europeiska kretsar utgjorde en viktig förutsättning för nazismens ariska rasfantasier och utrotningsprojekt. Den koloniala rasismen institutionaliserades som bekant också i apartheids Sydafrika.

En viktig del av förklaringen till den europeiska biologiska rasismens stora utbredning och inflytande ligger i att den formulerades av de två kunskapsbärande institutioner som hade störst auktoritet i Europa: religionen och vetenskapen. Den religiösa rasismen grundlades i föreställningar om att människorna hade skilda stamfäder. Noas söner, Sem, Ham och Jafet, antogs

vara anfäder till skilda raser – semiterna, jafetiterna (i första hand européerna) och hamiterna (afrikanerna, den av Noa fördömda Hams ättlingar). Det spanska väldet ställde i samma anda frågan om indianer, vars anfäder tycktes saknades bland Noas barn, verkligen var människor av samma slag som de vita européerna, om de alls härstammade från Adam och hade *mänskliga* själar. Dessa tolkningar av kristendomen gav tyngd åt idén om skarpa gränser mellan mänskliga raser.

Den vetenskapliga rasismen fordrade ingen sanktionering från ovan (Gud): det var i själva de mänskliga kropparna, av olika raser, som sanningen om människans själsegenskaper stod att finna. Redan Aristoteles hade visserligen talat om att vissa människor av *naturen* stod lägre än andra och därför kunde hållas som slavar, men aldrig klargjort detta i strikt biologiska termer. Biologiseringen tar fart på allvar under 1800-talet. "Allt beror på rasen", som den skotske anatomen Robert Knox uttryckte saken på 1850-talet. Man gjorde mätningar och iakttagelser, upprättade rasbiologiska institut i hela Europa (inklusive Sverige som upprättade ett institut i Uppsala på 1920-talet), utvecklade rashygieniska praktiker i syfte att förbättra "folkbeskaffenheten" och undvika ras- och blodblandning, samt upprättade skilda former av rashierarkier (där den vita rasen genomgående placerades högst upp).

Detta förment naturvetenskapliga grundläggande av rasismen spred sig senare till en mängd andra vetenskapliga discipliner som tog till sig föreställningarna som självklara sanningar. Rasismen spred sig som en löpeld inom hela den kulturella reflektionen kring Europas plats i världen och återspeglades även i litteratur och filosofi. Centrala namn inom rastänkandets tidiga vetenskapshistoria var t ex Johann Friedrich Blumenbach (1752-1840), Arthur de Gobineau (1816-1882), Francis Galton (1822-1911) och George Vacher de Lapouge (1854-1936). Även Charles Darwin (1809-82) och Herbert Spencer (1820-1903) var betydelsefulla för rasismens biologisering och spridning, eftersom deras läror innehöll element som passade tidens politiska intressen: läran om evolutionen, det naturliga urvalet och *the survival of the fittest*, användes för att gestalta den vita rasen kamp för överlevnad och nödvändigheten i de svagare rasernas utdöende.

Litteratur

- Azar, M. (2001), *Frihet, jämlikhet, brodermord. Kolonialism och revolution hos Albert Camus och Frantz Fanon*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- hooks, b. (1995), *Killing rage. Ending racism*. New York: H. Holt and Co.
- Balibar, É. & I.M. Wallerstein (2002), *Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Berg, M. (2004), *Förlåta men inte glömma. Röster om rasism, nationalism och det mångkulturella samhället i Namibia*. Och i Sverige. Stockholm: Carlsson.
- Bhabha, H.K. (1994), *The location of culture*. London: Routledge
- Césaire, A. (2000), *Discourse on colonialism*. New York: Monthly Review Press.
- Essed, P. (1991), *Understanding Everyday Racism*. London: Sage.
- Fanon, F. (1997), *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- Fredrickson, G.M. (2003), *Rasism: En historisk översikt*. Lund: Historiska media.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Groglopo, A. (2006). *Hälsa vård och strukturell diskriminering*. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Stockholm: Fritzes.
- Goldberg, D.T. (red.) (1990), *Anatomy of racism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Goldberg, D.T. (1993), *Racist culture. Philosophy and the politics of meaning*. Oxford: Blackwell.
- Goldberg, D.T. (1993), *The threat of race. Reflections on racial neoliberalism*. Malden: Wiley-Blackwell.

- Hansson, H. (1994), *Alkemi, romantik och rasvetenskap*. Nora: Nya Doxa.
- Hübinette, T., H. Hörnfeldt, F. Farahani & R. León Rosales (red.) (2012), *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Jones, N. (red.) (2014), *Bryt upp! Om etik och rasism*. Lund: BTJ förlag.
- Kamali, M. (2008), *Racial discrimination. Institutional patterns and politics*. Hoboken: Taylor & Francis.
- Kramár, L. (2000), *Rasismens ideologer. Från Gobineau till Hitler*. Stockholm: Norstedts.
- Lindqvist, S. (1993), "Utrota varenda jävel". Stockholm: Bonnier.
- Manga, Edda (2005), *Vad är rasism?*. Stockholm: Natur och kultur.
- Mohtadi, L. & D. Mavi (red.) (2014), *Rasismen i Sverige. Nyckel-texter 2010-2014*. Stockholm : Natur och kultur.
- Polite, O. (2007), "White like me". *Utvalda texter om rasism 1992–2007*. Stockholm: Danger Bay Press.
- Priftis, M. (2012), *Främling, vad följer du för mig? En bok om rasism*. Stockholm: Leopard Förlag.
- de los Reyes, P. & M. Kamali (red.) (2005), *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Said, E.W. (1995), *Kultur och imperialism*. Stockholm: Ordfront
- Sartre, J.-P. (1948), *Tänkar i judefrågan*. Stockholm: Bonnier.
- Skovdahl, B. (1996), *Skeletten i garderoben. Om rasismens idéhistoriska rötter*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Taguieff, P.-A. (1988), *La couleur et le sang, doctrines racistes à la française*. Paris: Mille et une nuits
- van Dijk, T. (1993), *Elite Discourse and Racism*. London: Sage.
- Wodak, R. & T. van Dijk (2000), *Racism at the Top: Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt: Drava.
- Zaremba, M. (1999), *De rena och de andra. Om tvångssteriliseringar, rashygien och arvsynd*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Stereotyper

BEGREPPET *STEREOTYP* formulerades av socialpsykologen Walter Lippman i början av 1920- talet. Han beskrev det som "den bild (av världen) som människan har i huvudet". Som bild är den låst och oföränderlig. På så sätt förenklar och reducerar den omvärlden till enkla karakteristika som representeras som fixerade av "naturen". En annan ledande socialpsykolog Gordon Allport beskriver "stereotyp" som en överdriven övertygelse associerad med en kategori. Dess funktion är att rättfärdiga (förklara den rationalistiskt) vår agerande i relation till den kategorin. En stereotyp är således en förenklad och allmänt omfattad mental föreställning (en inre representation av omvärlden).

Professorn i filmvetenskap Richard Dyer (1977) gör en viktig distinktion mellan typer och stereotyper. Han menar att typer hjälper oss att uppfatta och förstå omvärlden. Vi kan förstå den genom att referera individuella objekt, folk och händelser till det klassifikationssystem som finns i den kultur vi lever i. På så sätt kan vi t.ex. tolka ett visst objekt som en stol, även om vi inte tidigare har sett en sådan stolmodell. Dyer menar vidare att vi "vet" något om en person genom att tänka på den roll som denna person "spelar" i den sociala kontexten genom de kategorier som finns i samhället, t.ex. klass, genus, etnicitet, nationalitet. Typer är sålunda en förgrundad uppfattning om vår omvärld och om oss själva, och som är öppen för variation.

Stereotyper däremot behåller några få enkla, allmänt ihåggkomna

och vida erkända karakteristiska om en person eller en grupp. Den reducerar, simplifierar och överdriver personer eller grupper till en enkel, fixerad bild. Stereotyper, menar sociologen Stuart Hall (1997), reducerar, essentialiserar, naturaliserar och fixerar "differens". De förhindrar ett annat tänkande (variation) om ett begrepp eller en kategori. Detta betyder att stereotyper konstruerar de enkla sociala kategorier - det "normala" och det "avvikande", vad som "tillhör" och inte gör det, vem som är "Vi" och vem som är "dem" och framför allt vem som är "de andra" och vem som är "oss själva" - som något naturligt och därför något man tar för givet.

Sådana konstruktioner sker inte av sig själva, utan grundas när det finns en grov maktobalans mellan de grupper som formar samhället. På så sätt kommer samhället att präglas av ett "Vi" som betyder "normal" och "tillhör", medan "de andra" som är "avvikande" inte kan "tillhöra" detta hem(land) som är "vårt". Stereotyper inbegriper en rad ambivalenser. Den svenska sociologen Håkan Thörn *m.fl.* (1999) beskriver det så här: "Den andre [kan vara] en bärare av det 'onormala', det socialt tabubelagda, men också ett objekt för fantasi och fascination". Sådana föreställningar formar fixerade bilder i olika dimensioner som interagerar med varandra, t.ex. avståndstagande men beundransvärt, oacceptabel men förunderligt.

Stereotyper kan, generellt sett, sägas vara den föreställningsmässiga delen av fördomar. Sålunda kan de förstärka fördomarna eller vara en enkel grund för en negativ särbehandling, alltså diskriminering.

Litteratur

- Allport, G. (1954), *The Nature of Prejudice*. Massachusetts: Perseus Books.
- Andén-Papadopoulos, K. (1996), *Veckopressreklam i Sverige 1990 och 1995. Maskulinitet, femininitet och etnicitet*. Stockholm: Konsumentverket.

- Berg, M. (1998), *Hudud. En essä om populärorientalismens bruksvärde och världsbild*. Stockholm: Carlsson.
- Berglund, S. & K. Ljuslinder (1999), *Humor som samhällsmoral. Svenskar och invandrare på den svenska TV-humorns arena*. Lund: Studentlitteratur.
- Bhabha, H. (1986) "The Other question", i F. Barker (red.), *Literature, Politics and Theory*. London: Methuen.
- Brune, Y. (1990), *Flyktingfrågorna i pressen 1985-1988*. Stockholm: Delegationen för invandrarforskning.
- Brune, Y. (red.) (2001), *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- Brune, Y. (2004), *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Camauër, L. & S.A. Nohrstedt (red.) (2006), *Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Stockholm: Fritze.
- Catomeris, C. (2004), *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Cortese, A.J.P. (1999), *Provocateur: Images of Women and Minorities in Advertising*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Dyer, R. (red.) (1977), *Gays and Film*. London: British Film Institute.
- Dyer, R. (1993), *The matter of Images. Essays on Representations*. London: Routledge.
- Eide, E., R. Kunelius, O. Hahn & R. Schroeder (2007), *Reading the Mohammed Cartoons Controversy. An International Analysis of Press Discourses on Free Speech and political spin*. Freiburg: Projekt Verlag.
- Eriksson, C., M. Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

- Ewen, E. & S. Ewen (2006), *Typcasting. On the Arts and Sciences of Human Inequality*. New York: Seven Stories Press.
- Grinnell, K. (2004), *Att sälja världen. Omvärldsbilder i svensk utlandsturism*. Göteborgs universitet: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori.
- Gustafsson, T. (2007), *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*. Lund: Sekel bokförlag.
- Hall, S. (1997) "The spectacle of the 'other'" i S. Hall (red.), *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hilton, P.R. (2003), *Stereotyper, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Hirdman, A. (1996), *TV-reklam i Sverige 1990 och 1995. Maskulinitet, femininitet och etnicitet*. Stockholm: Konsumentverket.
- Hultén, G. (2006), *Främmande sidor. Främlingskap och nationell gemenskap i fyra svenska dagstidningar efter 1945*. Stockholms universitet: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Hübinette, T. & C. Tigervall (2011), "Japanese, Japanese, Japanese...". Representations of East Asians in contemporary Swedish visual culture", i E. Eide & K. Nikunen (red.), *Media in motion. Cultural complexity and migration in the Nordic region*. Farnham: Ashgate.
- Jonsson, Rickard (2008), "Att skapa invandrarkillar. Maskulina stereotyper i en högstadieskola i Stockholm", i H. Forsell (red.), *Den kalla och varma staden. Migration och stadsförändringar i Stockholm efter 1970*. Stockholm: Stockholmia.
- Lee, R.G. (1999), *Oriental. Asian Americans in Popular Culture*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lippmann, W. (1922), *Public Opinion*. New York: Harcourt Brace.

- Lundstedt, A. (2005), *Vit governmentaltet. 'Invandrarkvinnor' och textilhantverk - en diskursanalys*. Göteborgs universitet: Etnologiska institutionen.
- Nakamura, L. (2008), *Cyberspaces. Race, Ethnicity, and Identity on the Internet*. New York: Routledge.
- Pickering, M. (2001), *Stereotyping. The Politics of Representation*. New York: Palgrave.
- Pripp, O. & M. Öhlander (2008), *Antirasismens gränser och fallet Nogger Black. Om bruket av rasismbegrepp i Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Roosvall, A. (2005), *Utrikespolitikens antropologi. Nationalitet, etnicitet och kön i svenska tidningar*. Stockholms universitet: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Shohat, E. & R. Stam (1994), *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the Media*. London: Routledge.
- Tigervall, C. (2005), *Folkhemsk film: Med 'invandraren' i rollen som den sympatiske Andre*. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Valley, C. (2000), *Breaking Stereotypes: Perspectives of Selected Black and Asian Leaders*. London: Minerva Press.
- Wright, R. (1998), *The Visible Wall: Jews and Other Ethnic Outsiders in Swedish Film*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Stigmatisering

I DET antika Grekland betecknade begreppet stigma (ursprungligt betydelse på grekiska: märke eller sticksår) ett kroppsligt tecken, som skars eller brändes in för att varna allmänheten för stigmates bärare på offentliga platser. Stigmatiseringen var således både ett varningsmärke för allmänheten och ett straff – alla stigmatiserade var socialt marginaliserade, kriminella eller förrädare. Det fanns därför en intim koppling mellan det kroppsliga märket och individens moraliska och kulturella status.

Den mest refererade definitionen finns i den klassiska studie *Stigma. Den avvikandes roll och identitet* av socialpsykologen Erving Goffman. Där definierar han stigma som ett attribut som är djupt misskrediterande för en individ och tenderar att reducera henne till att vara det som symboliserar. Enligt Goffman finns det tre olika typer av stigma:

1. Kroppsliga stigman som t.ex. ett fysiskt handikapp
2. Karaktärsstigman som t.ex. missbruk.
3. Gruppstigman som inkluderar religion, etnicitet, klass och kön.

Ett stigma kan vara både synligt och osynligt. Ett synligt stigma kan vara t.ex. fysiska handikapp eller hudfärg. Eftersom stigmat inte går att dölja måste individen lära sig att leva med sitt stigma och konfronteras med olika fördomar varje dag i olika situationer (vad Goffman kallar för misskrediterade situationer). Ett osynligt stigma

däremot går att dölja och individen behöver inte konfronteras med det i vardaglig interaktion men situationer där den stigmatiserade identiteten blir "avslöjad" kan vara desto mer plågsam (Goffman benämner dessa situationer för misskreditabla).

Goffmans analys av stigmatisering har fått kritik för dess fokusering på de socialpsykologiska dimensionerna och individers upplevelser av stigma. Enligt psykiatrikern Bruce Link och sociologen Jo Phelan (2001) måste begreppet utöver detta relateras till sociala strukturer och maktförhållanden. Stigmatisering sker alltid under ojämlika maktförhållanden och kan ha stora konsekvenser för stigmatiserades möjligheter i samhället. Link och Phelan menar att stigmatiseringsprocessen inbegriper fyra komponenter. *För det första* ett urskiljande av skillnader t.ex. svart – vit, blind – seende, osv. Skillnaderna tenderar att vara grovt förenklade och bortser från att det finns stora variationer inom en föreställd grupp, t.ex. svarta. *För det andra* associeras dessa skillnader till något negativt där den ena polen får utgöra det normala och den andra ses som avvikande. T.ex. kan svenskar skapas som ena polen och invandrare som den andra. Svenskar associeras i detta fall till hederlighet och invandrare till ohederliga. *För det tredje* skapas ett "vi" och "dom" där "vi" utgör normaliteten och "dom" är de avvikande. *Slutligen* menar Link och Phelan att de som blir stigmatiserade och kommer att betraktas som "dom" har en låg status i samhället och löper stor risk att diskrimineras när de söker arbete, sjukvård, utbildning och/eller bostad. Att vara stigmatiserad ger ofta sämre livschanser och mindre makt över sitt liv.

I en svensk kontext har Ove Sernhede (2002) pekat på betydelsen av begreppet territoriell stigmatisering. Det innebär att ett helt område kan bli stigmatiserat så att de som bor där ses som misslyckade, utslagna eller andra klassens medborgare. Detta gäller i huvudsak områden där det finns en hög andel av "invandrare" som t.ex. Hammarkullen eller Rinkeby. Sernhede menar att den territoriella stigmatiseringen både leder till en diskriminering av de människor som bor där och skapar motsättningar inom området bland annat för att dessa områden ofta har mycket knappa

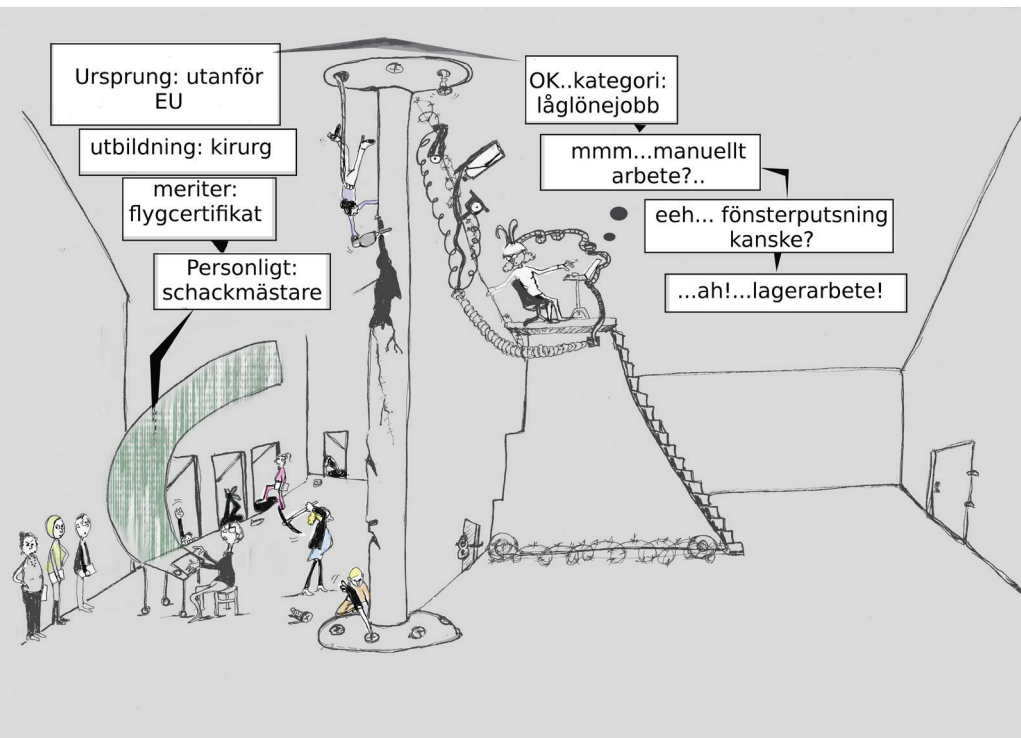
resurser. Men det kan också leda till ett behov av att försvara ”sin stadsdel” och framförallt bland unga har det skett en utveckling av en förortsidentitet som ses som positiv.

Ytterst handlar stigmatisering om kollektivt identitetsskapande genom uppdelningen av vad som anses normalt – onormalt, acceptabelt – oacceptabelt etc. Genom stigmat möjliggörs symboliska gränser i samhället som talar om vad/vilka som hör till och vad/vilka som faller utanför – ett skapande av ”oss” och ”de andra”. Sociologen Zygmunt Bauman menar att främlingar ofta stigmatiseras som ”de andra” – de som inte är som ”vi”. Stigmat fungerar i detta fall enligt Bauman att markera ett utanförskap som är svårt att överkomma. Här finns en koppling till stigmates ursprungliga betydelse, nämligen som ett märke som markerar individens kulturella och moraliska status som lägre stående. Att vara eller bli betraktad som ”den andre” blir ett slags brännmärke som kan påverka individens möjligheter att fullständigt ta del av samhällets resurser, t.ex. arbete, bostad, utbildning, vård etc.

Litteratur

- Avrahami, D. (2007), *”Vi dansar inte på bordet”. Lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: Stigmatisering och stolthet*. Ramlösa: Pickabook.
- Bauman, Z. (1991), *Modernity and Ambivalence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Blommaert, J., S. Leppanen, P. Pahta & T. Raisanen (red.) (2012), *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dreby, J. (2015), *Everyday illegal. When policies undermine immigrant families*. Oakland: University of California Press.
- Goffman, E. (1971), *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

- Lamont, M. & N. Mizrachi (red.) (2013), *Responses to stigmatization in comparative perspective*. Abingdon: Routledge.
- Liamputtong, P. (2013), *Stigma, Discrimination and Living with HIV/AIDS*. Dordrecht: Springer.
- Link, B. & J. Phelan (2001) "Conceptualizing Stigma" i *Annual Reviews of Sociology* 27.
- Locke, B. (2012), *Racial stigma on the Hollywood screen. The Orientalist buddy film*. New York: Palgrave Macmillan.
- McEachrane, M. & L. Faye (red.) (2001), *Sverige och de Andra. Postkoloniala perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Sernhede, O. (2002), "AlieNation is my nation". *Hiphop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Wacquant, L. (2008), *Urban outcasts. A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity.

Strukturell rasism

STRUKTURELL/INSTITUTIONELL RASISM är aktiva och oftast osynliga handlingsmönster och processer som gynnar individer och grupper från majoritetssamhället och samtidigt utgör hinder för minoritets- och immigrantgruppernas deltagande i samhällslivet.

Institutionell rasism uppkommer när regler, normer och vedertagna handlingsmönster (praxis) hos samhällsinstitutioner, som t.ex. skolan och universiteten, innebär en begränsning - och också ett hinder - för vissa etniska minoriteter och invandrargrupper att uppnå lika möjligheter som resten av samhället. *Strukturell rasism* uppstår när samhällsstrukturer, t.ex. rättssystemet, utbildningssystemet etc., och det politiska systemet exkluderar etniska minoriteter och/eller immigrantgrupper från att delta i samhällslivet på samma villkor som övriga medborgare. Trots att den generella definitionen av rasism är teorin om en hierarki, enligt vilken en "ras" är överlägsen andra "raser", har rasismbegreppet olika nivåer. Professorn i filosofi Étienne Balibar (1991) säger att det inte finns bara en sorts rasism, utan många former av rasism. Man använder sig av olika termer för att fånga in rasismens olika nivåer och yttringar, som t.ex.: 'vardagsrasism', 'kulturell rasism', 'institutionell rasism' och 'strukturell rasism'.

En sammanfattande definition av rasism och av strukturell/institutionell rasism presenteras i *The Penguin Dictionary of Sociology* (1994). Den indelar rasismen i två kategorier: (1) synlig och individuell rasism, som består i individuella handlin-

gar mot underordnade grupper och individer, och (2) dold och institutionell rasism, som utövas genom strukturella relationer mellan överordnade och underordnade grupper i ett samhälle. Medan den individuella rasismen består av individuella handlingar med bestämda avsikter, är den institutionella rasismen, på ett mer omedvetet plan, resultatet av – men också en vardaglig process av – ett system av ojämlika relationer mellan olika etniska grupper. Man bör dock tillägga att strukturell/institutionell rasism inte alltid är omedveten; den kan vara både avsiktligt och oavsiktligt utövad. Det bör också påpekas att termen individuell rasism, som forskaren Philomena Essed (2002) säger, motsäger sig själv eftersom rasism är ett uttryck för och aktivering av grupp-makt.

Gränsen mellan strukturell och institutionell rasism är något flytande och därför i den akademiska debatten väljer man oftast båda begreppen för att fånga in alla faktorer som utgör hinder och begränsningar för minoritets- och invandrargruppernas aktiva och jämlika deltagande i samhällslivet. Den strukturella/institutionella rasismen existerar i skilda sfärer av dagens samhälle. Ett exempel är svenska medias rapportering av brott begångna av personer med icke västerländsk bakgrund. Brott i allmänhet och sexual- och våldsbrott antas vara betingade av dessa brottslingars kulturella bakgrund. Detta synsätt är institutionaliserat bland annat i massmedia (Ylva Brune, 1998), inom polisen (Peter Nobel, 1988), socialtjänsten och rättsväsendet (Masoud Kamali, 1997) och förstärks av strukturella faktorer i det politiska systemet, lagarna och utbildningssystemet. Rötterna till detta går att hitta bl.a. i institutionaliseringen av "Orienterna" som "de andra". Exempelvis, framställs och betraktas personer från Mellanöstern, som irrationella, patriarkala och våldsbenägna. Med andra ord, deras värderingar antas vara raka motsatsen till "våra" värderingar.

Forskningen har visat att även inom universitetsvärlden gör sig den strukturella/institutionella rasismen gällande, såväl genom antagningssystemet som inom forskningen och rekryteringen till universitetstjänster. Några grupper är starkt underrepresenterade vid svenska universitet och högskolor, både bland de studerande

och bland de anställda. Den strukturella/institutionella rasismen kan dessutom påverka individernas uppfattning och tankestrukturer. Majoriteten indoktrineras omedvetet, till att se sig själv som "den bättre folkgruppen". Detta sker bl.a. genom massmedia och utbildningssystemet och påverkar även minoriteternas bild av sig själva och av majoriteten. Den institutionella underlägsenhet som strukturellt påtvingas minoriteterna och som tar sig uttryck bl.a. i högre arbetslöshet och segregation, gör att minoritetsgrupperna vänjer sig vid att vara mindre värda än majoriteten.

Sociologerna Michael Omi och Howard Winant (1986) menar att rasistiska kategorier och själva innebörden av ras tar sig konkreta uttryck genom specifika sociala relationer och historiska sammanhang. Exempelvis kan behovet av att skapa en nation och en nationell identitet utgöra ett sådant historiskt sammanhang som skapar rasism. Genom utestängning och ondefiniering av andra etniska eller religiösa grupper blir rasismen med tiden en del av sociala institutioner och samhällsstrukturen. Rasismen påverkar således olika aspekter av samhällslivet, t.ex. sysselsättning, utbildning, rättsskipningen i civil- och brottsmål, äktenskap och andra former av samlevnad. I ett samhälle med strukturell/institutionell rasism kan demokratiska spelregler som t.ex. majoritetsstyre motarbeta minoriteterna och bevara majoritetens dominans. Därför måste den strukturella/institutionella rasismen, som är en seglivad företeelse, uppmärksammas debatteras och bekämpas genom insatser inom och utanför de etablerade institutionerna.

Litteratur

- Balibar E. & I. Wallerstein (1991), *Race, Nation, Class: Ambiguous identities*. London: Verso.
- Burns, T.R. (red.) (2007), *Makt, kultur och kontroll över invandrades livsvillkor. Multidimensionella perspektiv på strukturell diskriminering i Sverige*. Uppsala universitet: Sociologiska institutionen.

- Cahmore, E. & J. Jennings (red.) (2001), *Racism: Essential Readings*. London: Sage.
- Camauër, L. S.A. Nohrstedt (red.) (2006), *Mediernas vi och dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Stockholm: Fritze.
- Eneström, P. (2005), *Har vi råd med människor? Om strukturell diskriminering i några bostadsområden i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Stockholm: Hyresgästföreningen.
- Essed, P. & D.T. Goldberg (red.) (2002), *Race Critical Theories*. Oxford: Blackwell.
- Eze, C. E. (1997), *Race and the Enlightenment: A Reader*. Malden: Blackwell.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlstedt, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Groglopo, A. & Ahlberg, B. (2006), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Stockholm: Fritzes.
- Haas, M. (1993), *Institutional Racism: The case of Hawai'i*. London: Praeger.
- Hertzberg, F. & M. Dahlstedt (red.) (2005), *Demokrati på svenska? Om strukturell diskriminering och politiskt deltagande*. Stockholm: Fritze.
- Kamali, M. (red.) (2006), *Den segregrande integrationen. Om social sammanhållning och dess hinder*. Stockholm: Fritze.
- Knowles L. L. & K. Prewitt (red.) (1969), *Institutional Racism in America*. New York: Prentice Hall.
- Lappalainen, Paul (2005), *Det blågula glashuset. Strukturell diskriminering i Sverige*. Stockholm: Fritze.
- Neergaard, A. (red.) (2006), *På tröskeln till lönearbete. Diskriminering, exkludering och underordning av personer med utländsk bakgrund*. Stockholm: Fritze.

- Omi M. & H. Winant (1986), *Racial Formation in the United States*. New York: Routledge.
- Penketh, L. (2000), *Tackling Institutional Racism*. Bristol: The Policy Press.
- Pred A. (2000), *Even in Sweden*. Berkeley: University of California Press.
- de los Reyes, P. (red.) (2006), *Arbetslivets (o)synliga murar*. Stockholm: Fritze.
- de los Reyes, P. (2007), *Att segla i motvind. En kvalitativ undersökning om strukturell diskriminering och vardagsrasism inom universitetsvärlden*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P. (2008), *Strukturell diskriminering i arbetslivet - vad vet vi idag?*. Stockholm: Landsorganisationen i Sverige.
- de los Reyes, P. & M. Kamali (red.) (2005), *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritze.
- Svanberg I. & M. Tydén (1999), *I nationalismens bakvatten*. Lund: Studentlitteratur.

Vardagsrasism

VARDAGSRASISM ÄR beteckningen på alldagliga situationer som omvandlas till rasistiska situationer. Vardagsrasism är alltså situationer som karakteriseras av att människor reagerar mot andra människor som om dessa vore mindervärdiga på grund av "ras-, kulturell- eller etnisk tillhörighet". Det systematiska inslaget i vardagsrasismen är centralt: det handlar om rasism som reproduceras i familjära och vardagliga rutiner på ett för aktörerna förgivet taget sätt. Den produceras och bekräftas genom språk och beteende; på personalmöten, i vardagliga konversationer, jobbintervjuer, filmer, skolböcker, nyhetsrapporter, politisk propaganda, parlamentarisk debatt, akademiska artiklar och i många andra uttalanden. Vardagsrasism utförs av "vanliga människor" liksom av eliten.

Vardagsrasism som begrepp kom under senare delen av 90-talet. I mitten av 90-talet kunde man höra termer som "*finrumms-rasism*", "*dold rasism*", "*garderoobs-rasism*". Dessa termer har använts för att namnge rasismen hos människor som *aldrig* skulle kalla sig själva för rasister. En orsak till detta är att rasismen i Sverige ofta förläggs till "andra platser", utanför Sverige (som t.ex. Tyskland, Sydafrika, eller USA) och/eller ses som ett beteende av "avvikande" extrema grupper (som skinnskallar, högerextremister, och ny nazister) i samhället (se Lena Sawyer 2000).

Kopplingen av rasism till "onormala" personer och platser utanför Sverige har gjort att den rasism, som är reproducerad genom det övriga samhällets utsagor, går osynligt förbi. Enligt Sawyer kan

detta sätt att förstå rasism, som något som inte tillhör det svenska samhället, tolkas som en vanlig strategi för att hantera klagomål över vardagsrasismen. Den holländska samhällsforskare Philomena Essed (1991) har teoretiserat begreppet vardagsrasism längst. Esseds formulering av vardagsrasism är en vidare-utveckling av strukturella teorier kring rasismen. I begreppet skiljer man mellan *institutionell rasism* och *individuell rasism*.

Förklaringar om *institutionell rasism* fokuserar på de sociala institutionerna och dess strukturer, och hur rasism är en del av de regler som formar och reproducerar dessa strukturer. Enligt Essed undervärderar sådana perspektiv den makt som ideologin har i skapandet av rasism i samhället. Alltså; strukturer kan inte existera utanför den vardagliga praktik som de är skapade och konfirmerade igenom. Enligt Essed är begreppet *individuell rasism* också problematisk, därför att den placerar individen *utanför* institutioner/sociala system och strukturer istället för att se att det är individer som gör och utför reglerna i ett samhälle.

Begreppet vardagsrasism knyter ihop de *individuella* och *institutionella* perspektiven. Begreppet framställer rasism som en *process* som ser individer som aktivt delaktiga i rasismens överlevnad som samhällsideologi. Med begreppet vardagsrasism belyser man hur rasism är en del i *hela* det sociala systemet. Essed menar vidare att individers rasism i vardagen ska tolkas som ett *uttryck* för hur rasism är en ideologi som genomsyrar hela samhället.

I en svensk kontext visar antropologen Lena Sawyer i sin doktorsavhandling, *Black and Swedish: Racialization and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm* (2000) att den kollektiva svenska bilden av afrikaner är postkolonial. Med det menas att den svenska kulturen har, som andra europeiska kulturer, varit formad av kolonialistiska föreställningar om rasernas hierarkiska ordning; en vedertagen sanning i Europa från 1600-talet och framåt. Genom att analysera både historiska och nutida populära bilder av "afrikaner" i svenska skollböcker, affischer, och även i nutidens vardagsspråk, hävdar Sawyer att det kolonialistiska rasierarkiska tänkandet ligger bakom den logik som används i vardagliga bilder

och slogans. Dessa bilder och föreställningar cirkulerar som en del av en "vardagsnorm". De ska förstås utifrån ett kolonialt präglat svenskt rastänkande som ser en "naturlig" motsättning mellan vit (som i svenskhet) och svart/icke-vit (som outsider dvs. invandrare/"svartskalle"). Sådana handlingar - t.ex. slogan, reklam etc. - utgör och reproducerar rasismens system i samhället.

Rasismen kan ses som ett uttryck för kampen om resurser (ekonomiska, politiska och kulturella) och avhängig de resurser som finns i en given situation. Begreppets – vardagsrasismen – funktion är att visa på en grupps dominans över en annan i det vardagliga livet. Det centrala är att det inte handlar om *en singulär akt* utan den är multidimensionell och framkallar minnet av andra "liknande situationer" som används för att identifiera situationen som rasistisk. I sådana möten stöter etniska minoriteter och flyktingar på beteende och språk som stöter bort, exkluderar och icke godkänner dem och förmedlar meddelandet att de *inte* tillhör. Vardagsrasism kan vara *explicit* eller *implicit*; det vill säga, den påträffas såväl i vardagens klart rasistiska yttranden och beteenden som i mer subtila och "vanliga" beteenden och uttalanden._

Innebörden i budskapet är emellertid konstant: du tillhör varken gemenskapen eller platsen! Därför väcks automatiskt en implicit fråga: När ska du åka tillbaka? Ett exempel är att få en kommentar av en ny kollega under ett personalmöte: "vad bra svenska du talar" (som är ett *implicit* uttryck baserad på kopplingen mellan utseende och geografi). Senare sitter en "full" man bredvid dig på parkbänken under lunchrasten och säger: "Åk hem!" (en *explicit* handling som också är baserad på kopplingen mellan utseende och geografi). Genom att vardagsrasism utförs i icke spektakulära kontexter och handlingar ses den ofta av den övriga delen av samhället som moraliskt annorlunda och mindre tydlig än handlingar framförda av "rasisterna".

Ju mer status och auktoritet en människa har desto mer skada kan man utföra, men desto mer positivt kan man göra genom att säga emot och erkänna vardagsrasism som existerande. Att inte betrakta vardagsrasism som just rasism gör att de individer som utsätts för

sådan rasism görs personligt ansvariga för den. De betraktas som ”överkänsliga”, att de ”överreagerar”, eller rent av som ”paranoida”, dvs. i stället för att företeelsen betraktas som ett samhälligt problem görs den till ett individuellt problem för den drabbade.

Litteratur

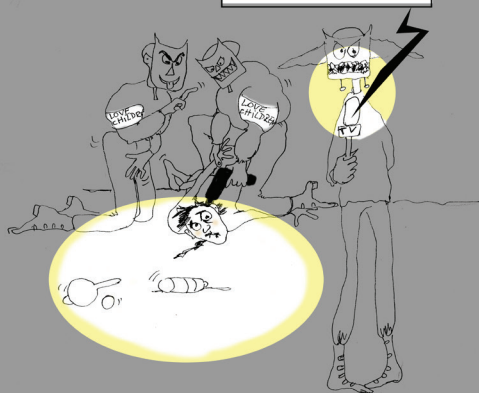
- Alinia, M. (2006) ”Invandraren, ‘förorten’ och maktens rumsliga förankring. Berättelser om vardagsrasism, i M. Kamali (red.), *Den segregerande integrationen. Om social sammanhållning och dess hinde*. Stockholm: Fritzes.
- Barnes, A.S. (2000), *Everyday Racism. A Book for All Americans*. Naperville: Sourcebooks.
- Berglund, T. (2005), *Vardagsrasism och etnisk diskriminering i boendet. En intervjustudie om några svenska exempel*. Uppsala universitet: Kulturgeografiska institutionen.
- Cederberg, M. (2005), *Everyday racism in Malmo, Sweden. The experiences of Bosnians and Somalis*. Nottingham Trent University: Department of Cultural Studies.
- Essed, P. (1991), *Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory*. Newbury Park: Sage.
- Groglopo, A. & Ahlberg, B. (2006), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Stockholm: Fritzes.
- Hübinette, T. & C. Tigervall (2008), *Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Hällgren, C. (2005) ”’Working harder to be the same’: Everyday racism among young men and women in Sweden”. *Race, Ethnicity & Education* 8 (3).

- Mattsson, K. & M. Tesfahuney (2002) "Rasism i vardagen", i I. Lindberg & M. Dahlstedt (red.), *Det slutna folkhemmet. Etniska klyftor och blågul självbild*. Stockholm: Agora.
- McEachrane, M. & L. Faye (2001), *Sverige och de Andra. Postkoloniala perspektiv* Stockholm: Natur och kultur.
- Motsieloa, V. (2003), *"Det måste vara någonting annat". En studie om barns upplevelser av rasism i vardagen*. Stockholm: Rädda barnen.
- Palmberg, M. (2000), *Afrikabild för partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*. Uppsala universitet: Nordiska Afrikainstitutet.
- Pred, A. (2000), *Even in Sweden: Racisms, Racialized Spaces, and the Popular Geographical Imagination*. Berkeley: California: University Press.
- de los Reyes, P. (2007), *Att segla i motvind. En kvalitativ undersökning om strukturell diskriminering och vardagsrasism inom universitetsvärlden*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P. & M. Wingborg (2002), *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt*. Norrköping : Integrationsverket.
- Sawyer, L. (2000), *Black and Swedish: Racialization and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm*. University of Michigan: Department of Cultural Anthropology.
- Sawyer, L. (2001), "Första gången jag såg en neger", i *Törnroslandet. Berättelser om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Schmauch, U. (2006), *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Sixtensson, J. (2009), *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar*. Malmö: Malmö högskola.
- Twine, F. (1998), "Managing Everyday Racisms: The anti-racist practices of white mothers of African-Decent Children in Britian", i J. Obrian & J. Howard. (red.) *Everyday Inequalities*. Oxford: Blackwell.
- St. Jean, Y. & J.R. Feagin (1998), *Double burden: Black women and everyday racism*. Armonk: M.E. Sharpe.

Vi har talat med Pelle och det visade sig att hakkorsen han målat på folks skåp och de personer som han hade hotat, det var bara på skoj. Man måste förstå att såna som Pelle haft det svårt här i livet...

Polisen bekräftar att den misstänkte utlandsfödde unge mannen bar på "vapenlika föremål" och han kommer nu att åtalas för förberedelse till våldsamt upplopp, ohörsamhet mot ordningsmakten och våldsamt motstånd...

Vi och dem

I SVERIGE används oftast två begrepp – svenskar och invandrare – för att karakterisera och beskriva landets befolkning. En sådan tudelning utgör en relation som uttrycks i ”Vi och dem”. I denna relation används ofta det etniska kriterium för att ”välja” vem som kan ingå i denna svenska vi-gemenskap. De Andra blir på så sätt allt annat som inte är ”vi”, dvs. ”dem” blir *resten*. Inom forskningen används oftast begreppet ”de Andra” för att analysera denna relation.

Begreppet *de Andra* har sina rötter i psykoanalytikern Jacques Lacans arbete från 1960-talet. I dag används begreppet flitigt för att allmänt understryka den form av vi-och-dom-tänkande som präglar mänskliga relationer. De Andra är, i den generella betydelsen, vem som helst som upplevs vara skild från den man själv är. Därmed är de Andra avgörande i människors identitets-skapande. Genom att avgränsa sig själv gentemot andra skapas en känsla av vad som är normalt och var ens plats i världen är. Gränsdragning mellan ”vi” och ”dem” är vanligt i de flesta av liv-ets sfärer. Ett exempel är den egna familjens avgränsning mot andra familjer. Det lokala fotbollslagets supportrars identifikation med laget och tydliga avståndstagande från andra lag är ett annat exempel. Vi-och-dem-tänkande märks även i yrkesgruppers sätt att markera sitt yrkesområde gentemot andra yrkesgrupper. Man kan säga att vi alla på detta sätt skapar mening kring oss själva och andra genom att avgränsa ”oss” från ”dem”. I en utbredd del av

den akademiska debatten menas att detta dock inte innebär att vi-och-dem-tänkande är en oskyldig företeelse.

Inom postkolonial teori används begreppet *de Andra* för att beskriva hur koloniala och rasistiska förståelsemönster skapade de koloniserade folken som kolonialmakternas motpol. Det gjordes – och görs fortfarande – genom kolonialmakter och de koloniserade beskrevs ha motsatta och ej förenbara egenskaper. Konstruktionen av *de Andra* i koloniala och rasistiska ideologier var i många avseenden central för att legitimera att kolonialmakterna plundrade, kontrollerade och dominerade kolonierna. Genom att beskriva de Andra som Europas motbild –till exempel som djur, ociviliserade eller barbarer – kunde kolonialmakterna legitimera att dessa människor exploaterades, gjordes till slavar och dödades.

Professorn i litteratur Edward Said (1978) menar i sin bok *Orientalism* att tanken om Orienten skapades som ett slags omvänd spegelbild av Väst (eller Occidenten). Orienten blev Västs *koloniserade Andra* och tillskrevs – och tillskrivs fortfarande idag – motsatsen till de egenskaper som Väst ansågs sig besitta. Orienten skildras som irrationell och bakåtsträvande medan Väst skildras som rationell och framåtsträvande. Genom att konstruera Orienten som de Andra skapar således Väst en positiv självbild. Said understryker att denna bild var central för att legitimera kontrollen och dominansen över Orienten, eftersom koloniseringen av Orienten framställdes vara för ”deras eget bästa”.

I Sids anda kan man säga att på liknande sätt karaktäriseras olika former av rasism och etnocentrism av ett vi-och-dem-tänkande. I dessa tankesystem avgränsas och distanseras ”den vita rasen” eller ”den västerländska civilisationen” från ”den svarta rasen” eller ”de primitiva folken”. Medan den ”vita rasen” tillskrivs positiva egenskaper som förnuft, civilisation, ansvarstagande, rationalitet tillskrivs den ”svarta rasen” dess motsatser: känsla, brist på civilisation, brist på rationalitet och oförmågenhet att ta ansvar. I rasistiska förståelsesystem finns det ofta även inslag av exotisering av ”svarta” som särskilt musikaliska, överlägsna i sport och livsglada. Även dessa stereotyper konstruerar ”svarta” som *de Andra*.

Utifrån detta perspektiv präglas även meningsskapandet kring invandring och den s.k. invandraren i dagens Sverige, av denna form av gränsdragning mellan "vi" och "de Andra", där "svenskar" och "invandrare" framställs som oförenliga och motsatta grupper. (Se Invandrarbegreppet) "Invandrare" – och särskilt invandrargrupper från så kallade ickevästerländska länder – antas vanemässigt ha t.ex. en annan kultur, ett annat tankesystem, andra sociala koder, andra könsroller och liknande. Ofta uttrycks detaljerade stereotyper av till exempel muslimska män som bakåtsträvande, ej jämställda eller till och med kvinnofientliga. Invandrade män sägs till exempel ha en särskilt patriarkal kultur. Genom att tillskriva "invandrare" dessa egenskaper skapas också en bild av vad Sverige och "svenskar" är för något – till exempel framåtskridande, jämställt, rättvist osv. Det är med andra ord en slags projicering av egenskaper, där "de" blir det "vi" inte vill vara.

Andra exempel på hur det skapas en positiv bild av Sverige genom att tillskriva "invandrare" negativa egenskaper, är när arbetslöshet bland personer med utländsk bakgrund ensidigt förklaras av brister i kompetenser och språkkunskaper. Den negativa bilden av "invandrare" som kulturellt annorlunda, dåligt integrerade, bristande i språkkunskaper och andra egenskaper ger en bild i vilken orättvisor på arbetsmarknaden förklaras av egenskaper hos "invandrarna", inte det svenska samhället. Sverige målas således upp som ett rättvist och jämlikt samhälle. Liknande resonemang återfinns i svensk debatten om boendesegregation där "invandrare" sägs välja att bo med sina landsmän för att bevara "sin kultur". Denna bild osynliggör maktrelationer och ojämlika ekonomiska utgångspunkter, samt exkluderande processer och diskriminering i det svenska samhället och dess arbetsmarknad. Sammanfattningsvis visar detta att det vi-och-dem-tänkande som i vissa fall uttrycks som en glad kamp mellan två likvärdiga fotbollslag, i andra fall spelar en central funktion i ett samhälles makt- och dominansrelationer.

Litteratur

- Ajagán-Lester, L. (2000), *"De Andra". Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande.
- Ashcroft, B., G. Griffiths & H. Tiffin (1998), *Key Concepts in Post-Colonial Studies*. London: Routledge.
- Eriksson, C., M. Eriksson Baaz & H. Thörn, Håkan (red.) (1999), *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlstedt, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Hübinette, T., H. Hörnfeldt, F. Farahani & R. León Rosales (red.) (2012), *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Hägerström, J. (2004), *Vi och dom och alla dom andra andra på Komvux. Etnicitet, genus och klass i samspel*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen.
- Jonsson, S. (1993), *De Andra. Amerikanska kulturkrig och europeisk rasism*. Stockholm: Norstedts.
- Kamali, M. (2008), *Racial discrimination. Institutional patterns and politics*. Hoboken: Taylor & Francis.
- Lindberg, I. & M. Dahlstedt (red.) (2002), *Det slutna folkhemmet. Etniska klyftor och blågul självbild*. Stockholm: Agora.
- McEachrane, M. & L. Faye (red.) (2001), *Sverige och de Andra. Postkoloniala perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Mundal, E. & H. Rydving (red.) (2010), *Samer som "de andra", samer om "de andra". Identitet och etnicitet i nordiska kulturmöten*. Umeå: Umeå universitet.

- Roosvall, A. (2005), *Utrikespolitikens antropologi. Nationalitet, etnicitet och kön i svenska tidningar*. Stockholms universitet: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Said, E.W. (1997) [1978]. *Orientalism*. Stockholm: Månipocket.
- Sernhede, O. (1996), *Ungdomskulturen och de andra. Sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Tigervall, C. (2005), *Folkhemsk film: Med 'invandraren' i rollen som den sympatiska Andre*. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Zaremba, M. (1999), *De rena och de andra. Om tvångssteriliseringar, rashygien och arvsynd*. Stockholm : Bokförlaget DN.

Vit makt

VIT MAKT är ett rasistiskt slagord som används för att framhäva att personer med vit hudfärg är mer högstående än andra. Vit makt är även en benämning på ett rasistiskt nätverk som oftast domineras av yngre personer och som är fokuserat på den rasistiska musikindustrin.

Vit makt, eller *White Power* som är det internationella begreppet, handlar om en global kamp för den vita rasens överlevnad. Rörelsen är revolutionär, i meningen att det finns ingen tro på politiska lösningar. I längden anses den väpnade kampen oundviklig. Men i en övergångsfas kan det vara nödvändigt att agera på ett annat sätt för att beveka de massor som man senare hoppas ska stödja den vita revolutionen. Vit Makt är egentligen en modifiering av nationalsocialismen, och de ideologiska likheterna är påtagliga. Tron på judarnas allomfattande makt är stor, liksom föraktet för kommunismen och liberalismen. Samtidigt har mycket nytt tanke-gods tillförts, i dag hyllas de gamla nazi-tyska ledarna sida vid sida med moderna rockband och martyrer.

Det är svårt att säga vem som utmyntade begreppet "Vit makt". Det aktualiserades dock i början av 1960-talet av den amerikanske nazistledaren George L. Rockwell som skrev en bok med titeln "White Power" 1963. Att det just var i USA som många av de nya tankarna inom dagens nationalsocialism föddes var inte självklart. De amerikanska nationalsocialisterna har alltid varit få, och de har ofta haft en särskild vurm för de mer spektakulära sidorna av

ideologin med uniformer och ritualer, vilket gett upphov till uttrycket "Hollywoodnazister". Men det geografiska avståndet till de europeiska rötterna har sannolikt bidragit till att de amerikanska aktivisterna känt sig friare och mer öppna för förändring.

Vit makt-begreppet användes mest av olika amerikanska grupper fram till slutet av 1970-talet. Då lanserades det av den nya rasistiska musikrörelsen i Storbritannien som samlades kring förgrundsgestalten Ian S. Donaldson, sångare i rockbandet Skrewdriver, som avled i september 1993 och snabbt blev en slags martyr för unga nationalsocialister. Sedan dess har Vit Makt blivit ett samlande begrepp för nationalsocialister och rasideologer i Europa och USA. Vit Makt-begreppet har öppnat för nya allianser mellan vita rasister i olika delar av världen. I den nya rörelsen är amerikanska sekter som Ku Klux Klan lika välkomna som de sydafrikanska apartheidförespråkarna. En självklar del av Vit makt-rörelsen är Vit makt-musiken som blivit ett av de viktigaste sätten att sprida nationalsocialistisk och rasistisk propaganda. Den har också givit den rasistiska musikrörelsen betydande inkomster.

Sammanfattningsvis kan man säga att det Donaldson erbjöd var en mer livsstilsinriktad nationalsocialism där organisationer och partier var underordnade gemenskap och grupptillhörighet. Han öppnade möjligheten att vara med i rörelsen enbart genom att konsumera kläder, musik och genom att omge sig med de rätta symbolerna och attributen. Internet har blivit en plats för att sprida vitmakt budskapet och få kontakt med nya sympatisörer. Antalet rasistiska hemsidor har ökat lavinartat de senaste åren. Dessa tillhandahåller förutom försäljning av varor även propaganda, nyheter, samt möjligheter till kontakt med likasinnade inte bara i Sverige utan i hela västvärlden. Sidorna innehåller ofta länksamlingar till grupper från stora delar av världen. Inte minst är antalet amerikanska hemsidor betydande.

Under 1990-talet har Sverige kommit att bli ett centrum för distribution av Vit makt-musik till resten av västvärlden. Mängder av skivor produceras här och sprids inte minst till länder där lagstiftningen är hårdare, exempelvis Tyskland. Detta har

tidvis inbringat stora summor av pengar, som delvis har grundfinansierat starten på det politiska partiet Sverigedemokraterna. Organisatörerna av detta har åtalats för hets mot folkgrupp men de flesta åtal har lagts ner på grund av en regel som säger att skivorna inte får vara äldre än ett år.

Litteratur

- Andersson, C. (2010), *Från gatan in i parlamenten. Om extremhögerns väg mot politisk makt*. Stockholm: Norstedt.
- Arnstad, H. (2013), *Älskade fascism. De svartbruna rörelsernas ideologi och historia*. Stockholm: Norstedt.
- Bjurwald, L. (2013), *Europas skam. Rasister på frammarsch*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bjurwald, L. (2013), *Skrivbordskrigarna. Hur extrema krafter utnyttjar internet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Blomquist, M. & L. Bjurwald (2009), *God dag kampsystem! Kvinnorna i extremhögern*. Stockholm: Atlas.
- Clinell, B. (1999), *Demokratins förgörare*. Stockholm: Demokratiutredningen.
- Deland, M. & C. Westin (red.) (2009), *Brunt! Nationalistisk och nazistisk mobilisering i vår närmaste omvärld under efterkrigstiden*. Stockholm: Atlas.
- Deland, M., F. Hertzberg & T. Hvitfeldt (red.) (2010), *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala universitet: Historiska institutionen.
- Gardell, M. (1998), *Rasrisk. Rasister, separatister och amerikanska kulturkonflikter*. Stockholm: Federativs.
- Kaplan, J. (2000), *Encyclopedia of white power. A sourcebook on the radical racist right*. Walnut Creek: AltaMira Press.

- Lodenius, A.-L. (2011), *Gatans parlament. Om politiska våldsverkare i Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Lodenius, A.-L. & S. Larsson (1991), *Extremhögern*. Stockholm: Tiden.
- Lodenius, A.-L. & P. Wikström (1998), *Vit makt och blågula drömmar. Rasism och nazism i dagens Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Löow, H. (1999), *Vit maktmusik. En växande industri*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Löow, H. (2000), *Nazismen i Sverige 1980–1999. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*. Stockholm: Ordfront.
- Löow, H. (2015), *Nazismen i Sverige 2000–2014*. Stockholm: Ordfront.

Vithet

VITHET ÄR ett begrepp som relaterar till den sociala och politiska konstruktionen av ras. Vithet refererar inte direkt till vita kroppar, utan till en ideologi grundad på uppfattningar, tro, värderingar, levnadssätt och attityder som bidrar till en ojämlik makt- och privilegiefördelning baserad på människors olika fenotypiska drag (en samling av kroppsliga karaktäristiska som hudfärg, hår, näsan, kroppen, m.m.). Denna makt- och privilegiefördelning kommer den vita kroppen till fördel. Vithet skapar därmed en strukturell fördel för de som läses som vita där även deras känslor, praktiker samt symboliska och sociala rättigheter ingår. Som social och politisk konstruktion är vithet ett inlärt beteende. Den reproduceras som naturlig av både de som gynnas av den strukturella fördelen, och även av de som inte gör det men som skyddar den som den naturliga *status quo*.

Vithet representerar ett fält av maktpositioner i vilken de som placeras inom vithetens gränser har makten att bestämma vilka som ska passa in som vita eller som icke-vita. Vithetens principer och behörighetskrav kan variera beroende på historiska och politiska konjunkturen, dessa är oftast relaterade till klassmakt. Vithet som social och politisk praktik är oftast obemärkt eller osynlig framför allt för de som ser sig själva som vita och läses av som sådana. Det är just denna kunskaps- och förståelsebrist som ligger till grund för dominans, förtryck och överordning utifrån den sociala och politiska konstruktionen av ras/etnicitet/kultur. Vithet är antingen

den allenarådande normen såsom i huvudsak är fallet i västvärlden eller förknippat med exklusiva privilegier och elitstatus såsom är fallet i den icke-västerländska världen. Vithet är med andra ord inte enbart något som är kopplat till och som innehas och görs av vita människor.

Föreställningen om existensen av den vita rasen går tillbaka ända till kolonialtiden, och även om framför allt svarta amerikanska forskare och intellektuella har analyserat den amerikanska versionen av vithet åtminstone sedan 1900-talets början så var det först på 1990-talet som vithetsstudier växte fram som ett eget koherent forskningsfält. Detta skedde framför allt i den engelsktalande världen i länder som USA, Australien och Storbritannien och med namn som Frankenberg (1993), Hage (1998), McIntosh (2004), Dyer (1997), Morrison (1993), Bonnet (2000), Roediger (1991) och Lipsitz (1998).

Den vanligaste benämningen på det på alla sätt och vis tvärvetenskapliga fältet är numera *critical whiteness studies* på engelska eller *kritisk vithetsforskning* på svenska, och forskningsfältet har sedan dess uppkomst utvecklats vidare i flera olika vågor. Fortfarande dominerar dock den engelsktalande världens forskare inom fältet med namn som Ahmed (2011), Seshadri-Crooks (2000), Garner (2006, 2015), Irvin Painter (2005) och Hughey (2012), och med regelbundna konferenser och specialtidsskrifter såsom brittiska *Global Conference on Whiteness* och australiensiska *Critical Race and Whiteness Studies*.

I ett svenskt forskningssammanhang har vithetsstudier framför allt härstammat från genusforskningen liksom från filmforskningen och det är därför inte en slump att *Tidskrift för genusvetenskap* publicerade ett temanummer om vithet 2010, t.ex. Dahl (2010); Habel (2008a); Lundahl (2010); Mattsson (2010); Pallas (2011). Idag har vithetsbegreppet framför allt anammats av antirasistiska aktivister utanför akademien, och ordsammansättningar som vithetsnorm och vithetsprivilegier är idag vanligare än vithetsbegreppet i sig.

Studier av den specifika svenska vitheten har framför allt inriktat

sig på den historiska konstruktionen av svensk vithet såsom den växte fram under det vetenskapliga rastänkandets tid. Den svenska vitheten betraktades då och betraktas fortfarande som den mest exklusiva globala vitheten i den meningen att huvuddelen av den majoritetssvenska befolkningen kategoriserades som tillhörande den så kallade nordiska rasen, som i sig sågs som den mest högtstående subkategorin av den vita rasen, och svenskarna ansågs vara den yppersta representanten för nordiska rasen. Denna vithet *de luxe* som tillskrivs svenskarna var något som både det svenska forskarsamhället och den internationella forskningen var överens om, vilket innebar att svenskarna helt enkelt betraktades som den vita rasens elit och därmed i det närmaste som skapelsens krona under en tid när vita per automatik stod över alla icke-vita. Arvet efter denna syn på svenskarna lever kanske framför allt kvar idag som en estetisk föreställning och som ett skönhetsideal utifrån idén om svenskarna som världens mest attraktiva och därmed oftast också ”goda” folk.

Den svenska kritiska vithetsforskningen undersöker idag bland annat det nya genomsegregerade och multirasiala Sverige liksom vithet inom svensk film och visuell kultur, vithetspraktiker kopplade till svensk vardagsrasism, vithet inom utbildningsväsendet och föreställningar om svensk vithet i en icke-svensk omgivning. Det finns dock ingen institutionaliserad centrumbildning i Sverige för kritisk vithetsforskning till skillnad från situationen i den engelsktalande världen där vithetsstudier idag är ett väletablerat fält även om *Forskarnätverket för svenska kritiska ras- och vithetsstudier* existerar sedan 2013. De svenska forskare som idag bedriver vithetsforskning inom den svenska akademien hittas inom så skilda discipliner som historia, migrationsforskning, sociologi, konst- och litteraturvetenskap, pedagogik och genusforskning.

Litteratur

- Ahmed, S. (2011). *Vithetens hegemoni*. Stockholm: Tankekraft.
- Bonnett, A. (2000). *White identities. Historical and international perspectives*. Harlow: Prentice Hall.
- Broberg, G. (1995). *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet*. Stockholm: Natur & kultur.
- Broberg, G. & Tydén, M. (1991). *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*. Stockholm: Gidlunds.
- Bäckman, M. (2009). *Miljonsvennar. Omstridda platser och identiteter*. Göteborg: Makadam.
- Dahl, U. (2010). "Rapport från vithetshavet. Ulrika Dahl läser Sara Ahmed". *Tidskrift för genusvetenskap* 1-2 (4): 70-74.
- Dyer, R. (1997). *White*. London: Routledge.
- Engles, T. & Thompson, C. (red.) (2006). *Towards a bibliography of critical whiteness studies*. University of Illinois at Urbana-Champaign: Center on Democracy in a Multiracial Society.
- Frankenberg, R. (1993). *White women, race matters. The social construction of whiteness*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Furuhausen, B. (2007). *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter. En inventering av forskningen*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Garner, S. (2006). "The uses of whiteness. What Sociologists working on Europe can draw from US research on whiteness." *Sociology* 40 (2): 257-275.
- Garner, S. (2015). *A moral economy of whiteness. Four frames of racializing discourse*. Abingdon: Routledge.
- Groglopo, A. (2005). *Betraktelsen – rasistiska ordningar, subversiva hållningar*, i Dahlsted, M. & Lindberg, M. (2005). *Bortom rasismer i Europa*. Stockholm: Agora.
- Habel, Y. (2008a). "Nyfiken vit". *FLM* 4: 22-31.

- Habel, Y. (2008b). "Whiteness Swedish style". *Slut* 2: 41-51.
- Habel, Y. (2012). "Rörelser och schatteringar inom kritiska vithetsstudier". I Tobias Hübinette, Helena Hörnfeldt, Fataneh Farahani och René León Rosales (red.), *Om ras och vithet i det samtida Sverige*, 45-82. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Hage, G. (1998). *White nation. Fantasies of white supremacy in a multicultural society*, Annandale: Pluto Press.
- Hagerman, M. (2006). *Det rena landet. Om konsten att uppfinna sina förfäder*. Stockholm: Prisma.
- Howard-Wagner, D., Watson, V. & Spanierman, L. (red.) (2015). *Unveiling whiteness in the 21st century: Global manifestations, transdisciplinary interventions*. Lanham: Lexington Books.
- Hughey, M. (2012). *White bound. Nationalists, antiracists, and the shared meanings of race*. Stanford: Stanford University Press.
- Hübinette, T. (2012). "'Ord som sårar': Den svenska frånvaron av en interkulturell etik". I Katrin Goldstein-Kyaga, María Borgström & Tobias Hübinette (red.), *Den interkulturella blicken ipedagogik. Inte bara goda föresatser*, 79-97. Huddinge: Södertörns högskola.
- Hübinette, T. & Hyllén-Cavallius, C. (2014). *Europe's white working class communities: Stockholm*. New York: Open Society Foundations.
- Hübinette, T. & Lundström, C. (2014). "Three phases of hegemonic whiteness: Understanding racial temporalities in Sweden". *Social Identities* 20 (6): 423-437.
- Lilja, M. (2015). *"Det bästa för mitt barn". Nyblivna mödrar i den delade staden*. Örebro universitet: Humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap.
- Lipsitz, G. (1998). *The possessive investment in whiteness. How white people profit from identity politics*. Philadelphia: Temple University Press.

- Loftsdóttir, K. & Jensen, L. (red.) (2012). *Whiteness and postcolonialism in the Nordic region. Exceptionalism, migrant others and national identities*. Farnham: Ashgate.
- Lundahl, M. (2010). "Kvinnor, vithet och de andras litteratur". *Tidskrift för genusvetenskap* 1-2 (4): 113-137.
- Lundstedt, A. (2005). *Vit governmentalitet. "Invandrarkvinnor" och textilhantverk - en diskursanalys*. Göteborgs universitet: Etnologiska institutionen.
- Lundström, C. (2010). Transnationell vithet. Svenska migrantkvinnor i USA och Singapore. *Tidskrift för genusvetenskap* 1-2 (4): 23-45.
- Lundström, C. (2014). *White migrations. Gender, whiteness and privilege in transnational migration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mattsson, K. (2005). "Diskrimineringens andra ansikte – svenskhet och 'det vita västerländska'". I Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (red.), *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, 139-157. Stockholm: Fritzes.
- Mattsson, K. (2009). "Not me, yet part of me. Destabilizing the silence of visual whiteness". I Janne Bromseth, Lisa Folkmarson Käll & Katarina Mattson (red.), *Body claims*, 134-153. Uppsala University: Centre for Gender Research.
- Mattson, K. (2010). "Genus och vithet i den intersektionella vändningen". *Tidskrift för genusvetenskap* 1-2 (4): 5-22.
- Mattsson, K. & Pettersson, K. (2007). "Crowning Miss Sweden. National constructions of white femininity". *NORA – Nordic Journal of Women's Studies* 4 (15): 233-245.
- McIntosh, P. (2004). "White privilege. Unpacking the invisible knapsack". I Paula Rothenberg (red.), *White privilege. Essential readings on the other side of racism*. New York: Worth Publishers.
- Morrison, T. (1993). *Mörkt spel. Vithet och den litterära fantasin*. Stockholm: Trevi.

- Mählk, P. (2012). "Differentiering och excellens i det nya forskningslandskapet: Om kön, tystnad och performativa vithetshandlingar". *Tidskrift för genusvetenskap* 1-2 (4): 23-48.
- Painter, N. (2005). *The history of white people*. New York: W. W. Norton & Company.
- Pallas, H. (2011). *Vithet i svensk spelfilm 1989-2010*. Göteborg: Filmkonst.
- Roediger, D. (1991). *The wages of whiteness. Race and the making of the American working class*. London: Verso.
- Sawyer, L. (2006a). "White laughter". *Slut* 1: 68-69.
- Sawyer, L. (2006b). "Makt, vithet och afrikansk dans". I Kerstin Sandell & Diana Mulinari (red.), *Feministiska interventioner. Berättelser om och från en annan värld*, 175-99. Stockholm: Atlas.
- Schough, K. (2008). *Hyberboré. Föreställningen om Sveriges plats i världen*. Stockholm: Carlsson.
- Seshadri-Crooks, K. (2000). *Desiring whiteness. A Lacanian analysis of race*. London: Routledge.
- Werner, J. & Björk, T. (2014). *Blond och blåögd. Vithet, svenskhet och visuell kultur*. Göteborg: Göteborgs konstmuseum.

ARA
Antirasistiska Akademien

Språk är ett viktigt medel i kampen för rättvisa. Den här ordboken samlar ett antal begrepp som Antirasistiska Akademien (ArA) anser är grundläggande för den antirasistiska kampen som förs idag i Sverige och i resten av Europa. Det är en samling av begrepp som har definierats och förklarats av ett flertal antirasistiska forskare i Sverige där många av oss är verksamma och anknutna till föreningen ArA.